

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI

MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEKİ
ARKEOLOJİK KOLEKSİYONLARIN MÜZELERE
ETKİSİ

ZEYNEP TOY
09714002

TEZ DANIŞMANI
Öğr. Gör. Burçak Madran

İSTANBUL
2012

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI

MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEKİ
ARKEOLOJİK KOLEKSİYONLARIN MÜZELERE
ETKİSİ

ZEYNEP TOY
09714002

TEZ DANIŞMANI
Öğr. Gör. Burçak Madran

İSTANBUL
2012

ÖZ

Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki Arkeolojik Koleksiyonların Müzelere Etkisi
ZEYNEP TOY
EYLÜL 2012

Bu çalışmada, Türkiye'deki Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen kültür politikaları ve arkeoloji müzeleri incelenmiştir. Türkiye'de ulus-devlet modeli üzerinden uygulanan kültür politikalarının müzeler üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki kültür politikalarının daha sağlam analiz etmek için Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulmaya başlanan kültür politikaları ve müzeler incelenmiş, cumhuriyet dönemi ile karşılaştırılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi müzecilik faaliyetleri, arkeoloji disiplini ile eşgüdümlü bir şekilde başlamıştır. Ulus-devlet yapılanmasıyla oluşturulan Türkiye Cumhuriyeti kültür politikalarında belirli unsurlar üzerinden müzeler şekillendirilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde batılılaşma hareketine ek olarak milli unsurlarla şekillenen müzeler, arkeoloji kazılarıyla da birçok eser kazanmıştır. Türk kimliğinin şekillenmesinde kültürel olarak müzelerin de katkısı olmuştur. O dönemde oluşturulan Türk Tarih Tezi kapsamında Hitit Uygarlığı ile Türk kimliği arasında bağlantı kurmaya çalışılmıştır. 1933-1950 yılları arasında Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu milli kazılar, özellikle bu uygarlığın eserlerini bulmak üzere yapılmıştır. Öyle ki, milli kazılar sayesinde Anadolu'nun birçok yerinde müzeler kurulmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki müzecilik çalışmaları, devlet bünyesindeki kurulan üniversiteler, bakanlıklar ve hatta o dönemde kurulan Türk Tarih Kurumu ile eşgüdümlü yürütülmüştür. Tüm bu kurumların müzecilik ile olan bağlantıları açıklanmıştır.

Bu çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde belli bir plana göre yapılan milli kazıların, kurulan arkeoloji müzelerinin ve koleksiyonlarının gelişimine dikkat çekilmiştir. O dönemde müzeler, belli bir ideolojinin gölgesinde kurulsun da bugün Türkiye'deki birçok arkeoloji müzesinin kurulmasına temel olmuştur.

Anahtar Kelimeler:Ulus-Devlet, Erken Cumhuriyet Dönemi, Milli Kazılar, Arkeoloji Müzeleri, Halkevleri, Türk Kimliği, Hitit (Eti) Uygarlığı

ABSTRACT

Effects of Archaeological Collection on Museums in theSingle-PartyPeriod of Republic of Turkey

ZEYNEP TOY

September 2012

Culture policies and archeology museums in the single-party period of the Republic of Turkey were analyzed. Museums, which were affected by culture policies applied in terms of Turkish nation-state model, were studied. In consideration of a solid analyze of culture policies in the single-party period, culture policies and museums formed in the last period of Ottoman Empire were examined, and compared with the republican period.

Museology activities of the single-state party period began in coordination with archeology discipline. Museums were shaped within culture policies of Republic of Turkey constituted by the nation-state formations. In addition to the movement of westernization in the single-party period, museums shaped by national constituents gained many works through archeological excavations. Museums had also cultural contribution to the formation of Turkish identity. Within the Turkish Historical Thesis formed in that period, a connection between Hittites and Turkish identity was constituted. Excavations between 1933 and 1950 were operated by Turkish Historical Society in order to find especially works of this civilization. It is such that, museums were founded in various places around Anatolia by means of national excavations. Museology activities in the single-party period were operated in coordination with state universities, ministries, and even Turkish Historical Society founded in that period. The connection between all these foundations and museology were explained.

In this work, the developments of national excavations in accordance with a certain plan, founded archeology museums and collections in the single-party period were highlighted. Although museums were founded in that period under the influence of a certain ideology, they have become essential for the foundation of many archeology museums today.

Keywords: Nation-state, the Single-party period of the Republic of Turkey, National Excavations, Archeology Museums, Halkevleri, Turkish Identity, Hittites

ÖNSÖZ

Türkiye'deki müzelerin kuruluş aşamasından bugünlere nasıl geldiği sorusuna cevap aramak üzere yüksek lisans tezimde Erken Cumhuriyet Dönemi müzelerini çalıştım. Bu konuyu özellikle milli kazılar ve arkeoloji bağlantısı üzerinden inceleyebilmem, Burçak Madran sayesinde mümkün olmuştur. Bugüne kadar bu konu üzerine arkeoloji alanında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan farklı olarak, bir müzeci bakış açısıyla Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki milli kazılara ve bu kazıların müzeler üzerindeki etkilerini araştırmaya çalıştım. Tarihe olan ilgim ve bir sürecin her zaman başlangıcına bakma merakımla incelediğim bu dönem umarım başka araştırmacılar için bir başlangıç olur.

Öncelikle tez konumu belirlemede beni yönlendiren, bu konuda her defasında beni yüreklendiren, bilgilerini aktaran, en önemlisi müthiş enerjisi ile beni cesaretlendiren tez danışmanım ve değerli hocam Burçak Madran'a çok teşekkür ederim. Tez araştırmam boyunca birkaç ziyarette bulunduğum Ankara'daki Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına yardımseverliklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tez yazımı boyunca beni destekleyen, yüreklendiren ve kendi birikimlerini paylaşan sevgili aileme, tezimin teknik yardımlarında bana hep yardım eden Egemen Büke'ye sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. ULUS-ULUSÇULUK VE ULUS-DEVLET.....	4
3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI VE MÜZE	18
3.1 Osmanlı Dönemi İlk Müze: Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzeleri)	21
3.2 İstanbul Dışındaki Bölgesel Müzeler	27
4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MÜZELER VE ANITLARA YÖNELİK KÜLTÜR POLİTİKALARI.....	30
4.1 Kültür Politikalarında Arkeolojinin Yeri ve Etkileri.....	34
4.2 Arkeolojik Kazılar ve Tarih Çalışmaları İlişkisi	39
4.2.1 Kimliğin Tarihselleştirilmesinde Arkeolojinin Araç Olarak Kullanılması Örneği: 'Eti' Türk Uygarlığı	40
4.2.2 Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tezi	44
5. 1933-1950 YILLARI ARASINDAKİ MİLLİ KAZILAR.....	48
5.1 Bir Plan Dahilinde Arkeolojik Kazılar.....	50
5.1.1 İç Anadolu Bölgesi Milli Kazıları.....	54
5.1.2 Marmara Bölgesi Kazıları	66
5.1.3 Ege Bölgesi Milli Kazıları.....	69
5.1.4 Karadeniz Bölgesi Kazıları	70
5.1.5 Akdeniz Bölgesi Milli Kazıları	71

5.1.6 Doğu Anadolu Bölgesi Milli Kazılar	77
--	----

6. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEKİ ARKEOLOJİ MÜZELERİ 78

6.1 Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Hitit-Eti Müzesi)	82
6.2 Ankara Etnoğrafya Müzesi.....	83
6.3 İzmir Müzesi (İzmir Arkeoloji Müzesi)	83
6.4 Bursa Müzesi (Bursa Arkeoloji Müzesi).....	85
6.5 Adana Müzesi (Adana Arkeoloji Müzezi)	85
6.6 Antalya Müzesi (Antalya Arkeoloji Müzesi)	85
6.7 Edirne Müzesi.....	86
6.8 Amasya Müze-Deposu	86
6.9 Tokat Müzesi (Gök Medrese).....	87
6.10 Sinop Müzesi	87
6.11 Konya Arkeoloji Müzesi	87
6.12 Kayseri Müzesi.....	88
6.13 Afyon Müzesi	88
6.14 Van Müzesi.....	89
6.15 Alacahöyük Müze-Deposu	89
6.16 Kastamonu Müze-Depo.....	89
6.17 Hatay (Antakya) Müzesi.....	90
6.18 Bergama Müzesi.....	90
6.19 İzmir Selçuk Efes Müzesi.....	90
6.20 Diyarbakır Müzesi	91
6.21 İzmir-Tire Müzesi.....	91
6.22 Manisa Müzesi	92
6.23 Niğde Müzesi	92
6.24 Erzurum Müzesi	92
6.25 Kütahya Müzesi.....	92

6.26 Eskişehir Müzesi	93
6.27 Kahramanmaraş Müzesi	93
6.28 Şanlıurfa Müzesi.....	93
7. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZELER VE TOPLUM	
ETKİLEŞİMİ	95
7.1 Müzelerin Halk ile buluşmasını sağlayan kurum olarak Halkevleri	96
8. SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	105
EKLER.....	115
Ek 1. İstanbul Müzesine Anadolu'dan Gelen Eserler Hakkında Yazışma Belgesi	116
Ek 2. Taşınır ve Taşınmaz Eski Eserlerin Kültür Envanteri Çıkarması için Vilayetlere Yollanan Genelge- Ekim 1922	117
Ek 3. Müzeler ve Eski Eserler Hakkında Talimat	118
Ek 4. Müzeci ve Arkeologlarının Biyografileri	120
Ek 5. 1936 Yılında Arif Müfid Mansel'in araştırma için Yunanistan ve Kıbrıs'a Gönderilmesi adına çıkarılan kararname.....	125
Ek 6. Ankara Çankırıkapı İnşaatında Sırasında Ortaya Çıkan Eserlerin Bildirilmesi	126
Ek 7. 1934 yılında Prag'a Gönderilen Tabletlerin Teslimi Kararnamesi.....	127
Ek 8. İstanbul Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eski Eserlerin Bildirilmesi .	128
Ek 9. Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eserler Hakkında Bilgi.....	130
Ek 10. 1933-1950 Yılları Arası Milli Kazılar Tablosu.....	132
Ek 11. Müzelerin Tablosu	135
Ek 12. Müzelerin haritası	137
Ek 13. Diyarbakır Halkevlerinin Bölgede Yaptığı Tetkik Gezisi Sonrası Bildirisi	138
ÖZGEÇMİŞ.....	139

KISALTMALAR

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

1. GİRİŞ

Belli bir siyasi biçime sahip olan ulus-devlet, bir yönetim modelidir. Bu devlet modelinde, ortak kültür ya da etnisite üzerinden bir ulusa ait olma bilinci öne çıkarılır¹.

Her ulusun oluşma süreci farklı olmuştur. Bazılarında dil, ırk, coğrafya unsur olmuşken bazılarında toplumsal belirleyici rolünü kültür ve tarih birliği üstlenmiştir². Bir ideoloji olarak ulus-devlet politikaları homojen bir milli kültüre sahip olmayı benimser. Bu homojen kültürü, milli kültür olarak tanımlarsak, bir yandan da milli kimlik birliğinin oluşumunda da etkili olduğunu görebiliriz. Toplumsal bir kimliğin oluşabilmesi, milli unsurlar, milli kültür ve milli bir kimlik bağlantısı ile olabilmektedir.

Ulus-devletler kendi kimliklerini kanıtlayabilmek için, geçmişte izlerini aramaya başlamışlardır. Kendi kültürlerini ortaya çıkarabilecek kurumlara ihtiyaç duymuş, bunları bilimsel olarak kurgulamaya karar vermişlerdir. Tarihsel kökenlerini aramayı en iyi arkeolojiden yararlanarak kurgulamışlardır. Arkeolojinin akademik hale dönüşmesi ancak 20. yüzyılın başları gibi geç bir tarihte cereyan eder³. Bu süreçte kurulan arkeoloji müzeleri, milletin köklerini anlatmaya çalışırken, tarihselleşmiş öyküleri de sunmaktaydı. Arkeoloji nesneleri ile tarih ayrı düşünülemez. Tarihin kurgusunu oluştururken, müzeler de somut kanıtlar sunan arkeolojik eserlere dayandırarak, hikayelerini anlatarak katkıda bulunur.

Bu anlamda Erken Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarının, yeni kurulan arkeoloji müzeleri ve koleksiyonlarını oluşturması ulus-devlet unsurları açısından önemli bir yeri vardır. Yeni kurulan bir ulus-devletin kültür politikalarından en önemli yeri kaplayan müzeler, bu tez çalışmasında arkeolojik koleksiyonlar içinde değerlendirilmiştir. Arkeoloji müzeleri Erken Cumhuriyet Dönemi kapsamında ulus-

¹ Ahmet Yıldız, *Ulus Devletin Bunalımı Federalizm ve Kürt Meselesi*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2010), 18.

² M. Çağatay Okutan, *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2009), 16.

³ Mehmet Özdoğan, *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006), 50.

devlet unsurları içinde yer alan bir tarihsellik içinde kurgulanmıştır. Cumhuriyetin dayanağı da Türk kültürüne istinat eden Türk topluluğudur. Kendini Türk gibi duyumsamak bu topluluğun güçlenmesini yani milli dayanışmayı sağlar, bu da bu topluluktan meydana gelen cumhuriyetin güçlenmesi demektir. O halde bir siyasal yönetim biçimi olan yeni rejimin de aslında milli benliğe sahip, kendini Türk hissetme eğiliminin bir ürünüdür⁴.

Osmanlı Devleti'ndeki müze ve arkeoloji kültürünün batılama figürü içinde değerlendirilebilirken, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ise bir milli kimlik belirleme ön plana çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti yönetimindeki ulus inşasında; ortak dil, din, ırk, tarih ve ortak coğrafya unsurları belirleyici rol oynamıştır. Ulus-devlet modeline göre öne çıkarılan bu ortak unsurlarla amaçlanan, homojen toplumsal ve kültürel yapının ortaya çıkmasını sağlamaktır. Devletin bunu resmi bir ideoloji ile yapması, zaten ulus-devlet unsurlarından biridir. Benimsenen ulus-devlet sistemini dil, din, ırk, kanbağı, aidiyet ve tarih unsurları üzerinden tanımlarken, yeni bir devletin oluşumunu destekleyecek yapılar, kurumlarda ortaya çıkmıştır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde, ulus-devlet kurma sürecinde kullanılan kanbağı, ortak coğrafya, tarih-yazımı, ortak dil gibi unsurlar dünya ve Türkiye örnekleri üzerinden tanımlanmıştır. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nin bu coğrafyada başlatmış olduğu arkeolojik kazılar ve müzeler kısmı ile Cumhuriyet Dönemi'ne miras bırakılan müzelerin durumları incelenmiştir. Üçüncü bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi kültür politikaları ile yapılan ilk müze çalışmaları ilgili resmi kurumların kararları doğrultusunda belirtilmiştir. Bu bölümde arkeoloji müzelerinin o dönemdeki durumları ve ideolojik olarak etiklerinden bahsedilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan Türk Tarih Kurumu, bu kurumun yaratmış olduğu Türk Tarih Tezi kültürel çalışmalarda belirleyici ideoloji olarak tanımlanmış arkeolojik kazılar ve müzelerdeki etkinlikleri belirtilmiştir. Tüm bunların yanında, Türk kimliği oluşumunda eski uygarlıklara verilen önemin ne boyutta olduğu vurgulanarak, bakın bir ideolojisi olan Türk Tarih Tezi'ndeki yaklaşımlar belirlenmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümlerde Türk Tarih Kurumu'nun bir plan dahilinde yapmış olduğu; 1933-1950 yılları arasındaki 'milli kazılar' incelenmiş, bu kazılar tek tek ele alınarak kazıların yönelimi ve amaçlarıyla Türk Tarih Tezi'nin ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Altıncı bölümde, Erken Cumhuriyet Dönemi

⁴ Orhan Türkdoğan, *Ulus Devlet Düşünürlü Ziya Gökalp*, (İstanbul: IQ Yayınları, 2005), 194.

belirli arkeoloji müzeleri, milli kazılardan önceki koleksiyonları ve milli kazılardan sonraki koleksiyonları olmak üzere incelenmiştir. Sonraki bölümde, toplum bağlantısı kurması açısından, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sıkça müzeler çalışmalarında ismini duyduğumuz Cumhuriyet Halk Partisi'nin altında kurulan Halkevleri Müze ve Tarih Kolu çalışmaları, amaç ve işlevleri irdelenmiştir.

Tüm bu çalışmalarla beraber bir milli kimlik inşasının kültürel anlamda yapılışı gözlemlenmiştir. Bu durumun müzelere yansımaları, arkeoloji koleksiyonları ile etkileşimlerinin görülebilmesi bu tezin en önemli amacıdır.

2. ULUS-ULUSÇULUK VE ULUS-DEVLET

Ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak) birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur⁵. Ulus-devlet anlayışı kavramları; toprak bütünlüğü, ortak dil, ortak kültür, ortak miras, oluşturulan bir tarih ve standartlaştırılan eğitimidir⁶. Ulus-devlet kavramının siyasal karakterini inceleyebilmek için ulus, devlet ve ulusçuluk kavramları üzerinde durulmasında yarar vardır.

‘Ulus bir sosyolog için, aynı etnik kökene sahip olma bilincini, siyasi sadakat inancıyla birlikte, grupsal aidiyetin belirleyici unsuru haline dönüştüren insan topluluğu anlamına gelmektedir’⁷. Oysa bir hukukçu için aynı kavramın içeriği ‘bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı insanlar topluluğu’ tanımında somutlaşabilir⁸. Toplumların ‘ulus’ sayılması üç ölçüte göre belirlenmektedir. Hobsbawn’a göre, bir toplumun ulus sayılması ve dolayısıyla bağımsız bir devlet kurma hakkına sahip kabul edilmesi için ‘ilk olarak, ya halen var olan ya da yakın bir geçmişe kadar uzun bir süre boyunca var olmuş bir devletle tarihi bağı olması; ikinci olarak, uzun bir süreçte oluşmuş, yazılı kültür birikimi ve yönetim geleneği bulunan bir seçkinler zümresine sahip olması; son olarak da, fetih yeteneğini kanıtlamış olması’ gereklidir⁹. Guibernau’ye göre ise ‘ulusalcılık bir toprağa, ortak aileye, ideallere, değerlere ve geleneklere bağlanmayla ilgili bir duygudur ve aynı zamanda bir grubun onu diğerlerinden ‘farklı’ kılan semboller (bayrak, belirli bir şarkı, bir müzik parçası veya tasarım) ile özdeşleşmesidir’¹⁰. Ulus bir ‘topluluk oluşturma bilincine sahip,

⁵ Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler 20. yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, çev. Neşe Nur Domaniç. (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997), 93.

⁶ E. J. Hobsbawm, *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik ‘Program, Mit, Gerçeklik’*, çev. Osman Akınhay.2.bs (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995), 19.

⁷ Ozan Ersözden, *Ulus-Devlet*, 1.bs. (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997), 11.

⁸ age.

⁹ Hobsbawm, age, 54.

¹⁰ age, 55.

ortak bir kültürü paylaşan, açıkça belirlenmiş bir toprak üzerinde yerleşik, ortak bir geçmişe ve gelecek projesine sahip ve kendi kendini yönetme hakkına sahip bir insan grubu' olarak tanımlanmaktadır¹¹.

Ulusun beş boyutu bulunmaktadır: '1-psikolojik (bir grup oluşturma bilinci), 2-kültürel, 3-toprağa aidiyet (*territorial*), 4-siyasal ve 5-tarihsel¹²'. Ulusalcılık ile; üyeleri simgeler dizisi, inançlar ve yaşam tarzları ile özdeşleşmiş ve kendi ortak siyasal kaderine ilişkin karar verme iradesine sahip bir topluluğa ait olma duygusu kastedilmektedir¹³. Devletler olmadan da uluslar varolabilir. Devlet yalnızca, uluslara özgü olan kültürel değerlerin yaşamasını garanti altına alabilir. Weber'e göre etnik grup duygu yüklü kavramlar içinde en tartışmalı olanıdır: sosyolojik bir tanım girişiminde bulunulduğunda ulus adını alır¹⁴. Ulusal devlet, ulusun dünyadaki iktidar örgütüdür¹⁵. Durkheim 'ulusallık', 'devlet' ve 'ulus' arasında ayırım yapar¹⁶. Durkheim 'ulusallık' sözcüğünü siyasal toplumlar oluşturmayan, ancak bir birliğe sahip olan büyük birey grupları için kullanır. 'Polonya ve Finlandiya'yı örnek gösterir ve bunların henüz devlet olmadıklarını, ancak bir tarihsel gerçekliğe sahip olduklarını vurgular¹⁷. Durkheim'in kuramında ulusallıklar, ya kendilerini yeniden yapılandırma fikrinden vazgeçmiş eski devletler veya devlet olma sürecini yaşayanlardır.

Ulusların kendi kaderini tayin hakkı 1789 Fransız Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır ve ilk içeriği itibariyle, her ulusun ne şekilde yönetileceğine özgürce karar verebilme yeteneğine sahip olabilmesini ifade etmektedir¹⁸. 1850'lerden itibaren ulusların kendi kaderini tayin hakkı 'her ulusa bir devlet, her devlete bir ulus' şeklinde de anlaşılmaya başlanmıştır¹⁹. 'Ulusların kendi kaderini tayin hakkı' söyleminin günümüz için tek meşru siyasi slogan olması, kaçınılmaz olarak ulus-devleti dayatmakta ve bunun sonucunda da tüm dünya devletleri kendilerini 'ulus-

¹¹ Guibernau, age, 92.

¹² age.

¹³ age.

¹⁴ Max Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev.Özer Ozankaya, 1.bs. (İstanbul: Cem Yayınları, 2011), 39.

¹⁵ Guibernau, age, 43.

¹⁶ age.

¹⁷ age.

¹⁸ Yunus Ali Dağbaşı, 'Ulus-Devlet' (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 14.

¹⁹ Erözden, age, 100

devlet' diye adlandırmaktadır²⁰. Ulus anlayışının, ilk sahneye çıktığı Avrupa'da merkezi yönetimin de güçlendirilmesi ile aynı zaman dilimine denk gelmesi kesinlikle rastlantısal değildir. Din öğelerinin yaşamdan kopmaya başladığı, yayınların arttığı fikirleri paylaşıldığı bir dönemde, Avrupa'daki Hristiyan topluluklar, dünyevi iktidarın temsilcisi olan kralın tam hakimiyeti altına girince, topluma yeni bir yönetim biçimi belirlenmiştir²¹.

Avrupa'nın tarihsel gelişiminde, ulusçuluk, geleneksel toplum biçiminden modern toplum biçimine geçişte ortaya çıkan bir siyasi akımdır²². Ulusal devletlerin bu siyasi akım çerçevesinden kurulmasıyla, ulusal egemenlik ilkesine dayalı ulus-devlet yapısı oluşturulmaktadır. Ulus-devletler ait oldukları coğrafyaları belirlerken, sınır kavramının da içeriğini değiştiren gelişmelere yol açmıştır²³. 'Toprağın kriterlere göre çizilen sınırlarına 'vatan' ve bu topraklar üzerinde yaşayan insan topluluklarına 'ulus' ve ulusun bireylerine 'vatandaş' (yurttaş) adı verilmiştir'²⁴.

'Bir ulusu oluşturan insanlarda anayurt duygusu varken ve kendilerini toprağa bağlı hissederken, ulus-devlet bir anlaşmayla ya da devletlerarası sınırın nereye çizileceğine karar veren politikacıların iradeleriyle oluşmuştur'²⁵. Dünyanın ulus-devletlere bölünmüşlüğü, dünya çapında menfaatlerin de bölünmüşlüğü anlayışıyla desteklenmiş, hatta ulus-devletin varlık nedeni ekonomik menfaat ayrılıklarına dayandırılmıştır²⁶. Böyle bir ortamda dış politika hayati öneme sahip hale gelmekte ve her devlet kendi ulusunun menfaatlerini dünya arenasında savunmaya soyunmaktadır²⁷. Tüm bu kavramlar eşliğinde ulus-devlet belirli unsurlar etrafında tarihsel gerçeklikler ışığında oluşan bir kavramdır. Ulus-devlet ilk olarak Avrupa'da, feodal nitelikteki siyasi düzenden merkezi devlet yapısına bağlı yeni bir siyasi düzene geçişte kurgulanmıştır. 'Bu kurgu, daha sonraki aşamalarda, keşifler ve sömürgeleştirme hareketleri sonucunda, yine Avrupalılar tarafından dünyanın diğer köşelerine de ihraç edilmiştir'²⁸.

²⁰ Dağbaşı, age, 14.

²¹ age.

²² Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, 2.bs. (İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları, 2008), 103.

²³ age, 118.

²⁴ Ali Bulaç, *Modern Ulus Devlet*, 2.bs. (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 47.

²⁵ Guibernau, age, 93.

²⁶ Dağbaşı, age.

²⁷ Etyen Mahçupyan, *İdeolojiler ve Modernite*, 2.bs. (İstanbul: Yol Yayınları, 1997), 121.

²⁸ age.

Anderson'a göre ulus-devlet olmanın iki temel unsuru (kavramı) vardır. 'Birincisi dil, tüm ulusun aynı dili konuşması, seçilen dilin devlet tarafından onaylanması, gerekliliğinin savunulmasıdır. İkincisi, anavatan düşüncesinin belirmesidir'²⁹. Meinecke'ye göre ise, bir ulusun varlığının kabul edilebilmesi için gerekli olan unsurlar beş tanedir. Bunlar 'ortak ülke, ortak kanbağı, ortak dil, ortak entelektüel yaşam ve ortak bir devlete ya da bir devletler federasyonuna sahip olma unsurlarıdır'³⁰. Ulus-devlet unsurları, devletin siyasi ve kültürel yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Aynen Avrupa tarihinde görülmüş olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet süreci düşünüldüğünde bazı unsurlar özellik kazanmış ve bu çalışmada önemle vurgulanmıştır. Bunlar: ortak dil, ortak coğrafya, kan bağı, ortak tarihtir. Ortak kültür bu unsurların beraber işlemesiyle oluşmuş ve ulus-devlet sürecinde etkin olmuştur. Tüm bu ulus-devlet unsurları kendi içinde, devlet tekelinde, araçlarını oluşturur. Ortak dil birliğinde kullanılan araçların başında eğitim sistemi, ders kitapları, ulusal marşlar gelebilir. Yine aidiyet duygusunu yaratan ortak tarih için, ulus-devlet tarih yazımcılığı ile kendi tarih tezini yazabilir ve bunu halka sunabilir.

Ulus-devlet sürecinde özellikle Avrupa'da, anadil yaygınlaşması yayıncılık anlayışı yaygın hale gelmiştir. Krallık ve kilise etkisinden kurtulmasıyla Avrupa yeni bir devlet sistemine ihtiyaç duydu. 16. yüzyılda temeli atılan, daha sonraki yüzyıllarda ise şekillenen, anadil kavramı, çok dilli imparatorlukların, artık kendi anadillerini belirledikleri ulus-devletler sürecine dönüştü. Tek dil sürecine geçmelerini sağlayan şey, yazının yayınsal anlamda yaygınlaşmasıyla olmaktadır. Bu yayın dilleri, üç farklı yoldan ulusal bilincin temelerini attı. Bunlardan en birincisi ve önemlisi, 'Latince'nin altında ama konuşulan halk dillerinin üzerinde bir düzeyde, birleşik bir mübadele ve iletişim alanı yaratmak oldu'³¹. 'Birbirini anlamayan dillerde konuşan insanlar, kitap basılması ve okuma bilincinin yaygınlaşmasıyla birbirlerini daha iyi anlar hale geldiler'³². İkinci olarak, 'sistem dile yeni standartlaşan bir sabitlik getirdi'³³. Ulus-devlet, oluşturduğu milli dil ile toplumun homojenleşmesini de sağlamak konusunda faaliyete geçti. 'Üçüncü olarak yaygın yayın dili, devletler

²⁹ age, s.15.

³⁰ age, 36.

³¹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 5.bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 59.

³² age, 60.

³³ age.

içinde iktidar dili olarak da yer etmeye başladı ve bu başka kapıların açılmasını da sağladı'³⁴. Önemli iletişim aracı olan dil, hem eğitim açısından önemliydi, hem de ulusların kendi varlığının ön kabulü olarak tanımlandı. Böyle bir durumla dil unsurunun araçları açıkça belirterek amaçlarını yerine getirmede etkin rol oynadı. Weber'e göre dilin önemi devletin, toplumun ve kültürün demokratikleşmesiyle birlikte zorunlu olarak artmaktadır. Herşeyden önce 'dil ve onun üzerinde yükselen edebiyat, o kültüre katılmaya doğru yükselen kitlelerce ulaşılabilen ilk ve tek kültürel değer olarak açıklanıyordu'³⁵. Dil bilmemek, dışlanmaya ve değişik bir kültüre girme imkansızlığına dönüşmektedir³⁶. Ulusal bilinç belirli bir dil ile düşünülen ve konuşulan belirli bir kültür içinde bulunan, paylaşılan değerlerden, geleneklerden, geçmişin anılarından ve geleceğe yönelik planlardan türetilmiştir. Guibernau, anadilin ulusal bilincin yaratılması için zorunlu bir temel olmadığını, ancak bunun ulus-devlet yaratılmasında bazı noktaları kolaylaştırdığını düşünmektedir. Milli bir dilin oluşmasıyla beraber eğitim sisteminde de standartlaşmalara gidilmiştir. Ulus-devletlerin kendi geçmişlerini gelecekle bağlayabilecekleri bir tarih anlatımı eğitim sisteminde kitlelere ulaşma konusunda önem teşkil etmektedir. Devlet tekelinde olan bu eğitim sisteminde, milli dil unsurları ile tamamlanmaktadır. Her devletin resmi anadili, davranış açısından da birlikte olma eğilimi oluştururken, bu durum her güçlü ulusun kendi devletini kurma arzusunda da etkin rol oynamaktadır. Ulusun ve ulusal tarihin tanımında kullanılan başlıca araçlar arasında ilk önce dili sayabiliriz, çünkü 'dil en sağlam faktördü ve belli başlı siyasetlerle çelişen bir yanı yoktu'³⁷.

Avrupa örneklerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmasıyla dinsel öğelerin yerine, ideolojik dil kullanımı etkin olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulması öncesinde Osmanlı topraklarında da yayıncılık faktörü ve eğitim sisteminde batılaşma eğilimi Türk dilinin kullanılmasında önemli olduğu gözlenir. Bu dönemde birçok gazete, dergi ve süreli yayın çıkarılmaya başlandı, birçok siyasal örgüt kuruldu³⁸. 'Tüm bu kurumlar ve çıkardıkları yayınlar, devlet ya da toplum olarak Osmanlı gerçekliğinin içinde ya da dışında olsun Türk kimliğine bağlı daha

³⁴ age.

³⁵ Guibernau, age, 41.

³⁶ age, 120.

³⁷ age.

³⁸ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih Türkiye'de 'Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992), 78.

güçlü bir ulusçuluk için mücadele ediyorlardı'³⁹. Bunun yanı sıra batılı tarzda eğitim sisteminde ilk başlarda Fransızca olan eğitim dili zamanla Türkçe'ye dönüştürüldü'⁴⁰. İkinci Meşrutiyet ile doğan tüm bu kurumlar ve yayınlar, Türk ulusunun gelişmesinde önemli bir aşama sağlayacağına inandıkları ulusçu ve bilimsel tarihi geliştirmek dürtüsüyle harekete geçmişlerdir. Yayınladıkları dergiler ve kitaplar tarih alanındaki özgün araştırma ve çalışmaların sayısını arttırmıştır. 'Bu başlangıç çalışmaları Cumhuriyet döneminin ulusçu tarihçiliğinin de esasını teşkil edecektir'⁴¹. 1923 Cumhuriyetin ilanından sonra, 1924 Anayasası'nda resmi dil Türkçe olarak kabul edilmiştir. 1928 yılında latin alfabesinin kabulüyle de ortak dil vurgusu Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında Türk Dili'ni geliştirmek ve sadeleştirmek amaçlı 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. 'Dilin sadeleştirilmesi ve 'halk' tarafından anlaşılır hale gelmesi gerektiği düşüncesi, halkın artık kültürün önemli bir bileşeni olarak tanımlanmasında temel bir role sahiptir'⁴². O dönemde resmi anadilin kabulü ve Türk dilinin sadeleştirilmesinin yanı sıra, eğitimin yaygınlaştırılmasıyla yazılı ve sözel olarak standart ve homojen bir ulusal dil oluşturulmasına katkı sağlanmıştır.

Kurulduğundan bu yana Türk Dil Kurumu, birçok konferans ve çalışmalar düzenlemiştir. 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti yapmış olduğu ilk kurultayda şu fikir oybirliği ile kabul etmiştir:

'İlk uygarlığı kuran Türkler olduğu gibi, ilk uygarlık dilinin de Türkçe olduğuna kuşku kalmadı. Birçok bilim adamı, Türk dilinin Hint-Avrupa denilen dillerin anası olduğunu belirtmiştir. Türk dili yüzyıllardan beri yabancı dillerle karışarak özlüğü bozulmuşken bile Doğu uygarlığının başlıca araçlarından biri olmuştur'⁴³.

İkinci Dil kurultayı, iki yıl sonra, bütün terimlerin Türkçe kökenlerden türetilmesi, türetilcek bu öztürkçe kelimelerin de okul kitaplarına girmesi kararlaştırıldı'⁴⁴. Üçüncü dil kurultayı (1936) temel olarak Güneş-Dil Teorisi'nin ilanı niteliğindedir. Teori dilin nasıl doğup geliştiğini araştırmayı amaçlamaktaydı ve aslında

³⁹ age, 79.

⁴⁰ Fatma Müge Göçek, 'Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım', *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 73.

⁴¹ Behar, age, 85.

⁴² M. Berk Balçık, 'Milliyetçilik ve Dil Politikası', *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 779.

⁴³ Murat Katoğlu, 'Yeni Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Kurumu', *Türkiye Tarihi 4*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1992), 413.

⁴⁴ Maksudyan, age, 68.

öztürkçecilik hareketleriyle bağlantılı değildi. Türk dilinin kadimliği ve başka dillere kaynaklık ettiği savunulmaktadır⁴⁵. Güneş-Dil Teorisi bilimsel olmak ya da bir dil felsefesi yaratmaktan çok, dönemin siyasi amaçlarına cevap verir niteliktedir; bu bağlamda tarih teziyle de örtüşen bir kuramdır. Tarih alanındaki çalışmalarla paralel bir şekilde, milli bilinci güçlendirmek amacıyla doğduğu söylenilmektedir⁴⁶. ‘Dil, hem milliyetçi projenin yürütüleceği iletişim ortamıdır, hem tarihselliği ile bu projenin kavramsal çerçevesini belirler, hem de kendisi bu süreçte dönüşüme tabidir’⁴⁷. Bu yaklaşımlar ışığında Türk Dil Kurumu aynı yıl kurulan Türk Tarih Kurumu ile bağlantılı çalışmalar yapmaktadır. Bunun en temel nedeni, Türk Tarih Tezi ile oluşturulan Türk ulusunun geçmişini ve temel yapısını ortaya koymaktır. Bu konuda resmi dil seçilen Türk Dili ve oluşturulan tarih birleştirilerek Güneş Dil Teorisi’nde olduğu gibi bu coğrafyada yaşayan tüm halkların ilk dilleri Türkçedir vurgusu desteklenmektedir. Bugün ortak olarak paylaşılan dilin sadece milliyetin temeli olduğu koşulsuz olarak kabul edilir diye düşünülmektedir. Ancak ortak bir dil, ulusal duyguları korumak için yetersizdir⁴⁸. Dil unsurunun yanına diğer unsurlarında gelmesi ulus-devleti güçlendiren bir yapı haline getirir.

Ulus-devlet unsurlarından olan ortak tarih, devletlerin oluşturduğu ve ya varolan tarihlerini sundukları bir anlatımdır. Bu tarih anlatımında iktidarın belirlediği tarihsel yapı nettir ve devletin içinde yaşayan toplulukların bu oluşturulan tarihsel yapı içinde varoluşunu belirlemeleri istenilmektedir. Tarih yazımcılığı kavramı bu unsurla beraber varolmuş ve hemen hemen tüm ulus-devletler içinde görülmüştür. Tarih birliği düşüncesinin oluşturulmasında kullanılan başlıca araç, ulusçu tarih yazımcılığıdır. Bu açıdan, ‘Avrupa üniversitelerinde tarih kürsülerinin kurulmasına başlanmasının, ulus-devletin tamamlanmış haliyle tarih sahnesine çıkma anı olarak saptayabileceğimiz 1789 Devrimi’nin hemen ertesine denk düşmesi son derece anlamlıdır’⁴⁹. Ulus kurgusu, ulusçuluk akımı ve ulus-devletlerle, tarih yazımcılığının bir ‘bilim’ disiplini haline dönüşmesi arasındaki doğrudan bağlantı böylelikle açığa

⁴⁵ age, 69.

⁴⁶ age.

⁴⁷ Balçık, age, 777.

⁴⁸ Guibernau, age, 41.

⁴⁹ Ersözden, age, 110.

⁵⁰ age, 111.

çıkılmaktadır⁵⁰. Fransa örneği özelinde, bu ilişki çok daha net bir biçimde görülür. Özellikle, 19. yüzyılın sonlarına doğru Fransız tarih yazımcılığına egemen olan akım ve bu akımın en önemli temsilcisi Lavissee, tarih çalışmalarını ve tarih eğitimi, ulusçuluk akımının gereksinimleri doğrultusunda, ulusal türdeşlik düşüncesinin yaratılması ve yerleştirilmesi yolunda birer araç olarak görmektedir⁵¹. Aynı yöneliş Türkiye’de, özellikle ‘Türk Tarih Tezi’ oluşturma çabaları çerçevesinde gözlenebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi tarihyazımı vurgusu Anadolu kökenler üzerinden yapıyordu; ancak, ‘Yunanlılar ve Ermeniler de Anadolu üstünde kendi vatanları olarak hak iddia ederlerken, bu uzak kökleri öne çıkarmak riskli bir girişimdi. Bu nedenle, ilk işgal eden haklıdır söylemi uyarınca, Anadolu’da Türk atalar bulmak gerekiyordu⁵². Kısacası Türk aydınlarının birçok topluluğu yok sayacak, Anadolu’nun evvelden beri herkesten önce Türk kökenli olduğunu göstererek kanıtlaması gerekiyordu. Dönemin Türk Tarih Kurumu Başkanı Afet İnan tarih tezinin ana eksenini şu şekilde ifade etmiştir:

‘Türk tarihinin eskiliği, yayıldığı alanın genişliği; Anadolu’nun en eski Türkleri olarak algılanan Hititlerin ve Orta Asya’nın yüceltilmesi; Klasik Antikçağ’ın Yunan ve hatta Etrüskler aracılığıyla Roma kültürlerini doğuran Türk uygarlığının çok parlak niteğidir’⁵³.

Bu yaklaşımı, 1932’de kurulan Türk Tarih Kurumu çatısı altında oluşturulan Türk Tarih Tezi’nde açıkça vurgulanmıştır. Türk Tarih Tezi ‘Türk’ odaklı bir tarihi kabul ederek, anayurt olarak Orta Asya’yı göstererek, Türk kökenlerinin burada olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra, bu tezde ‘Türk’lerin batıya göç olmadan önce dili geliştiren ilk uygarlık olduğunu iddia eder. Sadece Türk aydınları değil, o dönemde bazı Avrupalı seçkinlerde bu tarz belirleyici analizlerde bulunmuşlardır. Joseph Halevy’nin *Ecole pratique des Hautes Etudes*’de öğrencisi olan Tatar kökenli tarihçiler Sadri Maksudov (Arsal) ve Yusuf Akçura’ya söylediği şu sözler önemlidir:

‘Orhon Kitabeleri yazıldığı zaman, Avrupa’nın bugünkü dillerinden hiçbiri henüz tebellür etmemişti (oluşmamıştı). Halbuki sizin dedelerinizin ta o devirde her şeyi ifade edebilecek derecede gelişmiş bir edebi dili vardı. Sizin kültürünüz bugünkü milletlerin kültürlerinden daha eskidir, iftihar edebilirsiniz’⁵⁴.

⁵¹ age, 110.

⁵² Etienne Copeux, *Tarih Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinde Türk İslam Sentezine*. (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2006), 50.

⁵³ Copeux, age, 56.

⁵⁴ age, 41.

Bunu sadece Türk Tarih Kurumu çatısı altında hazırlanan ‘Türk Tarih Tezi’ ya da kurulan Türk Dil Kurumu üzerinden yapmamış, akademik düzeyde yani üniversiteler çerçevesinde de çalışmalar yapmıştır. 1935’te açılan Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, adından da anlaşılabilceği gibi Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi’nin temel hatlarıyla yakından ilgilidir⁵⁵. Ulus-devlet ideolojisinde yer alan, ulus yaratma sürecinde olağan olan üniversiteler, Avrupa’daki ulus-devlet yapısını kabul eden ülkelerde de-, bilimsel bir tarih-yazımı ve bunu kabul edilebilmesini sağlamak içindir. O dönemde kurulan üniversiteler sadece tarih yazımı kurgusunda değil, ulus-devletin diğer unsuru olan ortak kanbağında da etkin olmuştur.

Kanbağı unsuru, ulus-devlet kurulması sürecinde birçok ülkede antropolojik bilim dalı ile ifade edilmiştir. ‘19. yüzyıldan itibaren kurumsallaşan bilim, artık ulus-devletin ihtiyaçlarına göre örgütlenmek zorundadır’⁵⁶. Bazı milletlerin temel özelliklerini tanımlamak için sayısız antropolojik çalışma yapılmıştır. 19. yüzyılda, ırkçı bir yaklaşımla süren antropoloji bilim dalı birçok ulus-devlet kurulması durumunda ön safhalarda yer almıştır. ‘İrkçılık, bir ırkın üyelerinin diğer ırkların üyelerinden asli üstünlükleri olduğu önyargısına dayanarak insan gruplarının sıraya konulması, hiyerarşik bir sıralama içinde yerleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır’⁵⁷. Irka dayalı yaklaşım ‘Aydınlanma Çağı’ndaki ‘mükemmelleştirme’ ilkesi ile kabul görmeye başlamıştır’⁵⁸. Milliyetçi kesimler için ırkçı yaklaşımlar, ulus-devlet kurgusunda ötekileştirme kavramı içinde kullanılmıştır. Etnik milliyetçilik diye de adlandırabileceğimiz ırkçılık olgusu, milli kültür, milli dil, milli kimlik, yerli adetler gibi ulus-devleti kapsayan unsurları da çok etkilemiştir. Ulus-devlet, ‘milletin efsanelerini, tarihsel ve dilsel geleneklerini halk arasında bilindik şeyler haline getirerek, etnik millet fikrini halkın büyük çoğunluğunun zihninde doğrulamayı ve billurlaştırmayı başarmıştır’⁵⁹. Milli kimlik ve sınıfsal ayrıcalıkları oluşturmak için ırkçılık başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Irk, toplumların diğerleri hakkında rahatça örnekler yaratabilecekleri bir tanım halini almıştı. 19. yüzyılda Avrupa’da birçok devlet yapısı antropoloji bilimi altında ırkçı

⁵⁵ Maksudyan, age, 79.

⁵⁶ Suavi Aydın, ‘Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: İrkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü’ *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 344.

⁵⁷ Nazan Maksuyan, *Türklüğü Ölçmek Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin İrkçı Çehresi 1925-1939*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2007), 15.

⁵⁸ age, 16.

⁵⁹ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, 2.bsm (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), 26.

bir çizgide kendi milli kimliklerini tanımlayarak, ulus-devlet sürecinde bu kimlikler üzerinden kanbağı yargısını yaratmıştır. Buna en iyi örneklerinden Almanya Devleti, Germen geçmişi ile ırkını aramaya koyulmuş ve toplumda bunu canlandırabilecek anıtlar dikmekteydi. Almanlar, bir ulusun tarihin derinliklerinde karışmadan, sapasağlam bugünlere getiren ve nihai hedefi olan devletine kavuşan ‘güçlü’ kültürlerini tanımakla meşguldü⁶⁰. Bu kültürel kimlik arayışlarını en iyi kendi ırklarını tanımakta buldular. Bu bakımdan bir kültürü geçmişten izlemek için geçerli olan tek yöntem arkeolojinin yöntemi, o sağlam kültürün ırksal saflığının bozulmadığını anlamak için de fiziksel antropolojiye ihtiyaç vardı. Böylelikle 20. yüzyılın başlarında arkeoloji ile Alman ırkı açıklanmaya çalışıldı. Halkın tarihsel olgular ile kültürel bağları kuruldu ve ‘ulus’ olarak kendini ilan edebildi. Bu dönemde yapılan arkeoloji çalışmaları ile Almanya’da birçok makale, kitap yayınlandı ve bunlar ışığında Alman ırkının geçmişteki yansımaları çıkartıldı. Alman kültürünün ve fiziksel tipinin oluşumunu aydınlatmaya hizmet etmesi gerektiği söylenilmektedir. ‘1874’de Haekler’in ‘*Anthropogenie*’ kitabında ırkçı yaklaşım gözlenmiştir⁶¹. Aynı yapılanmayı ve çalışmayı Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, ulus-devlet kurulmasının hemen ardından gözleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti kurulması aşamasında ve sonrasında ‘Türk’ ırkını kanıtlama yönünde bilimsellik adı altında bazı çalışmalar da yapılmıştır. Türk Tarih Tezi’nde bahsedilen ‘Türk’ ırkını sağlamlaştırmak adına üniversilerde bilimsel çalışmalar yapılmıştır. ‘1925’de cumhuriyetin hemen ardından İstanbul Üniversitesi bünyesinde Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi kurulmaktadır⁶². Bu merkezin kurulduğu yıl ‘*Türk Antropoloji Dergisi*’ 1939’a kadar 22 sayı çıkarmıştır. İlk sayısında dergi kurumun amacını şu şekilde dile getirmiştir:

‘...Eğer bir millet suret-i mahsusada tetkike şayan olmuş ise oda bu zafer ve inkişaf günlerinde bulunan bizim milletimizdir. O halde Türklerde birçok evsaf olmak lazım gelmez mi? Siyaset itibariyle milletler arasındaki mevkiimizi tamamiyle istemek nasıl hakkımız ise akvam ve cemaat-i beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkiyi tesis etmek de öylece vazifemizdir...’⁶³.

Türk antropolojisini etkileyen kurumlardan biri de 1933 yılında Ankara’da, kurulan Dil, Tarih Coğrafya Üniversitesi Eğitim Fakültesi çevresinde, lisans ve doktora

⁶⁰ Aydın, age, 346.

⁶¹ age, 347.

⁶² age, 356.

⁶³ age, 357.

eğitimi yapan bağımsız bir antropoloji kürsüsü kurulması olmuştur. 1927 ile 1938 yılları arasında bazı gençler doktora için Avrupa ve Amerika olmak üzere değişik ülkelere yollanmıştır. Bunlar içinde Afet İnan da vardır.

Afet İnan 1942'de büyük ölçekli bir anket uygulanmış ve 1947'de 40 bin Türk üzerinde antropolojik ölçütler (türünün tek örneği) yapılmıştır⁶⁴. Afet İnan'ın yayınlanan doktora tezindeki tespitlere göre Türkiye halkının genel bir ırk birliği olduğu ve bunun anketin değerlendirilmesinden çıktığı vurgulanmaktadır⁶⁵. Devlet politikası adı altında Türkiye'de tek parti döneminde Türkçü akım ile oluşturulan yapılar ve kurumlar içinde, çokuluslu bir yapıyı yok sayarak, tek uluslu bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun, tarihinde eşi benzeri olmayan bir ırk yaratılmış ve bunu bilimsel kaynaklarla desteklemiştir. O dönemde ilk hedeflenen tüm toplumun içinde varolabileceği bir tarih kurgusu oluşturmak ve en önemlisi Türk ırkının üstünlüğü üzerine kanıtlar sunmaktır. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu kapsamda aydınların oluşturmak istediği 'şanlı' Türk Tarihine hizmet etmiş, bu teoriler eşliğinde Türk ırkı açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar ulus-devlet sürecinde olağan ve varolan olgulardır. Bu unsurları bir devlet sınırları içinde açıklıyor olmak en önemli durumlardan biridir. Ortak coğrafya içindeki yaklaşımlar sınırları belirlenmiş ulus-devlet süreci ile başlamıştır. Artık imparatorluk dönemindeki gibi sefer ve toprak kazanma süreci sona ermiş, her devlet verdiği mücadeleler sonucunda kendi sınırlarını çizmiştir.

Ortak coğrafya, coğrafi koşullarla birlikte devlet sınırlarının çizilmesi ile içindeki halkın beraber yaşayabileceği yaşam koşullarının olduğu yer olarak tanımlanmaktadır. Kendi yasası, hukuk düzeni ve milli kültür ışığında ortak bir toprak parçası niteliği taşıması önemlidir. Ortak coğrafya, iktisadi kader birliğini de sağlar; yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin, jeopolitik konumunun ulus-devlet kimliğinin oluşumunda çok büyük etkisi vardır. Ayrıca, aynı coğrafya kültürel birliğin oluşmasında da rol oynar. 'Birlikte katlanılan, eğlenilen ve birlikte umut edilen ortak geçmiş ve bir ortak gelecek projesi, verili bir topluluğun üyeleri arasındaki bağları güçlendirir'⁶⁶. 'İçinde barındırdıklarına bir kimlik veren, ya da tam tersine, kendilerine belli bir kimlik atfedenlerin etraflarına kurdukları bir

⁶⁴Maksuyan, age, 54.

⁶⁵Bkz. Afet İnan, *Türkiye Halklarının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947).

⁶⁶Guibernau, age, 132.

coğrafyadır⁶⁷. Coğrafya içindeki topluluklar yeni kimlikler oluşturabilir ya da eski kimliklerine yeni kültürel etkiler katabilir. Anderson'a göre, 'belli bir coğrafyaya yayılmış belli miktarda insanın, kendilerini aynı ve tek bir cemaate ait hissetmeleri ancak dışsal makro etkenler ve sembolleştirmeler yoluyla olabileceğini belirtmektedir'⁶⁸. Anderson, aynı zamanda coğrafyanın önemini, 'ulus-devlet için harita üzerinden kendi milletlerini tanımlama değil, savaş politikaları ve hayali kültür cemaatleri içinde kurgusal olduğunu vurgulamaktadır'⁶⁹. Purcell ise Anderson'un 'hayal edilen ulusla beraber bireyler ya da topluluklar, toprağı, yani ortak coğrafyayı da hayal ettiğini' belirtir⁷⁰. Ulus-devlet kurulması sürecinde de, Türkiye coğrafyası, Osmanlı Dönemi savaşlar ve mücadeleler sonrasında elde kalan mekanlar olarak görülmektedir. Ortak bir coğrafya şuurunun Türkiye'deki karşılığı, 'Misak-ı Milli ve Lozan görüşmeleriyle bir netlik kazanmaktadır'⁷¹. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, '*nihayet Türkiye, yalnız Türklerin hakim olduğu yerlerde siyasi ve ırki birlik sahibi bir memleket şekline girdi*' yorumları dönemin milli görüşünün coğrafi olarak tanımlanmasında örnek teşkil etmektedir⁷². Ulus-devlet belli bir milli kimliği oluştururken, ortak dil, ortak kanbağı, ortak tarih ve ortak kültür vurgularını oluşturduğu (aslında elde ettiği) toprak parçası içinde, ortak bir coğrafyada kurgulamaktadır. Belli bir coğrafyada kurulan ulus-devlet yaratılan tarihin vurgusunu yapacak, istenilen ispatları sağlayacak altyapıya sahip bir toprak parçasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de oluşturulan Türk Tarih Tezi belli bir coğrafyayı ele almış belli kanıtlarını arkeolojik çalışmalar üzerinde doğruluğu ispatlamıştır. Coğrafya ve arkeoloji, tarihe yalnızca yardımcı disiplinler olarak değil tarihsel gelişimin temel nedenleri, temel etkenleri olarak ele alınmıştır. Ortak bir vatan ulus-devlette ortak kültürün tarihi mekanı olarak hem devletin coğrafi sınırlarını belirlemiş olmakta, hem de ortak kültürün bir unsuru olarak anlamını kazanmaktadır. Bu durumu sadece milliyetçilik unsurları üzerinden değerlendirdiğimizde dışlanan veya yok sayılan topluluklar için düşünülmelidir. Toplumsal gelişmenin belirli bir aşamasında, yani

⁶⁷ Halil Nalçioğlu, 'Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi' *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 293.

⁶⁸ *age*, 296.

⁶⁹ *age*.

⁷⁰ *age*.

⁷¹ Ömer Say, *Milli Devlet Kültürü Türkiye Yansımaları*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1998), 190.

⁷² Nalçioğlu, *age*, 300.

belirli yapısal koşulların (uluslaşmanın) gerçekleştiği bir tarih kesitinde ortaya çıkar ve ideoloji olarak benimsenir⁷³.

Ulus-devlet kurgulanması, belirli ideolojilerin benimsetilmesi ve kabul edilmesi için devlet yapılanmasında güçlü bir olgudur. Ulus-devlet unsurları ortak kültürü, yani milli devlet kültürünü oluşturur. Ulusun ortak bir kültürü, değeri ve simgeleri varken, 'ulus-devlet ortak kültür, simge ve değerler yaratma amacını güder'⁷⁴. Devlet, yurttaşları arasında bir homojenleştirme programı uygulayabilmek için ortak bir 'kültür, bir simgeler dizisi ve değerler sistemi oluşturmaya çalışır'⁷⁵. Bunun nedeni, devletin kendi meşruiyetini desteklemek için bir ulus yaratma çabası içinde olmasıdır⁷⁶. Bir ulus yaratma çabası içinde ortak kültür ile devlet, kültürün tüm toplum tarafından sahiplenilmesini ve böylece süreklilik kazanmasını sağlamak istemektedir. Ortak bir kültür, verili bir topluluğun üyeleri arasında dayanışma bağlarının yaratılmasını sağlar ve onlarda ait oldukları topluluğun, diğerlerinden ayrı ve farklı olduğu imajının oluşmasına yol açar⁷⁷. Bir kültüre dahil olan bireyler, duygusal olarak bazı simgeleri, değerleri, inançları ve gelenekleri içselleştirir ve onları kendilerinin bir parçası olarak değerlendirir. Bireylerin kimliklerini inşa ederken topraklarına, dillerine, simgelerine ve inançlarına yine onların yaptıkları duygusal yüklemeler, ulusalcılığın yayılmasını kolaylaştırır⁷⁸. Ulusal (milli) kültür, ulus-devletin en önemli temelidir ve ulusun varlığını sürdürebilmesi için gerekli şart 'milli kültür'ün varlığıdır, hatta 'milli kültür'ün varlığı bağımsız bir devlet kurmaktan daha önemlidir. Çünkü 'milli kültür'ün varlığı, aynı zamanda ulus-devletin teminatıdır⁷⁹. Ulus-devlet yapısı gereğince tarihsel olarak tüm devletlerce bu şekilde kurgulanmıştır.

Çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun içinden çıkan tek ulus olmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet yaratılmasında birçok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmaların, ulus-devlet unsurları içinde oluşturulan araçların etrafında geliştiği gözlenir. Cumhuriyet rejimini kabul eden bir devlet olarak Türkiye Devleti ulus-devlet yapısını milli mücadeleler sonrasında kurmaya başlamıştır, bunu gerçekleştirmek için uygulamalara geçmiştir. Ortak dil birliği, ortak kültür birliği,

⁷³ Doğu Ergil, *İdeoloji ve Milliyetçilik*, (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1983), 95.

⁷⁴ Guibernau, *age*, 93.

⁷⁵ *age*, 110.

⁷⁶ *age*.

⁷⁷ *age*, 131.

⁷⁸ *age*.

⁷⁹ Aydın, *age*, 351.

ortak tarih birliği, ortak kanbağı ve ortak coğrafya ile Türkiye’de ulus-devlet yapılanması uygulamaya geçmiştir. Tüm bu unsurların nasıl, hangi araçlar içinde gerçekleştirildiği önemlidir. Türkiye’deki ulus-devlet unsurları ve araçları siyasi açıdan çok, kültürel etkileri kapsamında incelenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde ulus-devlet yapısını destekleyen bu unsurlar, bazı gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Dil unsuru ile eğitimde gelişmeler gözlenmiş, tarihyazımcılığı kurgusunda yeni kurumlar ortaya çıkmış ve geçmiş yeniden kurgulanmış, yeni teoriler ile dilin geçmişteki kökenleri açıklanmaya çalışılmış, niversiteler açılmış ve bilimsel çalışmalar tüm bu kurguların içinde yer almıştır. Dönemin koşulları ışığında, ulus-devlet kurulması ve sürekli liğinin güvencesi için belirli yapısal araçlara gerek duyulmuştur. Ulus-devlet oluşumunda olağan olarak düşünülen ve dünyada örnekleri görülen bazı disiplinler, bu yapı içinde araç olarak kullanılmıştır. Bu araçlar; arkeoloji, antropoloji ve filolojidir. En nemlisi, Türkiye Cumhuriyeti, ulus-devlet inşası sırasında kullanılan araçlar, milliyetçi bir irade ile ifade edilerek yorumlanmıştır. Ulusal bir devlet anlayışı için oluşturulan araçlar, inşa edilen devlet düzenine göre, o dönemde ortaya çıkan ideolojik fikirlerin desteklenmesi ile tasarlanmıştır. Tam da bu disiplinlerin veya araçların ışığında, her ulus-devletin kendi milli kimliğini oluşturabileceği, kendini anlatabileceği yapılar, mekanlar, kurumlar, yaklaşımlar ile araçları belirlenmiştir. Bunlardan biri de müzelerdir. Müzeler bu ideolojik yapılanmadan çok etkilenmiş ve ulus-devlet araçları arasında yer almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulma aşamasında belirleyici olan ulus-devlet unsurlarının, kültür politikalarını ve müzeleri etkilediği kesindir. Bunun yanısıra, Erken Cumhuriyet Dönemi müzecilik alışmaları, Osmanlı Devleti’ndeki çalışmaların devamı olarak düşünülebilir. Keskin çizgilerle ayrılmış tarihsel sürece şüpheyle bakarak, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki ilk müzecilik ve arkeoloji çalışmalarının Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başladığı söylenebilir. Bundan dolayı, Osmanlı Dönemi’ndeki ve sonrasına miras bırakılan müzelerin gelişimleri beraber incelenmelidir.

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ARKEOLOJİ ÇALIŞMALARI VE MÜZE

Osmanlı Devleti'nde, eski eserlere çağdaş anlamda önem vermenin, 19. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıktığı görülmektedir. Sultan Abdülmecid, 1845 yılında, Yalova çevresinde yaptığı gezide bazı eski eserler görmüş ve bu eserlerden Bizans Dönemi'ne ait olup üzerinde Konstantin adının bulunduğu yazıtların İstanbul'a gönderilmesini istemiştir⁸⁰. Bunun sonucunda, eski eserler İstanbul'da toplanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde, eski eserler alanındaki ilk müze, Harbiye Nazırı Fethi Ahmet Paşa tarafından 1846 yılında, Topkapı Sarayı'nın I. avlusundaki Aya İrini'de oluşturulan koleksiyonlar olduğu kabul edilir⁸¹. Böylelikle, Osmanlı Dönemi'nde, ilk müze hareketi, 1846 yılında eski eserlerin toplanmasıyla resmiyet kazanmıştır. Buradaki eserler, genel olarak 'Mecma-ı Esliha-ı Atika (Eski Silahlar Bölümü) ve 'Mecma-ı Asar-ı Atika' (Eski Eserler Bölümü) başlıkları altında iki ayrı bölümde toplanmıştır⁸². O yıllarda, Anadolu'nun bazı bölgelerinden çıkarılan eski eserlerin İstanbul'daki müzeye getirilmesiyle ilgili karar da alınmıştır⁸³. (Ek 1) Bu gelen eserler, çoğunlukla Helen ve Bizans eserleridir. Yabancıların müze gezilerine dair anlatılarında, bu durum daha belirgin görülmektedir. Müzede Bizans silahları, kalkanları, ve savaş aygıtlarının sergilendiği belirtilmiştir⁸⁴.

İstanbul Aya İrini'de, eski silahlar ve eski eserler olmak üzere iki bölümden oluşan koleksiyonlardan eski silahlar bölümü etkisini yitirmiştir. Ama Bizans ve Helen eserleri bölümünde, faal olarak koleksiyon toplamaya devam edilmiştir. Bu bakış açısıyla, Osmanlı Dönemi'nde arkeolojik eserlerin önem kazanması ve Arkeolojik müzelerin kurulması tesadüf sayılmaz.

⁸⁰Gürsoy Şahin. 'Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle ilgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği' *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* c.26 s.42 (2007): 110.

⁸¹Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XXVI, S. 3-4, Ayrı Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara (1969): 66

⁸²Tahsin Öz, 'Atatürk ve Türk Sanatları'. *Belleten* c. XX, s. 80, (1956): 588

⁸³İstanbul Müzesine Anadolu'dan Gelen Eserler BOA, A.MKT.NZD., no.223/73.

⁸⁴Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği, Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004): 23.

Helen Uygarlığı ve Bizans İmparatorluğu'nun uzun bir dönem bu topraklarda bulunduğu düşünüldüğünde, Batı'nın kökenlerini bağladığı bu uygarlıkların eserlerine ilgisi olması doğaldır. Bu noktayla beraber, Osmanlı Devleti de, eski eserlere olan ilgisini Batı gibi Helen ve Bizans üzerinden başlatmış, ilk dönemde kurulan müzede, silahlar koleksiyonu dışında arkeolojik kazılardan çıkarılan Helen ve Bizans eserlerinin çoğunlukta olduğu gözlenmiştir. Batılılar gibi bir yapı kurmayı amaçlayan Osmanlı İmparatorluğu, bunu eski eserler üzerinden yapmaya çalışmıştır. Müze, bu Batılı yaklaşım içinde bir araç olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Osmanlı, Batı'dan gördüğü toplama fikriyle eski eserleri tanırken, bulunan Helen ve Bizans eserlerini, bu toprakların mirası, ve bu coğrafyanın geçmişi, yani Osmanlı topraklarında bulunan kültürel miras olarak sunmaya başlamıştır.

Batılılar da bu topraklarda, tarihsel köklerini aramaktan hiçbir zaman vazgeçmemiştir, kazılar I. Dünya Savaşı ve hatta Kurtuluş Savaşı dönemlerinde devam etmiştir. Yabancıların izin alıp kazı yapmaları yönünde ilk düzenlemenin 1858 yılına ait olduğu görülür. Bu nizamnamede; antikaların tarihi önemini olduğu, bu eserlerin değerini bilenlerce özel müzelerde saklandığı, Osmanlı topraklarında bol miktarda eski eser bulunduğu ve bu eserlerin İstanbul'da kurulacak müzede korunması gerektiği ifade edilmiştir⁸⁵. Ancak bu düzenlemede, yabancıların yaptıkları kaçak kazıları ve eski eser kaçakçılığını önleyici unsurlara yer verilmemiştir. Öyle ki taşınabilir eserler konusunda devlete verilen pay çok azdır⁸⁶. Buna göre, yabancı arkeologlar, kazılardan çıkardıkları eski eserlerin çoğunu kendi ülkelerindeki müzelere götürebilmektedir. Ama eski eserlere dair yasal düzenlemeler devam etmiş ve kısa bir süre sonra, 13 Şubat 1869 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin bilinen ilk Eski Eserler (Asar-ı Atika) Nizamnamesi yayınlanmıştır⁸⁷. Bu nizamnameye göre, eserlerin 5/1 devlete, 5/4'ü ise bulan kişiye bırakılmaktaydı. Sikkeler hariç, yurtdışına çıkarılma yasağı olsa da, burada kazı yapan birçok ülkeden arkeolog bu kaçırma eylemini birçok kez yapmıştır. Bu kazıların bazıları izinsiz yapılmış, bazıları da Osmanlı İmparatorluğu'ndan izin alınarak yapılmıştır. İzinsiz kazılara örnek, Carl Humann 1865 yılında yol çalışması için Bergama'ya gelip kazılara başlaması gösterilebilir. Bu kazılar sırasında, Bergama'da bulunduğu eski

⁸⁵Mumcu, age, 68.

⁸⁶Hüseyin Karaduman. 'Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi', **Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, c. XXV, s. 29, (2004):74.

⁸⁷Ferruh Gerçek, **Türk Müzeciliği**. (Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999):265-266.

eserleri Almanya'ya gönderen C. Humann, sonrasında Osmanlı Devleti'nden izin alarak kazılarına devam etmiştir. Ama Osmanlı hükümeti daha önce götürülen eserler hakkında bir çalışma yapmamıştır⁸⁸. İzinli kazılara en iyi örnek ise, Schliemann'nın yapmış olduğu 'Çanakkale civarındaki Troya Kazısı'dır. 29 Haziran 1871 tarihinde bu bölgede kazı yapılmasına karar verilmiştir⁸⁹. Böylece Schliemann kazılara başlamıştır. Bu yapılan kazı şu açıdan önemlidir; kazıda çıkardığı tüm hazineyi kaçırmış ve Osmanlı Devleti'ne bu konuda bilgi vermemiştir. Bunu yapabilmesini imkan veren nizamnamedeki eksikliklerden dolayı 1874'de Osmanlı Devleti, eski eserlerin yurtdışına kaçırılışını engellenmek için yeni bir nizamname hazırlamıştır. Bu nizamname, 1874 Eski Eserler Nizamnamesi'dir. Bu nizamname, öncekine göre ileri bir adım olarak görülse de, 'bu tür kaçakçılığı engellemeye yetmemiştir'⁹⁰. Hatta öyle ki, 'Schliemann yurtdışına hazineyi kaçırdığı için Osmanlı'ya para cezasının birkaç katını ödeyerek, kazı iznini yeniden almıştır'⁹¹.

Bu kaçırılan eserlerin etkisiyle de, kültürel miras alanında, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda etkin çalışmaları görülmektedir. Yabancıların eski eserleri yağmalamasını engellemek, kendi topraklarındaki bu kültürel varlıkları bir Batılı gibi sunmak amacıyla Osmanlı Devleti, müzesini doldurmaya başlamıştır. 1874 tarihli bu Nizamname uygulanırken, İstanbul'daki tek müze gelişmeye başlamış ve bu konularla ilgilenen devlet adamları da işin önemi hakkında yeni fikirler ortaya koymaya başlamıştır⁹². Sait Paşa 1878'de Adliye Vezareti'nde bulunduğu Hukuk Sanayi-i Nefise mekteplerinin ve müzelerle, kütüphanelerin açılmasını önermiştir⁹³.

⁸⁸ Alev Uluçay, 'Osmanlı Devleti Döneminde Bergama ve Efes'teki Kazılar', İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997: 90.

⁸⁹ Burcu Kutlu, 'Batı Anadolu'daki Arkeolojik Kazılar (1860-1910)', (Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 70.

⁹⁰ *age*, 34.

⁹¹ Nur Akın, 'Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine', Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu (İstanbul, 17-18 Aralık 1992), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1993: 234.

⁹² Mumcu, *age*, 72.

⁹³ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, Cilt III-IV*, (İstanbul, Eser Kültür Yayınları, 1977): 998.

3.1 Osmanlı Dönemi İlk Müze: Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzeleri)

Kurulan ilk müze olan Müze-i Hümayun bugünkü adıyla İstanbul Arkeoloji Müzeleri, arkeolojiye, kültürel mirasa ve eski eserlere bakışıyla, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki müzecilik anlayışının temelini veren bir kurumdur.

İstanbul çevresinde ve geri kalan yerlerden gelen tüm eserler, bu müzede toplanmaya başlamıştır. 'Selanik'teki Aya Yorgi ve Aya Sofya kiliselerindeki Antik Yunan'a ait büyük yapı parçaları, Bergama Cami'nin duvarlarındaki eski parçalar ve Bizans aslan heykelleri de getirilerek Müze-i Hümayun'a yerleştirilmiştir⁹⁴. Bunun yanı sıra, 'surlardaki, Edirne ve Topkapı'daki İsa'yı tasvir eden Hristiyan konulu küçük kabartmalar da, 1895 yılında, Müze-i Hümayun koleksiyonlarına dahil edilmiştir⁹⁵.

Müzedeki koleksiyonların hangi eserleri içerdiği, ana işlev olarak önem taşııyordu; aslında, padişahın, tarihi eser koleksiyonuna sahip olan, modern, en azından 'Avrupalılaşımış bir hükümdar olarak gösterilmesiyle Batılı bir bakış açısı vurgulanmak isteniyordu'⁹⁶. Topraklarındaki eski eserler konusunda hak elde etmek, Batılı müzelerdeki gibi müzeler oluşturabilmek, o dönemde Osmanlı için önemli çabalardı. Böylelikle, başta toplanan Helen ve Bizans koleksiyonlarını da içine almasıyla bu müze, Batılıların Osmanlı toprakları üzerinde hak elde etmelerine cevap vermek de istemiştir.

Müzenin ilk iki müdürü Avrupa kökenlidir. Her iki müdür de kendi çalışma zamanlarında birçok eseri müzeye kazandırmıştır. Müzenin ilk müdürü Goolds, İstanbul çevresinde araştırmalara girişmiş ve bir hayli eseri müzeye kazandırmıştır. 'Terakki Gazetesi, müzenin 1869 ve 1870 tarihlerinde Marmara Bölgesi'nde ve Tekirdağ'da bulunan heykelleri ele geçirmesi haberini yapmıştır⁹⁷. İlk müze müdürü olan Goold, Temmuz 1869'da Kapıdağ yarımadasında Kyzikos harabelerine katılmış, ve müzeye eser getirmiştir⁹⁸. Bu getirilen eserlerle birlikte müzedeki eser sayısı

⁹⁴Shaw, age, 31.

⁹⁵age, 35.

⁹⁶age, 87.

⁹⁷age, 105.

⁹⁸age, 108.

160'a yükselmiştir. Müdür Goold'un bir süre sonra da müzenin Fransızca kısa bir kataloğunu da yayınladığı bilinmektedir⁹⁹.

İlk müze müdürünün ölümünden sonra Dr. Ph. Anton Dethier'i göreve getirilmiştir ve Müze-i Hümayun koleksiyonlarını mevcut binasına sığamayacak derecede zenginleştirmiştir. Onun çalışmalarıyla Aya İrini'de toplanan eserlerin sayısı 650'yi bulmuştur¹⁰⁰. O dönemde M. Dethier'in eser toplama konusunda önemli çalışmaları da devam etmiştir; mesela 1874 yılında, Kıbrıs'tan gelen 88 sandık dolusu Cesnola koleksiyonu getirilmiştir¹⁰¹. M.Dethier'in İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne müdür olduğu dönemde, Harbiye Ambarından Çinili Köşk'e nakolunmuştur. Orada bulunan eserler için bir katalog düzenlenmiştir. Kataloğu Saloman Reinach Fransızca dilinde hazırlamıştır¹⁰².

İkinci müze müdürü Anton Dethier'nin ölümünden sonra, ilk defa müzeye Avrupalı olmayan bir müdür atanır. Bu isim, Osmanlı Devleti ve ölümünden sonra bu topraklarda kurulan Türkiye Devleti için müzecilik çalışmaları adına önemli bir isimdir. Eski eserler üzerine kesin kararlılığı ve taviz vermez hali örnek alınan, Osman Hamdi (1842-1910) Bey'dir .

Osman Hamdi Bey, müze koleksiyonunu geliştirerek, yeni binalar yapılmasını da sağlamış, eski eserlerin Batılı ülkelere verilmemesi amacıyla katı kuralları uygulamış ve bunun için mücadele etmiştir. Osman Hamdi Bey'in 1884'de hazırladığı Asar-ı Atika Nizamnamesi 1973 yılına kadar kullanılmıştır. Bu nizamnameye göre daha önce var olan ve kazı yapanla arazi sahibine pay verilmesine olanak sağlayan hükmü ortadan kaldırmış ve eski eserlerin yurt dışına çıkışını yasaklamıştır. Böylelikle, eski eserlerin mülkiyetinin kesinlikle devlete ait olması ilkesi öne çıkmıştır. Batılıların bu coğrafyadan eser kaçırmasını önlemek için oluşturulan bu nizamname ile sadece bu vurgulanmamış, kültürel mirasa verilen önem de artık baskın bir şekilde açıklanmıştır. Osman Hamdi Bey döneminde, ulusal arkeoloji kavramı getirilmiş ve Erken Cumhuriyet'teki arkeolojik faaliyetlerin temeli atılmıştır.

Osman Hamdi Bey döneminde, Osmanlı topraklarında birçok kazı yapılmıştır. Bu kazılardan çıkan eserlerin çoğu Müze-i Hümayun, yani İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne getirilmiştir. Bunlara örnek, 1882'de Almanların yapmış olduğu, Osman

⁹⁹ Karaduman, *age*, 74.

¹⁰⁰ Şahin, *age*, 115.

¹⁰¹ *age*.

¹⁰² Abdülhak Şinasi, 'Müzelerimiz ve Osman Hamdi Bey', *Ülkü Dergisi* c. 3 s. 14 (1934): 112.

Hamdi Bey'in de görevlendirildiği Adıyaman'daki Nemrut Dağı kazısı gösterilebilir¹⁰³. Kazılardan çıkarılan eserler Müze-i Hümayun'da sergilenirken, o dönemde hazırlanan kataloglar sayesinde, eserlerin detayları ve sergilenişi hakkında bilgi edinilmektedir. Bu katalogların birkaçı Müze-i Hümayun'daki eserler ve geldikleri bölgeler hakkında geniş bilgi vermektedir. Bunlar:

Müze-i Hümayun'un lahitler bölümünün açılışından bir yıl sonra (1893) lahitleri anlatan bir katalog hazırlanmaktadır. Avrupa standartlarında olduklarını belirten müze yetkilileri, bunu hazırlanan katalogda özellikle bildirilmiştir. Müzede önemli eserlerin sergilenişi ve eserlerin nereden geldikleri yönünde ayrıntılar verilmektedir. Bu bölümde, eserlerin kazılardan bulunan lahitler ve kabartmalar olarak ikiye ayrıldığı vurgulanmaktadır. Bulunan eski eserlerin M.Ö 3. ve 5. yüzyıllarda olduğu belirtiliyor. Böylelikle dünyadaki örneklerden daha eskilerinin bu müzede olduğu yazılmaktadır. Osman Hamdi Bey'in kazılarda bulunduğu Sayda kentinden çıkarılan lahitlere de (en önemli olanlar, İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahdi) bu katalogda önem atfedildiği görülüyor. Sadece Helenistik dönemlere ait lahitlerin olmadığı, Mısır dönemine ait lahitlerin de bulunduğu belirtilmektedir. Bu katalogu hazırlayan Andre Joubin, metinlerde açık bir anlatım kullandığını, bundan dolayı herkesin okuyup anlayabileceği bir tarihsel anlatı yarattıklarını özellikle belirtmiştir¹⁰⁴.

1898'de Andre Joubin'in hazırlamış olduğu 'Tunç Eserler ve Takılar' (*Bronzes et Bijoux Catalogue Sommaire*) katalogu, kazılarda bu tarz eser çok sayıda olduğundan, kısaltılarak derlenmiştir. Tunç eserler için; kronolojik ve coğrafi derlemeden vazgeçmek ve iki büyük ayrımla yetinmek zorunda kalındığı belirtilmiştir. Bunlar, figür (küçük resim, küçük yontu heykel) ve kap kacaklardır. Takı eserlerinde, kökeni açık bir şekilde belli olanlar tespit edilmiş, coğrafi derleme yapılmış ve Kalde, Fenike, Truva, Greko-Roman olarak belirtilmiştir. Son olarak, tunçlar ve takılarda, Bizans nesnelerinin ayrıldığı özellikle belirtilmiştir¹⁰⁵.

Asar-ı Atika Heykeltraş Kataloğu ise 1901 yılında hazırlanmıştır. Buradaki eski eserler Eski Yunan, Roma, Bizans Devleti olarak tanımlanıyor. Bu katalogda Yunan,

¹⁰³Nezih Başgelen, *Müze-i Hümayun Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzesi*, (İstanbul:Arkeoloji Sanat Yayınları, 2010):11.

¹⁰⁴Bkz. Andre Joubin, *Musee Imperial Ottoman Monuments Funeraires Catalogue Sommaire*, (Constantinoble: Mihran Imprimeur, 1893).

¹⁰⁵Bkz. Andre Joubin, *Musee Imperial Ottoman Bronzes Et Bijoux Catalogue Sommaire*, (Constantinoble: Par ordre de Ministere Imp. de l'Instruction Publique, 1898).

Roma ve Bizans dönemine ait heykellerin sınıflandırılması ve müzede nerelerde sergilendiği belirtilmektedir¹⁰⁶. Aynı zamanda Asur, Hitit ve Mısır Devletlerine ait eski eserlerin de bulunduğu bu katalogda belirtilmiştir.

1908'de Müze-i Hümayun için hazırlanan 'Seramik Yunan Figürinleri Kataloğu' (*Catalogue des Figurines Grecques de Terre Cuite*) müzede bulunan eserlerin nereden geldiği, yılları, boyutları ve nasıl bir katagoride gruplandırıldığı hakkında bilgiler vermektedir. Bu kataloğa göre, müzede bu eserler için sınıflandırma şu sırayla yapılmıştır; ilk olarak, eserlerin nereden geldiğine göre coğrafi bir sınıflandırma, daha sonra alt başlıklarla konularına göre tanımlama ve son olarak tip ya da şekiller üzerinden bir çalışma yapılmıştır¹⁰⁷. Bu katalogda; Ege Bölgesi, Orta Asya Bölgesi ve Mezopotamya'da çıkan ilkel tipte figürinler, geometrik şekilde figürinler, arkaik tipte figürinler başlıkları altında eserler toplanmıştır¹⁰⁸. Kataloğun en önemli özelliği, bu bölgelerdeki Helen Medeniyeti'ne ait eserleri kapsıyor olmasıdır.

1910'da 'Bizans ve Anadolu Seramikleri Kataloğu' Halil Edhem tarafından hazırlanmıştır. Bu katalogda, seramikler üzerine müzedeki sınıflandırılma hakkında bilgi verilmiştir. Seramik çömleklerin işlenilişine göre sınıflandırılmıştır¹⁰⁹. Kataloğun uzmanlara göre hazırlanıldığı özellikle belirtilmiştir.

Bu zamana kadarki kataloglarda belirli bir sınıflandırma yapılmamış, her defasında yapan kişinin inisiyatifine dayanan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Çıkan eserlerin nerede çıktıkları, bu eski eserlere tarihsel süreçte ne olduğu, ne için kullanıldıkları ve müzede nerede sergilendiklerine dair bilgilendirme kataloglardaki benzerliktir. Tüm koleksiyonlar için kataloglama yapılmamış, o dönemki müdürlerin ilgileri ve bilgilerine göre kataloglar oluşturulmuştur. Bu duruma en aykırı müdür, Osman Hamdi Bey'dir. Kendisi klasik arkeoloji konusunda uzmandır; fakat Osmanlı yönetimi içinde ulusal bakışı destekleyecek İslam eserlerini de toplamaya başlamıştır.

¹⁰⁶ Bkz. Müze-i Hümayun Asar- Atika Heykeltraş Kataloğu (Kadim Yunan, Roma, Bizans ve Frank Devirleri) Maarif Nezaret-i (İstanbul: Mihran Matbaası, 1901).

¹⁰⁷ Bkz. Gustave Mendel, *Catalogue des Figurines Grecques de Terre Cuite*, (Constantinople: Par ordre de Ministère Imp. de l'instruction Publique, 1908).

¹⁰⁸ age.

¹⁰⁹ Bkz. Halil Edhem, *Catalogue des Poteries Byzantines Et Anatoliennes du Musee de Constantinople*, (Constantinople : Typo- Lithographie Ahmed İhsan, 1910).

Eski eser toplama fikriyle ortaya çıkan müzeleşme sürecinin başında, Batı'daki gibi Helen, Roma ve Bizans eserlerine odaklanırken, Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başında, İslam eserlerine yönelmiştir. Dağılma döneminin etkisiyle, İslam eserleri üzerinden aidiyet ilişkisi kurmak amaçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, 1889 yılına kadar Osmanlı ya da İslam kimliğine ait kültür ve sanat eserlerini müze koleksiyonuna almayı tercih etmemiştir. Fakat, bu durum değişir; devletin dağılma dönemiyle birlikte birleştirici unsurlara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun İslam eserleri üzerinden yapılabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylelikle, Müze-i Hümayun'da İslam Eserleri Bölümü, 1889 yılında kurulmuştur. Batılıların artan ilgisinin gözlenmesiyle, Osmanlı Devleti, İslam eserlerine verdiği önemi arttırmıştır. Helen ve Bizans eserlerinde oldukları gibi batılıların İslam eserleri toplama konusundaki merakı, bu koleksiyonların paylaşıldığı adeta bir pazar oluşmuştur. Kutsal anlamda dinsel işlevi sürdüremez hale gelen ve estetik açıdan büyük değer taşıyan tarihi halılar, Kuranlar, çiniler ve madeni eşyalar batılıların ilgi duydukları eski eserler arasına girmiştir¹¹⁰. Osman Hamdi Bey, Helen ve Bizans eserleri gibi İslam eserlerinin yurtdışına kaçırılmasından çok rahatsızlık duyup, artık müzede bu eserlere de önem veren biz çizgiye varıldığını 1906'daki tarihi eserler nizamnamesindeki değişiklikten bahsedilebilir. Bu bağlamda, 20. yüzyıl başındaki 1906 Nizamnamesi'ne göre, Osmanlı topraklarında yaşayan tüm eski uygarlıklara ait eserlerin hepsi tarihi eser olarak kabul edilir. Devlet arazisinde ya da özel arazilerde çıkarılan tüm tarihi eserlerin mülkiyeti, Osmanlı Devleti'ne aittir. Nizamname maddesinin İslam eserlerini de kapsadığı düşünülmektedir¹¹¹.

Osman Hamdi Bey 1910'da hayatını kaybettiğinde yerine geçen kardeşi Halil Edhem İslam Eserleri koleksiyonlarını toplamaya devam eder. Halil Edhem, Türk-İslam kitabelerinin derlenip yayınlanmasında üstün başarı sağlayarak müzeye yeni kataloglar hazırlamıştır¹¹².

1916 yılında hazırlanan '*Müze-i Hümayun İslamiye Kataloğu*', buna örneklerden biridir. İslam eserlerini beş kısımda inceleyen katalogda bunların hepsi açıklanmıştır. Birinci kısımda, 1898 yılında Türkmenistan'dan çıkartılan sikkelerden bahsedilmiş,

¹¹⁰ Shaw, *age*, 256.

¹¹¹ Shaw, *age*, 168-169.

¹¹² Recep Yıldırım, Abdullah Matral. "Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı", **XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999** (Ankara: Türk Tarih Kongresi, 2002) III. Cilt, II. Kısım, 1101.

sekiz adet resimli levhası olduğu belirtilmiştir¹¹³. İkinci kısımda, eski İslam sikkeleri kısmında, Emeviler, Abbasiler gibi İslam'ı kabul etmiş devletlerin beş adet resimli levhası açıklanmıştır¹¹⁴. Üçüncü kısımda; Cengizhanlılar'a, İlhanlılar'a ve Kırımhanlar'a ait sikkeler bölümü vardır. Dördüncü kısımda; Türkistan hanlarına, Irak Selçukluları, Karaman, Karakoyun ve Akkoyunlular'a ait sikkeler bulunmaktadır¹¹⁵. Beşinci kısımda, Osmanlı Dönemi'ne ait, Osman Bey'den başlayarak Sultan III. Murat'a kadar olan sikkeler bulunmaktadır. Ek olarak, Bizans ve Osmanlı kurşun mühürleri olduğu belirtilmiştir¹¹⁶. Tüm bu İslam sikkeleri koleksiyonunun 4000'i bulunduğu yazılmıştır¹¹⁷.

İslam eserlerinin müzeye alınması, Müze-i Hümayun'un göz ardı ettiği kültürel değerlerin kabul edilmesi anlamına gelir. Camiler, türbeler ve derviş tekkelerinden toplanan İslami eserler, geçmişin kutsal mirasları olarak müzede yer almaya başlamıştır. Helen-Bizans eserlerinden ya da savaş ganimetlerinden farklı olarak, İslam uygarlığına ait tarihi eserler, Osmanlı'nın yalnızca geçmişini değil, bugününün de bir parçasını oluşturur¹¹⁸. Böylelikle, İslam eserlerine müzede bir bölüm oluşturulmasıyla Osmanlı'da farklı bir koleksiyon anlayışının doğduğu gözlenmektedir. Bir yandan da, vakıf eserleri koleksiyonu adını alan Evkaf-ı İslamiye Koleksiyonu, İslam eserleri konusunda en önemli kaynaktır. Bu koleksiyon için ilk olarak vakıflardaki, türbelerdeki, mescid ve hamamlardaki padişaha ve önemli din adamlarına ait eski eserler olarak toplanmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda koleksiyonların fazla olmasından dolayı bir başka müze yapılması düşünülmüştür. II. Meşrutiyet döneminde, Vakıflar İdaresi hayrat binalarda ve kütüphanelerde bulunan İslam eserlerini bir heyetin toplamasıyla, 1914 yılında, Şeyhülİslam Hayri Efendi girişimiyle Evkaf Müzesi kurulmuştur¹¹⁹. Koleksiyon içinde Selçuk halıları, türbelerdeki kıymetli kaftanlar, kumaşlar ve işlemler, yazı ve cilt yönünden önemli yazmalar bulunmaktadır¹²⁰. Toplanan bu eserler, Evkaf Müzesi koleksiyonunu oluşturur. Bunlar şöyle açıklanır;

¹¹³Bkz. İstanbul Arkeoloji Müzeleri, **Müze-i Hümayun İslamiye Kataloğu** (İstanbul: 1916).

¹¹⁴age.

¹¹⁵Müze-i Hümayun İslamiye Kataloğu, age.

¹¹⁶age.

¹¹⁷age.

¹¹⁸Shaw, age, 244.

¹¹⁹Kemal Çığ, 'Türk ve İslam Eserleri Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X, s. 115 (1956): 29.

¹²⁰Öz, age, 589.

'Cami ve türbelerden gelen süs eşyaları, madeni eserler, çeşitli cam ve çini eser gibi malzemelerin yanısıra, tüm imparatorluk topraklarından toplanan, alçı duvar kabartmaları, sırsız küpler, kufi yazılı tas kitabeler, mezar ve mesafa tasları, ahşap işçiliğinin en güzel örneklerini teşkil eden kapı ve pencere kanatları, cüz muhafazaları, rahle ve sandukalar da müzenin başlıca koleksiyonlarını oluşturmaktaydı¹²¹.'

Cumhuriyet Dönemi'nde, 1927 yılında, bu müze Türk İslam Eserleri Müzesi'ne dönüştürülerek, Topkapı Müzesi'ne bağlanmıştır.

Oluşturulan İslam eserleri koleksiyonu ile İstanbul'daki Müze-i Hümayun koleksiyonlarının üç gruba ayrıldığı gözlenmektedir. Bunlar; Eski Şark, Yunan-Roma-Bizans ve Türk-İslam Eserleri olarak tanımlanmıştır¹²².

3.2 İstanbul Dışındaki Bölgesel Müzeler

Osmanlı Dönemi'nde yapılan birçok kazıda çıkan eserler İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne getirilmekteydi. Fakat, hem İstanbul'daki Müze-i Hümayun binalarını rahatlatacak hem de müzelerin farklı bölgelerde de yaygınlaşmasını sağlayacak yeni müzelere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için, bu dönemlerde birkaç tane müze ya da depo oluşturulmuş, yapılan kazılarda çıkan eserler bu müzelere aktarılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde bu müzelerin sayısı sınırlı kalmışsa da, Cumhuriyet ile beraber Anadolu'da birçok müze yapılmaya başlanmıştır. 1908'den itibaren Selanik, Sivas ve İzmir'de bölgesel müze kurma çalışmalarına başlanır. Ancak bunların hiçbiri Osmanlı Dönemi'nde hayata geçemez. İlk bölge müzesi Bursa'da kurulmuştur. Kentteki modern ve örnek bir okul olan Mekteb-i İdadi'nin avlusuna, halka açık Helen-Bizans ve Bizans eserleri koleksiyonu ile küçük bir İslam eserleri koleksiyonu yerleştirilir; avluda koleksiyonun daha değerli eserlerini yerleştirmek için bir de küçük çadır kurulur¹²³. Bu müze, idari açıdan Müze-i Hümayun'a bağlı olmakla birlikte, giderleri vilayet kaynaklarından karşılanır. Bursa Müzesi'nin bir benzeri Konya'da da kurulmuştur.

¹²¹Daniş Baykan, *Türkve İslam Eserleri Müzesi*, (İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, 2002), 17.

¹²² Shaw, *age*, 260.

¹²³ *age*, 236.

Bergama'daki bölge müzesi, çıkan eserleri toparlayan bir müze-depo şeklinde düşünülmüştür. İstanbul'daki müzeye alınmaya değer olmadıklarına karar verilen nesnelerin korunması için bu müze kurulmuştur¹²⁴. Daha sonra Almanlar, Bergama'da yaptıkları kazılar sonucunda buldukları eserleri, Berlin'de bu isimle kuracakları müzeye götürmüşlerdir.

Arkeoloji bilimi, 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti'ne Batılılaşma sürecinin bir parçası olarak gelmiştir. Ancak bu süreçte bulunan eserler sadece nesne olarak görülmüş, düşünsel ve bilimsel boyutu çok sonra kavranılabilmıştır. Eski eserler üzerine bir kültürel politika olmaması da, bu durumun bilimsel bir çerçevede yapılmadığının kanıtı olabilir. Toprakları üzerindeki eserlerin değerini gören imparatorluk, eski eserleri kendisine ait kültürel varlıklar olarak görmüştür. Müze-i Hümayun ile başlayan müzecilik çalışmaları da, Osmanlı Dönemi'nde Batılılaşma sürecinin önemli bir adımıdır. Bu sayede, kısmen de olsa, Bizans ve Helen kültürünün korunması sağlanmıştır. Siyasi olarak, Bizans'ın yapılardan, kullanılabilir hale getirip çoğu zaman yararlanan Osmanlı Devleti, müzelerinde bulunan Bizans koleksiyonlarından, Batılılara halen varolabildiğini göstermek amacıyla yararlanmıştır.

Böylelikle, Osmanlı topraklarındaki arkeoloji seferberliği, 20. yüzyıla kadar eski eserleri kaptırmama, kurtarma amacının ötesine geçemedi. Ancak, Osman Hamdi Bey'in müzeye müdür olması ile ulusal bir politika ve ulusal bir müze oluşturma düşüncesi açık bir şekilde ifade ediliyordu. Oysa ki, Avrupa'da çoğu müze milliyetçi unsurlarla devletler tarafından çoktan kurulmuşlardı. Tüm müzeler gibi Osmanlı müzeleri de belli nesneleri toplayıp sergiledi. Bu nesnelerin zamanla başka nesnelere doğru kayması, Osmanlı kimliğinin ideolojik olarak değişimlerinin de göstergesidir. Öncelikli Helen ve Bizans eserlerinden sonra oluşturulmaya başlanan İslam ve Askeri eserler buna en iyi örnektir. Hatta bu örneklerde, batılıların dışında yerel bir sınıflandırma fikrini de ortaya çıkarmıştır¹²⁵. Artık Osmanlı Müzeleri, kendi ulusal çıkarlarını biliyordu ve bunları öne çıkarmak amaçlı eski eserleri ideolojik olarak kullanmaya başlıyorlardı. Bu coğrafyadaki ulusal müze yapısının en açık görüldüğü dönem ise, Erken Cumhuriyet Dönemi'dir. Osmanlı Dönemi'ndeki batılılara karşı gerçekleştirdiği direniş hareketi, kültürel olarak müzelerde eserler üzerinden olurken

¹²⁴ age.

¹²⁵ age, 307.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yine bu durum, müzeler ve eserler üzerinden olacak, ama buna ek olarak kurumların ürettikleri tarih tezi ve üniversite gibi bilimsel yapılarda bu gruplara eklenecektir. Atatürk ve dönemin bilim adamlarıyla oluşturulan müzeler ve yapılan arkeolojik kazılar, ulusal çalışmaların en tepesinde çalışmalara yön vermeye devam edecektir.

4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MÜZELER VE ANITLARA YÖNELİK KÜLTÜR POLİTİKALARI

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, milletin 'kolektif kişiliğini', filoloji, tarih, arkeoloji, antropoloji ve benzeri 'bilimsel' disiplinlere başvurarak yeniden keşfettiği söylenebilir¹²⁶. Tüm bu bilimsel disiplinler birer ulus-devlet araçları olarak birbirleriyle bağlantılı, toplumsal bilinçlendirme kapsamında kullanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti ulus-devleti inşasında, söz konusu bilimlere öncelikli olarak bünyesinde barındıran müzelere değer verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda yeni müzeler açılmış, bu müzeleri doldurabilmek amacıyla arkeolojik kazılara ve etnografik malzemelerin toplanmasına büyük önem verilmiştir¹²⁷. Cumhuriyet ile birlikte Osman Hamdi Bey'den itibaren belirlenen müzecilik politikası ve eski eserlerin korunması kesintiye uğramadan, Ankara hükümeti tarafından da benimsenerek desteklenmiştir¹²⁸. Müze-i Askeri-i Hümayun ile Konya-Bursa müzeleri ile Cumhuriyet öncesinde tarihi eserleri korumaya yönelik çalışmalar yapılmıştır¹²⁹. Osmanlı Dönemi'nden kalan bu müzeler, Cumhuriyet Dönemi'nde de değerlendirilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devlet, aidiyet ideolojisini desteklemek üzere tarih ve arkeoloji çalışmalarını teşvik etmeye ve desteklemeye başlamıştır. Türkiye ulus-devleti oluşturmaya başladığı kültür politikalarıyla ulusal bilinçlendirme konusunda etkin rol oynayıp Türk halkının geçmiş ve gelecek bağlantılarını göstermeye çalışmaktaydı. Mustafa Kemal, Cumhuriyet kurulduktan sonra kültür hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir; '*Cumhuriyetin temeli kültürdür, Cumhuriyet zengin Türk kültürünün üzerine kurulmuştur*'¹³⁰ Türkiye Cumhuriyeti

¹²⁶ Maksuyan, age, 71.

¹²⁷ Emir Can Güzel, 'Türkiye'de 1950 – 1960 Arasında Kültür Politikaları ve Müzelere Etkileri' (Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006):17.

¹²⁸ Nermin Sinemoğlu, Semra Ciner, 'Atatürk'ün Türk Tarih Tezi İçinde Arkeolojinin Yeri ve Önemi' *Atatürk ve Sanat Sempozyumu 26-28 Ekim 1981* (İstanbul: İDGSA Yayını, 1981):83.

¹²⁹ Shaw, age, 235.

¹³⁰ Yücel, age, 71.

artık yeni kurulan rejimi destekleyecek argümanları her türlü aramaya koyulmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri üzerine bir ulus yaratırken ulusal gururu garanti edecek bir ideoloji formüle etmek gerekliydi¹³¹. Buna bağlı olarak, Osmanlı Dönemi'nden miras kalan arkeoloji müzeleri Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kültürel planlamalarına göre yer alacaktır. Yeni kurulan ulus-devletle beraber arkeolojik kazılardan elde edilen eserler, yeni hükümetin varlığının kanıtı olarak kullanılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarındaki topraklara sahip çıkma çabası, 9 Mayıs 1920'de göreve başlayan hükümetin ilk yapacağı işlerde eski eserlerin derlenmesinin ve yeni müzelerin kurulmasının bulunmasından anlaşılmaktadır¹³². Bu amaçla Maarif Vekaleti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı'na) bağlı Asar-ı Atika Müdürlüğü (Eski Eserler Müdürlüğü) kurulur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturulan 'Asar-ı Atika Şubesi', her türlü arkeolojik ve etnografik buluntunun toplanması ve korunmasına yönelik çalışmaları desteklemiştir. Bir zaman sonra bu müdürlük Hars (Kültür) Müdürlüğü'ne dönüştürülerek kadrosu genişletilerek, Maarif Vekilliği'ne bağlanmıştır¹³³. Milli mücadele döneminde bile müdürler çalışmalarını eksiksik yerine getiriyor, kültüre önemin vurgusu her toplantıda dile getiriliyordu. Buna örnek olarak, mücadele sürmesine rağmen vilayetlere kültür envanteri çıkarması istemiyle yollanan 10 maddelik bir genelgenin hazırlanmasıdır.¹³⁴ (Ek 2) Bu genelge ile vilayetlerden belirli cevaplar istenilmiş, böylelikle eski eserlerin korunması hususuna verilen önem görülmüştür.

Osmanlı Dönemi'ndeki müzelerden, 1923'e kadar müzelik eser olarak devir edilen eser sayısı ortalama olarak 109.000 adet olarak belirtilmektedir¹³⁵. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilk müzeler için genellikle tarihi binalar kullanılmıştır¹³⁶. Tarihi binaların kullanılması, bir an önce müzelerin oluşturulması anlamında önemlidir. Bu bakış açısıyla yeni kurulan devlet adına hızlıca müzeler açmaya başlanmıştır, hem de

¹³¹ Ufuk Esin, 'Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılında Atatürk Düşüncesinin Ulusal Kimliğinin Oluşturulma Sürecinde Arkeoloji'nin Yeri: Dünü, Bugünü'. **Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılında Bilim: Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı I. Kitap** (Ankara: TÜBA, 1999): 278.

¹³² Melek Yıldızturnan, 'Koleksiyonluktan Müzeciliğe Geçiş ve Türk Müzeciliği'. **Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik I. Sempozyumu 21-22 Mayıs** (Ankara: Vekam, 2007):31.

¹³³ Musa Seyirci, **Atatürk ve Çağdaş Müzecilik (Atatürk'ün Anadolu Uygarlığına Bakışı)** (Afyon: Türkeli Matbaası, 1981): 14.

¹³⁴ Gerçek, *age*, 140.

¹³⁵ TC Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü '**Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları**', 15 Kasım- 23 Kasım 1945 (Ankara, TC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları): 2.

¹³⁶ Yıldızturnan, *age*, 30.

günün koşullarında işlevini ya da sahiyetini yitirmiş yapıların değerlendirilerek korunmasını sağlamıştır.

Müzelerde düzeni sağlamak ve müzeciliğe etkinlik kazandırmak için de 1922 yılında Mustafa Kemal'in emriyle, Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa tarafından hazırlanan Müzeler ve Asar-ı Atika (Eski Eserler Nizannamesi) illere gönderilerek, uygulamaya konulmuştur¹³⁷. Bu talimatname ile müzeciliğin çalışma prensipleri belirlenmiş, hukuksal zeminler, müzeler içindeki iş bölümleri, eski eserlerin korunması, belgelenmesi ve araştırılması gibi müze görevleri belirlenmiş, müzeciliğin bakış açısı ortaya konulmuş, işlevlerin nasıl yapılacağı konusunda teknik bilgilere de yer verilmiştir. (Ek 3)

Kurtuluş Savaşı sırasında Maarif Vekaleti bünyesinde Ankara'da kurulan 'Hars Dairesi'nin adı 1925 yılında 'Müzeler Müdürlüğü' olarak değiştirilmiştir¹³⁸. Görevi; *'Asar-ı Atikayı ve kütüphaneleri korumak, tarihi anıtları tesbit etmek, Türk Etnoğrafyası'na ait belgeleri toplamak olarak* belirtilmiştir¹³⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk müze yapısı olarak Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na yapılan 'Ankara Etnoğrafya Müzesi' 1930 yılında halkın ziyaretine açılmıştır¹⁴⁰. Cumhuriyet Döneminde müze sayısında artış görünmüş, 14 Ağustos 1923 tarihinde vilayetlerde uygun yerlerde müzeler açılması konusu hükümet programında yer almıştır¹⁴¹. Böylelikle, Antalya, Bursa, Edirne ve Samsun şehirlerinde müzelerin açılmasına kararlaştırılır¹⁴². 1924 yılında Adana ve Bergama müzeleri kurulmuştur¹⁴³. 1927 yılında İzmir ve Sivas müzeleri açılmıştır. Cumhuriyetin ilanından beş yıl sonra 1928 yılında; Ankara'da 2, İstanbul'da 5 (2 askeri müze), Edirne'de 1, İzmir'de 1, Bursa'da 1, Antalya'da 1, Konya'da 1, Adana'da 1, ve Sivas'ta 1 adet olmak üzere maarif vekaletine bağlı Türkiye'deki müze sayısı 15'dir¹⁴⁴. Anadolu'nun birçok ilindeki kilise, cami, han, medrese gibi anıtsal yapılar

¹³⁷ Seyirci, age.

¹³⁸ Fethiye Erbay, Mutlu Erbay, *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2005):165.

¹³⁹ Fethiye Erbay, 'Atatürk'ün Müzeciliğimize Kuramsal Yaklaşımı' *Türkiye'de Plastik Sanatlar Dergisi*, s.37, (1999):12.

¹⁴⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, *Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923- 1943*, (Ankara: Maarif Matbaası, 1944): 138.

¹⁴¹ Erbay, 'Atatürk'ün Müzeciliğimize Kuramsal Yaklaşımı' age, 13.

¹⁴² Selçuk Mülayim, *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, (İstanbul: Lions Yönetim Çevresi, 1998): 55.

¹⁴³ Erbay, *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, age, 167.

¹⁴⁴ Gerçek, age, 151.

onarılarak yeni müzeler olarak kurulmuştur. 1929 yılında Kayseri, 1931 yılında Afyon Müzesi, 1932 yılında Denizli Müzesi, 1933 yılında Van ve Samsun Müzeleri açılmıştır¹⁴⁵. Diyarbakır, Efes, İznik Müzeleri'nin açılışını, Alacahöyük, Isparta, Silifke, Manisa'da ki depo müzeleri açılışları izlemiştir¹⁴⁶. Böylelikle Anadolu'nun büyük bir bölümünde müzeler açılmış, kazılardan çıkan eserler bu müzelerde muhafaza edilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra halifeliğin kaldırılması 1924'de gerçekleşmiştir. Buna dayanarak, 3 Mart 1924 tarihinde 341. sayılı kanun ile 'padişahlık sarayları, kasırları ve emkan-i sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar millete intikal etmiştir¹⁴⁷'. Böylelikle 3 Nisan 1924 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Topkapı Sarayı müze haline getirilmiştir. 18 Ocak 1925 tarihinde Topkapı Sarayı Müzeler yönetiminde, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları 'Milli Saraylar' adıyla yeniden kurulacak müdürlüğe bağlanmıştır¹⁴⁸. İçindeki eşyalar ile birlikte müzeye dönüştürülen Topkapı Sarayı 1927'de ziyarete açılır¹⁴⁹. Aynı yıl Evkaf-ı İslamiye Müzesi, 'Türk ve İslam Eserleri Müzesi' olarak yeniden düzenlenmiş; Konya'daki Mevlana Dergâhı müze haline getirilmiştir. Tarihsel yapıların müze olarak korunmasına 1930'larda girilmiş, İstanbul'da Ayasofya başta olmak üzere, Dolmabahçe Sarayı, Kariye Cami, Fethiye ve İmrahor Camileri ile Bursa'da Yeşil Türbe ve Muradiye Külliyesi bu tür müzelerin en önemli örnekleri arasına girmiştir¹⁵⁰. Cami olarak kullanılan Ayasofya 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla müze olmuştur¹⁵¹.

Aynı dönemde hükümet, tekke ve zaviyelerin de kapatılmasıyla, buralarda bulunan eserleri de müzelere göndermiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra türbe ve tekkelerdeki tarihi ve müzelik bir kısım eşya Ankara'da toplanmıştır¹⁵². Sonraki yıllarda birçok türbe, müze haline dönüştürülmüştür. Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile buralardan toplanıp tasnif edilen ve müzelere gönderilen eser sayısı 9.362.'dir.

Bir yandan ise, o dönemlerde bazı müzeciler 'açık hava halk müzeleri' kurulması gerekliliğini savunduğu dile getirilmiştir. Bu müzelerin neden olması gerekliliği

¹⁴⁵ Mülâyim, *age*, 90-93.

¹⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923- 1943, *age*, 136.

¹⁴⁷ Gerçek, *age*, 145.

¹⁴⁸ Erbay, *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, *age*, s. 165.

¹⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923- 1943, *age*, 137.

¹⁵⁰ *age*, 135.

¹⁵¹ *age*, 136.

¹⁵² Gerçek, *age*, 146.

üzerine bir kitap bile yazılmış ve Avrupa'daki açık hava halk müzeleri incelenmiş ve gerekliliği üzerine şöyle bir açıklama yapılmıştır;

'Milli şuuru uyanık bulunduracak vasıtalar arasında halkın maddi ve manevi kültürü tesbid eden Etnoğrafya ve folklurun yeri vardır. Açık hava müzelerinde etnoğrafya müzelerine bağlı yapılması gerekliliği vardır.¹⁵³

Açık hava müzesi ancak 1950'lerden sonra Halet Çambel'in yönettiği Adana Karatepe milli kazısında çıkan eserleri orada sergileyebilmek için düzenlenmiştir.

O dönemde sadece arkeolojik kazılardan çıkan eserler için müzeler kurulmuyordu; aynı zamanda sanat müzelerinin de kurulduğu gözlenmiştir. 20 Eylül 1937 yılında Atatürk'ün emriyle İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nın Velihaht dairesi tahsis edilerek oluşturulan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi kurulmuştur¹⁵⁴. Atatürk aynı yıl müzenin açılışını meclisdeki nutkunda açıklamıştır¹⁵⁵. 1939 yılından itibaren her yıl mutlaka düzenlenen Devlet Resim ve Heykel Sergileri, bu sergilerle verilen ödüller devlet desteğinin sanat üzerinde olduğunda göstergesidir¹⁵⁶

Cumhuriyet Devrinin başından itibaren müzecilik, eski eserler ve tarih konularına önem verilmiş, bu alanlarda ilgi ve heyecanla çalışmalar yürütülmüştür. Türkiye Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün emriyle birçok müze kurulmuş, eski yapılar müze olmuş, bu müzelerde Türk ulusunu tanımlamak üzere tarihsel perspektifler oluşturulmuştur. Bu durumu özellikle arkeolojik kazılardan çıkan eserlerin yorumlanışın da görülmektedir. Türk milliyetçiliğine dayanak oluşturmak amacıyla yapılan girişimlerden biri arkeolojik faaliyetlerdir.

4.1 Kültür Politikalarında Arkeolojinin Yeri ve Etkileri

Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti kurulması ardından arkeolojik kazıları desteklemiş ve eserleri ortaya çıkarmak için çalışmalara bizzat önem vermiştir. Mustafa Kemal özellikle son on senelik hayatında eski eserler ve kazı işleriyle çok yakından ilgilenmiştir¹⁵⁷. Cumhuriyetin ilk yıllarında, yurt dışına kaçırılmış olan eserlerin geri getirilmesine de çalışmıştır. 30 Ağustos Zaferi'nden sonra Yunan

¹⁵³ Hamit Zübeyr Koşay, *Açık Hava Halk Müzeleri ve Türkiye'de Açık Hava Halk Müzelerinin Kurma İmkânları*, (Ankara: Maarif Basımevi, 1958): 27.

¹⁵⁴ Nilüfer Öndün, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, (İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2003):127.

¹⁵⁵ Erbay, 'Atatürk'ün Müzeciliğimize Kuramsal Yaklaşımı' *age*, 15.

¹⁵⁶ Öndün, *age*.

¹⁵⁷ Gerçek, *age*, 152.

ordularının İzmir'i terk etmelerinden önce, İzmir Lisesi depolarında korunan Sardes Kazısı'na ait eserler Amerikan Konsolosluğu tarafından bir gemi ile New York Metropolitan Müzesi'ne gönderilmiştir. Kaçırılan bu eserlerin 1924 yılında Türkiye'ye geri getirilmesi sağlanmıştır¹⁵⁸.

Türkiye Cumhuriyeti'nde arkeolojik kazılara olan ilgi, yeni bir ulus yaratma çabasıyla ilişkili olarak şekillenmiştir. Uzun bir dönem boyunca, Türkiye sınırlarının hemen hemen her bölgesinde kazılar yapılmıştır. Bu kazılar sayesinde oluşturulan koleksiyonlarla müzecilik faaliyetleri devam etmiş, Türkiye'nin birçok bölgesine çok sayıda müze kurulmuştur. Türkiye müzelerindeki koleksiyonları meydana getiren yapıtların büyük çoğunluğu 1933'lerden itibaren başlayan milli kazılar sonucu çıkarılmıştır. Koleksiyonlardaki eserlerin Osmanlı Dönemi'nin Helen ve Roma ağırlıklı ilgiden farklı olarak, Anadolu'daki farklı uygarlık katmanlarına doğru kaydığı da izlenebilir. Mustafa Kemal devlet eliyle organize edilen arkeolojik kazıları bizzat takip edip, konular hakkında bilgiler almaktaydı. 1931 yılında Konya gezisi sırasında İsmet İnönü'ye yolladığı şu telgraf arkeolojiye verdiği önemi ve arkeoloji bilimi için yeni nesillerin yetiştirilmesinin gerekliliği açısından önemlidir;

'Memleketin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için fazla ihtimam gösterilmesi, arkeoloji için daha fazla talebe yetiştirilmesi¹⁵⁹.'

Mustafa Kemal bunun yanında eski eserler ve kazıların Türk Tarih Tezi ile ilişkilendirilmesini önemsemiştir. Anadolu'daki Hitit Uygarlığı'na ait eserlerin Türklük bağlantılarını gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar, kazılardan çıkan eski eserler üzerinden açıklamaları arkeolojinin o dönemde neden çok daha önemli olduğunun kanıtıdır.

1935'de Türk Tarih Kurumu milli kazılarda aktif rol oynamıştır. Mustafa Kemal'in Konya'dan İsmet İnönü'ye yine aynı telgrafta şöyle demiştir; '*Türk Tarihinin eksikliğini, genişliğini ve yüksekliğini bütün dünyaya tanıtmaya çalışan Türk Tarih Kurumu, bütün çalışmalarında tarihi eserlere dayanmaktadır*'¹⁶⁰. O yıl itibarıyla bu

¹⁵⁸ Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1953):3.

¹⁵⁹ TC Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü 'Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları', *age*, 3.

¹⁶⁰ Arık, *age*, 47.

kurum 1933-1950 yılları arasında 25 kazı¹⁶¹ ile arkeolojik kazı ve araştırmalarda Türkiye müzelerine önemli eser kazandırmıştır ve bunun yanında bilimsel yayınlarla bu çalışmalar değerlendirilmiştir¹⁶². Milli kazılar ile birlikte birçok müze kurulmaya başlamıştır. 1933-1950 arasında toplam 44 müze açılmıştır. Bunlardan 11 tanesi depo müze olarak kurulurken, 14 tanesi eski medrese ya da cami yapılarından müzelere dönüştürülmüştür¹⁶³. Hızla gelişen arkeolojik çalışmalar ile bölgenin ihtiyaçları ile müzeler doğru orantılı çoğalmıştır.

Müze sayısındaki bu hızlı artış, rastlantı değil, devlet tarafından oluşturulmuş bir programın sonucudur. Cumhuriyetin ilk on beş yılında tüm bu yapılan çalışmalar ile müzecilik faaliyetleri bir plan içerisinde yürütülerek dört ana grup içinde toplanmıştır:

‘1- Yurdun çeşitli yerlerinde bulunan bir kısmı kazılar yoluyla çıkarılıp genellikle taşıma güçlükleri nedeniyle bırakılan dağınık vaziyetteki taşınabilir eski eserlerin belirli merkezlerde toplanması. Bu merkezler zaman zaman milli eğitime bağlı okullarda olmuştur.

2- Toplanan eserlerin, korunmaları yanında tasnif ve teşhir edilebilmeleri için bazı merkezlerde müzeler kurulması ve kurulu olan müze deposu halindeki birimlerin geliştirilerek toplanan bu eserlerden yararlanılması. Bu amaçla Topkapı Sarayı ve Ayasofya Müze haline getirilmiş, bunun dışında Ankara Arkeoloji, Ankara Etnoğrafya, İzmir, Konya, Bursa, Adana, Antalya, Bergama, Sivas, Edirne, ve Efes Müzeleri kurulmuştur.

3- Ülkemizdeki, çoğu harab vaziyette olan mimari eserler ve anıtların restorasyonlarının yapılarak, yıkılıp yok olmaktan kurtarılması ve bunların bir kısmından müze olarak yararlanılması ya da başka kurumlara (kütüphane ve galeri gibi) tahsisi,

4- Eski Anadolu Medeniyetleri’nin yer aldığı antik merkezlerde milli kazıların başlatılmasıdır’¹⁶⁴.

Bunun ötesinde, arkeoloji disiplininin tüm Anadolu’yu da içine katarak gelişmesi Anadolu’daki müzelerin de sayısını çoğaltmıştır. O yıllardaki müzelerin sadece 5 tanesinin İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde kurulduğu gözlenirken, geri kalan 39 müzenin Anadolu’daki şehirlerde kurulduğu gözlenmektedir. Ulus-devlet oluşturulması sürecinde, sadece büyük şehirlerdeki değil, arkeolojik faaliyetlerin çevresindeki yerli halka da, çıkan buluntuları gösteren ve anlatan müzelerin kurulması ulus kimliğini tüm coğrafyaya yayma çabasıdır. Afet İnan, Belleten

¹⁶¹ Mülâyim, age, 113-138.

¹⁶² Gerçek, age, 164.

¹⁶³ Mülâyim, age, 99-174.

¹⁶⁴ Gerçek, age, 151-152.

Dergisi'nde 1938 yılı arkeolojik faaliyetlerini anlattığı giriş yazısında yayınladığı zaman '*Türk geçmişine ait maddi kalıntılar çoktan kazılarda aranmaya başlanmıştı*' demiştir¹⁶⁵. Bu yaklaşımla beraber ulus-devlet yapısı içinde bir toplum oluşturma söylemi bu tarz kültürel platformlarda da görülmeye başlanmıştır. Ulus-devlet inşasındaki çabaların müzeleri de etkilemesi, Türkiye örneğinde yaşanan süreçte keşfedilmiş değildir. Farklı ülkelerdeki müzelere yansıyan çabaların benzerleri Avrupa'da da görülmüştür.

Ulus-devlet inşası sürecinde arkeolojinin rolü yadsınamaz. Arkeoloji, bilimsel disiplin olarak Avrupa'da da, aynı bu şekilde ulusal kaygılarla kurgulanmış ve kullanılmıştır. Arkeoloji, ulusların inşasında, kültürel yapı meselesi olarak da etkin role sahiptir. Tek bir kimlik kurgusu ile geçmiş ve gelecek köprüsünde tarih yazımıyla da halkların kendilerini tanımlamaları sağlanır. Tarih yazımı çoğunlukla, şaşalı bir geçmiş, yenilmez bir ırk üzerinden anlatılabilir. Böylelikle tarih yazımı hemen hemen her ulusun isteyebileceği bir gelecek kurgusunu da yaratır. Geleceğe vurgu yapan bu gerçeklik, geçmişle bugünü karşılaştırır ve halkların da var olmasını sağlar. Bu duruma en iyi örnek, Alman milliyetçiliğini ortak gelenek, ortak bellek, ortak tarih ve ortak dille tanımlayan ünlü felsefeci Herder'dir¹⁶⁶. Herder, ortak belleği ortak dilin oluşturabileceğini, bunun da ortak bir geçmiş kurgusu ile yapılabileceğini belirtir. Avrupa örneğindeki bu durumla beraber milliyetçiliğin giderek kültürel bağlamda daha etkili olması sağlanmıştır. Avrupa müzelerinde eski eserlerin sınıflandırılması, ırksal tanımlamalara göre yapılmaya başlanacaktır. Böylelikle, eski eserler tarihin geçmişinden, o ırkın görkemli bir mucizesi olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, Geç Neolitik döneme ait çakmaktaşı hançerler, soylu Germen onurunun askeri bir kanıtı olarak tanımlanmıştır. Bu çakmaktaşı ve tunç hançerlerin dağılım alanı ise Germen toplulukların tarihsel yurdu kabul edilmiştir¹⁶⁷. Bu bakış açısıyla Nazi döneminde, eski Germen kabilelerine ait olduğu düşünülen topraklar, Almanya'nın savaş politikasını da etkilemiş, o topraklarda hak iddia

¹⁶⁵ Murat Ergin, 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji', *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010):23.

¹⁶⁶ Ayşe Özdemir, 'Hayali geçmiş', *Arkeoloji: Niye? Nasıl?, Ne için?* ed. Oğuz Durdur, Güneş Duru (İstanbul: Ege Yayınları, 2003): 9.

¹⁶⁷ *age*, 10.

etmeye başlanmıştır¹⁶⁸. Nazi döneminde, Almanya'da, bu bakış açısıyla ırkçı politikalar izlenmiştir. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, 'Germen Alman ırkını' benimseyerek, onu kontrol eden çalışmalar yapmıştır, en önemlisi okullarda ve orduda propaganda şeklinde kendi kurguladığı tarihin öğretilmesini sağlamıştır. İlerleyen politikalarla 1935'de, Himmler (II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in yanında yer alan SS subayıdır) savaşta elde edilen topraklarda arkeolojik kazılar yapılmasını sağlamış ve geçmişteki köklerini kanıtlamaya çalışmıştır. Alman ırkının, kültürünün araştırılması için 'The Heritage of our Forefathers' kuruluşu kurulmuştur¹⁶⁹. Bu kurum, kazıların yapılmasında etkin rol oynamıştır. 1933-1935 yılları arasında, Alman üniversitelerinde sekiz yeni prehistorya bölümü açılmıştır¹⁷⁰. Almanya'daki bu bakış açısıyla Germen ırkını anlatan birçok açık hava müzeleri Germen köylerinin yeniden inşası ile açılmıştır¹⁷¹. Bu tutum, sadece Avrupa kıtasında ile sınırlı kalmamıştır. Meksika'da, milli bakış açısıyla İspanyol ırkı öncesi tarihin araştırılmasına yönelmişlerdir. İspanyol ırkı öncesi dönemleri anlatan dev müzeler 1910 devriminden sonra ülkede kurulmaya başlanmış¹⁷².

Kuruluş aşamasında İsrail Devleti de, kendi geçmişini kanıtlamak için arkeolojiden yararlanmıştır. Çok eski olan 'biblical archaeology'e verilen devlet desteğiyle yeni gelen insanlara geçmiş anlatılmaya çalışılmıştır. İsrail Devleti, öncelikle bu dini arkeolojiye önem vermiştir¹⁷³.

Dünya örneklerinde görüldüğü gibi, ulus-devlet kurma sürecinde atılan adımların çoğu, kültürel yapılanmanın temellerini oluşturmaktadır. Devlet, varlığını kanıtlama çabasında ve geçmiş arayışlarında arkeolojiyi fazlaca kullanmış, bu disiplinin araçsallaştırılması müzelere de yansımıştır. Dünyadaki diğer ulus-devlet kurma süreçlerinde yaşanan bazı özellikler, Türkiye'nin ulus-devlet olarak inşasında da görülmüştür. Arkeolojik kazılar ve kültür politikalarının devlet bünyesinde oluşturulan kurumlar tarafından denetlenmesi ve şekillendirilmesi, homojen bir ulus-devlet oluşturulmasında önemli adımlarındandır. Bu yaklaşımla kültür politiklarında,

¹⁶⁸ Bruce G. Trigger. *A History of Archaeological Thought*. (New York : Cambridge University Press, 1989): 164.

¹⁶⁹ Özdemir, age, 11. Bkz. W.J. MacCann. 'Volk und Germanentum': The Presentation of the Past in Nazi Germany. (New York: Routledge, 1994).

¹⁷⁰ Zeynep Kuban. 'Arkeoloji ve İdeoloji', *Arkeoloji: Niye? Nasıl?, Ne için?* ed. Oğuz Durdur, Güneş Duru (İstanbul: Ege Yayınları, 2003): 157.

¹⁷¹ age.

¹⁷² Kuban, age, 158.

¹⁷³ Trigger, age, 183.

arkeolojik kazılar o dönemde hazırlanmış, yazılmış programlar çerçevesinde düzenlenmektedir.

4.2 Arkeolojik Kazılar ve Tarih Çalışmaları İlişkisi

Yurdun sahibi olmak, onu tanımakla mümkündür; Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Anadolu'da ömrünü tamamlamış uygarlıklardan günümüze kadar süren gelen halkları, birbiriyle bağlantılı olarak açıklamak gerekliliği tartışılmaktaydı¹⁷⁴. Türklerin çok eski çağlarda yaşadıkları Orta Asya'daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönlerde göç ettikleri konusu konuşulup üzerine farklı bakış açıları geliştiriliyordu. Her ulusun bir prehistoryası, protohistoryası var olmalı düşüncesinden yola çıkarak, Mustafa Kemal, Türkiye coğrafyasına en baştan bakılmasını istemekteydi¹⁷⁵.

Geçmişle kurulan bağın daha köklü bir meşrutiye zemini sağlamasından dolayı, yeni kurulan ulus-devlet, yapısına uygun bir tarih yazımı gerçekleştirmeyi zorunluluk olarak görüyordu. Bunlar; Türk tarihini başlangıcından itibaren en ince ayrıntılarına kadar araştırmak ve ortaya çıkarmak, Türklerin Anadolu'da en eski çağlardan beri var olduğunu kanıtlamak denilebilir. Türkiye tarihi tanımlamasında, coğrafya olarak Anadolu esas alınmış, Türkiye'nin köklü kültürel birikimiyle dolu bir tarihi olduğunu kanıtlamak üzerine çalışmalar yapılmıştır¹⁷⁶. Mustafa Kemal ve o dönemki bilim adamlarına göre Anadolu'nun tarihi, (en eski insan izlerine ilişkin) M.Ö 60.000 dayandığı ve özellikle Adıyaman, Kars ve Antalya yöresinde yapılan araştırmalarla bu savın doğrulandığı iddia edilmiştir¹⁷⁷. Bilinen en eski uygarlıklar olarak Hattiler, Hititler, Frigler, Urartular, Lidyalılar, Karyalılar, Galatlar olarak belirtilmiş, Türk kültür tarihi bu uygarlıklar üzerinden bağdaştırılmış ve Türk tarihinde yerlerini almışlardır. Daha sonraki İslam uygarlıklarıyla da, Türklerin Anadolu'yu Türkleştirdiği, adını, dilini, dinini vererek Anadolu topraklarında söz sahibi olduğu söylenilmektedir¹⁷⁸. Anadolu'da, Hitit Uygarlığı'nın yaşayış biçimleri ve bazı önemli özellikleri üzerinde fazlaca durulmuştur. Hitit Uygarlığı'nın Türk ulusu kimliğiyle bağdaştırılmaya çalışılması, en eski Türk ulusunun kimliğini oluşturan uygarlık

¹⁷⁴ Tahsin Özgüç, 'Atatürk ve Arkeoloji' *Cumhuriyetin 50.yıldönümü Seminere Sunulan Bildiriler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974):115-116.

¹⁷⁵ Özgüç, *age*, 115.

¹⁷⁶ Seyirci, *age*, 7.

¹⁷⁷ *age*, 8.

¹⁷⁸ *age*, 9.

olarak 'Hitit'lerin seçildiği anlaşılmaktadır¹⁷⁹. En eski Türk kimliğinin simgesi olarak 'Hitit' Uygarlığı'nın seçilmesinin o dönemde bazı nedenleri vardır. Ulus-devlet kurulduğunda oluşan sınırların karasal çoğunluğu Anadolu'yu kapsadığından dolayı, Hititler'in de ilk kez Anadolu'da tarih sahnesine tanımlanması, bu topluluğun kültürel kimliklerini Türklük ile bağdaştırmasını sağlamıştır. Hitit Uygarlığı, burada devlet kurup ardından yok olduklarında, arkalarında birçok tarihi, filolojik ve arkeolojik miraslar bırakmıştır.

4.2.1 Kimliğin Tarihselleştirilmesinde Arkeolojinin Araç Olarak Kullanılması Örneği: 'Eti' Türk Uygarlığı

Hititler, kendilerine ait maddi kalıntıların bulunması ve onlarla eşitlenmesinden çok önceleri ilk başta Tevrat, sonra da yeni çözülen Eski Mısır ve Babil yazılı kaynakları sayesinde tanınıyorlardı¹⁸⁰. 19. yüzyılın sonlarına doğru Kuzey Suriye'de keşfedilmeye başlanan Hitit veya daha doğrusu Luvi hiyeroglif kitabeleri, daha öncesinde kutsal kitapta geçen bu uygarlığın önemini arttırmıştır¹⁸¹.

Araştırmacılar, yönlerini bu uygarlığın merkezi olan Orta Anadolu'ya yönelttiğinde, burada, Hitit başkenti Boğazkale-Hattuşa ve diğer merkezlerin yanı sıra yazılı anıtlar keşfedilmiştir¹⁸². Bu araştırmalar sayesinde, 20. yüzyılın başında (1917), Boğazkale Hitit devlet arşivinin keşfedilmiş ve I.Dünya Savaşı sırasında Hitit dilinin çözülmesiyle Hititolojinin temeli atılmıştır¹⁸³.

Hitit araştırmalarının başlamasının ve gelişmesinin Osmanlı Devleti'nin yıkılışına denk gelmesi, konuyla ilgili kişilerin bu topraklarda çıkmamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Avrupalı birçok bilim adamı Hitit Uygarlığı üzerine çalışmalar yapmışlardır. Osman Hamdi Bey zamanında Hitit kitabeleri kazılardan çıkarılıyordu, ama bunun üzerine özel araştırmalar yapılmıyordu. Ama Batılılar, Hitit kültürünü Anadolu topraklarında çoktan keşfetmiş, müzelerini buradaki eserlerle doldurmuşlardır. Ayrıca Batılılar bu topraklarda çıkan kültürel varlıklara manevi açıdan da sahip çıkıyordu. Zaten Türklerin bu topraklarda işgalci oldukları görüşü

¹⁷⁹ age. Bkz. Uluğ İğdemir. *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973):26.

¹⁸⁰ Ahmet Ünal, *Hitit Devrinde Anadolu Kitap 1*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002):30.

¹⁸¹ age.

¹⁸² age.

¹⁸³ age.

hakimdi¹⁸⁴. Bu topraklarda tarihi kökleri olduğunu savunan Batılıların yaklaşımını engellenmek için, Mustafa Kemal, Hitit Uygarlığı üzerinden o zamandan bu yana Anadolu birliğini sağlayan 'kırk yıllık bir Türk vatanı' vurgusu yapmıştır¹⁸⁵. Mustafa Kemal ve yoldaşları, Osmanlı Devleti içinde yok olmuş Türk Tarihi ve Türk kavimlerinin geçmişini Anadolu'ya bağlayarak, yeniden bir kültürel kimlik¹⁸⁶ oluşturabileceklerini Türk ulusunu köklü sağlam bir ulus haline getirebileceklerini biliyorlardı.

Hitit Uygarlığı'nın Türk ulus kimliğinin geçmişi sayıldığına dair bilgi, II.Türk Tarih Kongresi'nde Güneş-Dil teorisinin açıklanmasıyla dillendirilir. Bu fikir ile beraber, Anadolu'da yaşamış bir uygarlık olan Hititler, kültürel yapısı itibariyle özellikle seçilmiştir. Bu kültürel yapıyı o dönemde Türk Bilim insanlarının dil, din ve ortak coğrafya üzerinden kurdukları gözlenmiştir. Türkler İslamiyet'i kabul ederek dinini bu yönde tanımlaması ile Hititlerin dini yapısının çok tanrılı olması bir tezat gibi görülebilir. Buna karşın, Hititlerin çok tanrılı dine inanması, Türklük ve İslamiyet vurgusuna zarar vermez. Türklerin de Şaman ve Göktenrı inancından gelmesi dinsel açısından bağlantı kurulmasını kolaylaştırmış ve Türk tarihindeki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Anadolu topraklarında Helenistik çağ ile başlayan ve sonrasında Anadolu'daki Roma Dönemi ile oluşan uygarlıklar Türklerin topraklarında yaşayan ötekiler olarak vurgulanmaktadır. Bunun nedeni, Helenlerin M.Ö 300'lerde Makedonya'dan gelerek Anadolu'ya egemen olan, doğu ve batı kültürlerini sentezleyen uygarlık olarak, belgelerini bu topraklarda bırakmasıdır. Batı kültürü olarak bilinen Grek Kültürünün devamı sayıldığından dolayı Türklük geçmişinde Helen kültürü doğuyu içine alsada yok sayılmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde çok tanrılı olsa da sonrasında kabul edilen Hristiyanlık dini ile Türk tarihi bağdaştırılamazdı. Ayrıca, Roma İmparatorluğu'nun, Bizans Devleti'ne temel oluşturan ve Avrupa tarihinin özellikle Rönesans sürecini ortaya çıkaran kültür olmasından dolayı, Türklüğe dayandırılması mümkün değildi.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan tarihsel çalışmalarda Türk kimliğine uygun görülmeyen Helen ve Roma Uygarlıkları yapılan araştırmalarda neredeyse yok sayılmıştır. Helen ve Roma Uygarlıkları Batı'nın tarihi olarak vurgulanmışlardır. Bu

¹⁸⁴ Gül Pulhan, 'Halil İnancık ile Osmanlı-İslam Arkeolojisi Üzerine'. Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları, *Cogito* s. 28, (2001), 267.

¹⁸⁵ Seyirci, *age*, 9.

¹⁸⁶ Ünal, *age*, 43.

bakış açısıyla Anadolu'da M.Ö 2000'lere dayanan Hitit Uygarlığı'nın seçilme nedenlerinden biri, Hristiyanlık öncesine uzanan kadim bir uygarlıkla tarihsel bağ kurmak olabilir.

Hititlerin Türk geçmişinin kültürel mirası olarak seçilme nedenlerinden biri de, Anadolu topraklarıdır. Anadolu topraklarında uzun süre yaşayan Hitit Uygarlığı, kurulan yeni devletin topraklarında uzun yıllar yaşamış ve birçok kültürel miras bırakarak uygarlık hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Ulus devlet kurulması sürecinde önemli unsurlardan olan coğrafi bütünlüğü sağlamak için Türkiye Cumhuriyeti'nde Anadolu topraklarını sahiplenmek üzerine çalışmalar yapılmıştır. Birçok uygarlığın, krallığın beşiği olan Anadolu topraklarında Türklerin kökenlerinin en eskiye dayandığını göstermek gerekliydi. Böylelikle, en eski uygarlıklardan Hitit Uygarlığı ile bu sağlanmaya çalışılmıştır. Anadolu topraklarında uzun dönemler yaşayan Hitit Uygarlığı, burada birçok eser bırakmıştır. Tarihi eserlerin bulunması somut kanıtlar sağlarken, Hitit Uygarlığı üzerinden kurulan gerçeklik, Türk ulusunun kültürel geçmişi şeklinde sunulmaktaydı.

'*Türk Tarihinin Ana Hatları*' kitabında Hititler ve Türkler arasındaki kültürel benzerliğe dil mevzusundan da bakılmıştır. Şöyle açıklanmıştır;

'*Hititlerin (Etilerin) esas dilleri de Elamca, Sümerce gibi Türkçedir. Hititlerin (Etilerin) dili Sami veya Hindo-Avrupa değildir*'¹⁸⁷.

Hitit Uygarlığı üzerinden oluşturulan Türk kimliği ve Hindo-Avrupa dillerinden ayrı bir dil olarak açıklanan Türk dili ile, Avrupalıların Hitit Uygarlığı'na ait kültürel mirasa talip olması engellenmeye çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Hitit Uygarlığı'na 'Eti' denilmesi bazı araştırmacılara göre dil meselesi ile de açıklanmaktadır. Hitit uygarlığını Avrupa topraklarında da sahiplenilen ülkeler vardı. Avrupa tarihçilerine göre, Hititler 'İndoari', Hint-Avrupai veya 'İndo-Germen' idiler¹⁸⁸. Almanlar, atalarının Anadolu topraklarında olduğunu iddia ederek, Hititler üzerinden bir tarih yazımı yapmaktaydılar. Hatta öyle ki, Hititlerin fiziki tiplerinin bile sarışın mavi gözlü olduğu yönünde savlar ortaya atılıyordu¹⁸⁹. Buna karşın, Türkiye'de, Hitit ve Türk bağlantısının biricikliğini kanıtlamak üzere, Fransızca bilen aydınların çabası olmuştur. Türkçe'deki 'Eti' sözcüğü Fransızca dilinden gelen

¹⁸⁷ *Türk Tarihi Ana Hatları Kitabı* ? (İstanbul, Kaynak Yayınları, 1900), 193.

¹⁸⁸ Ünal, age, 43.

¹⁸⁹ age.

'Hetheen(s)' sözcüğündeki 'h' harfinin okunmamasıyla ortaya çıkan 'iti(t)' sesine dayandırılmıştır¹⁹⁰. Böylelikle Türkçe'de uygarlık Hitit yerine 'Eti' olarak telafuz edilmiştir. O dönem Hitit'in kendi kültürü olduğunu savunan Avrupa ülkelerinin tersine, Türkiye'de, Hitit Uygarlığı 'Eti' olarak adlandırılarak farklılık yaratılmaya çalışılmıştır.

Batılıların Hititleri kültürel miras olarak görmesine karşın Türkiye'de Hititlerin birçok bilim adamını etkilediği, bu konuda değişik fikirlerin ortaya atıldığı gözlenmiştir. 1937 yılında II. Türk Tarih Kongresi'nde dönemin Milli Eğitim Bakanı Mehmet Saffet Engin, sunumunda, Hitit ve Yunan uygarlıklarını Küçük Asya'da 'ırksal ve coğrafi' öneme sahip iki büyük güç olarak tanımlamış, ve Yunan mitolojisinin 'Hitit Türkleri'nin dini inanışlarından başka bir şey olmadığını açıklamıştır¹⁹¹. Böylelikle, bu topraklardaki tüm miras bir şekilde Hitit Türkleri'ne yüklenmiştir. Batılıların kendi mirasları olarak gördükleri Yunan ve Bizans devletleri de, Hititlerden sonraki dönemlerde bu topraklarda yer aldıklarından hep Hitit etkisinde olmuş uygarlıklar olarak varsayılmış ve açıklanmıştır. Ama yine de klasik arkeolojiden tamamen vazgeçemeyen arkeologlar, ne Yunan ve Bizans kültürel varlıklarını yok saymış ne de tamamen kucaklayabilmiştir. Bu yaklaşımlarla beraber Türkiye Devleti kuruluş aşamasından bu yana iki arada kalmış, hem batılı çizgide hem de doğulu olarak sayılan bir çizgide fikirlerini beyan etmiştir. Bu iki arada kalma durumu, Türkiye Cumhuriyeti'nde biz ve öteki kavramlarının oluşmasını engellemiştir. Topraklar üzerinden tanımladığı 'Türk' kimliği dışında kalanların öteki olarak görülmesi ve Türk etkisi olmaksızın Yunan ve Bizans uygarlıklarının çok güçlü olamayacağı vurguları o dönemde ön plana çıkmıştır¹⁹². Özellikle, II. Türk Tarih Kongresi'nde düzenlenen sergideki eserlerin sergilenişinde hem Yunan hem de Mısır ve Mezopotamya kültürleri üzerine açık bir Hitit etkisine işaret edilmekteydi¹⁹³. Bu topraklarda bulunan bütün tarih eserlerin Türk eserleri olarak görülmesi, o dönemde yaygın olan ve yazışmalarda özellikle belirtilen bir tutumdur. Dönemin Milli Eğitim Müdürü Şemsettin Günaltay, gönderdiği bir genelgede şöyle demiştir;

¹⁹⁰ age, 51.

¹⁹¹ Ergin, 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji' age, 38.

¹⁹² age, 39.

¹⁹³ age, 40.

‘Yurdumuzda bulunan bütün eserleri; Türk ırkının yapıcılığının ve kültürün belgeleridir. Yurdumuzdaki eserler, Eti, Friky, Lidya, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, ne ad verilmiş olursa olsun, onların hepsi Türk eserleridir. Bu adlar olsa olsa türlü devirlerin ayırt edilmesine yarayabilir¹⁹⁴.’

Bu tutumla beraber aslında eserlerin ayırt edilmediği, sadece Türklük imgesi altında toplanması gerekliliği de bir vurgu ile belirtiliyordu. Kapsayıcı bu tarz tutumlar ile, Hitit Uygarlığı’nın Anadolu’daki geçmiş varlığı üzerinden Türk kimliği vurgusu tabii ki ön planda tutuluyor, geçmiş mirasın en önemli basamağı Hititler üzerinden planlanıyordu.

1930’lu yıllarda yerli ve yabancı tarihçilerin, arkeologların çalışmaları sonucunda Hitit Uygarlığı’nın Türklüğü tezi, kurulan arkeoloji müzelerinde önemli bir sunum alanı olmuştur. Yapılan arkeoloji kazılarıyla, Anadolu’nun aslında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tarihi olduğu kültürel eserlerle kanıtlanmak istenmektedir.

Sonuç olarak, Hitit Uygarlığı çok tanrılı dine sahip Hristiyanlık dışı bir uygarlık olmasından ve Anadolu’da uzun dönem yaşayarak birçok eser bırakmasından dolayı tarihsel ve arkeolojik olarak yorumlanmasıyla önem teşkil etmiştir. Yeni kurulan devletin geçmiş inşasında, bu uygarlık, belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Böylelikle, o dönemin arkeolojik kazılarında, tarihi eserler ve bu kültürel çeşitliliğe dair belgeler çıkarılmış, fakat bunların yorumlanması o dönemin ideolojik çizgisine göre yapılmıştır.

4.2.2 Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tezi

Cumhuriyet döneminde belirlenen kültürel oluşumlar, siyasi argümanlarla perçinlenerek şekillenmekteydi. Bunlardan biri Türk Tarih Kurumu’nun oluşturduğu Türk Tarih Tezi’dir. Bunun en iyi örnekleri, I. ve II. Türk Tarih Kongreleri’nde sunulan metinlerde görülmektedir. Hitit Uygarlığı’nın Türk ulus kimliğiyle bağlantısı, bilimsel alanlarda desteklenerek sunulmaktaydı. Bilimsel çalışmalar o dönemde oluşturulan Türk Tarih Kurumu çatısı altında kurgulanırken, bu kurumun oluşturduğu Türk Tarih Tezi belirleyici olmuştur. Türk Tarih Tezi’nde, Anadolu’daki bütün uygarlıkların, Orta Asya’dan göç edip Asya’dan, sonrasında Akdeniz’e kadar

¹⁹⁴ age.

uzanan bir coğrafyaya yayılan Türk kavimlerine dayandığı öne sürülüyordu¹⁹⁵. Bilimsel kaynak teşkil eden üniversitelerde bu önerme özellikle, arkeoloji disipliniyle şekillenirken, üniversite hocalarının bu şekillenmede önemli rolü olduğu belirlenmiştir. Üniversite çatısı altında toplanan Nazi Almanya'sından kaçan Yahudi Almanlar, Türkiye'ye sığınarak bu üniversitelerde bilim adamı olarak çalışmalara başlamıştır. Alman arkeologlar, kendi arkeolojik bilgileri doğrultusunda Türk Tarih Tezi'ni kabul etmeleri şartı ile bilimsel çalışmalarda yer alabiliyor, hatta üniversitelerde istedikleri bölümlerde dersler verebiliyorlardır. Türk Tarih Cemiyeti başkanının 1937'de Kültür Bakanlığı'na gönderdiği mektup, Berlin Üniversitesi'nden Prof. Emil Orcitirix Forrer'in Türkiye'de akademik iş istediği üzerinedir. Bu durum karşısında Cemiyet'in başkanı Hasan Cemil, olumlu cevap verirken, bir koşul öne sürer: 'Teklifine olumlu bakıldığı ancak, Türk Tarih Tezi'nin kabul edilmesi şartı ile Ankara'da çalışmasına başlayabileceği'¹⁹⁶, belirtilmiştir. Böylelikle Batılı akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında Türk kimliğini reddedecek ya da farklı fikirler oluşmasına neden olacak açılımlara izin verilmiyordu. Bu durumu kabul eden birçok Batılı bilim adamı, üniversitelerde yerini almış ve araştırma konularıyla Türkiye'de yapılan arkeolojik kazıların dönemsel yapılarını belirlemiştir. Buna bir örnek, Tunç Çağı arkeolojinde uzman Alman Helmuth Theodor Bossert'in İstanbul'da Sümer-Hitit Filolojisi bölümünde başkanlık yapması gösterilebilir¹⁹⁷. Başka örnekler olarak, Sinoloji'de Wolfram Eberhard, Sümeroloji'de Benno Landsberger, Hititoloji'de Hans Güterbock gibi akademisyenler, Türkiye'de yaşamış geçmiş uygarlıkların irdelenmesinde değişik derecelerde katkıda bulunmuşlardır¹⁹⁸.

Akademik anlamda da, arkeolojik faaliyetler, üniversite çatısı altında yürütülmektedir. Bu önemlidir, çünkü Batı'daki gibi, kanıtlar bilimsel yolla açıklanmıştır. Türkiye'deki arkeoloji alanında Alman ekolü görülmektedir. İstanbul Üniversitesi'ndeki Arkeoloji Bölümü'nü 1937 yılında, Alman bir bilim adamı kuracaktır; Batılı bir araştırmacının çalışmaları Türkiye'deki arkeolojik incelemelerde kullanılmıştır. Geçmişe verilen bu önem nedeniyle, 1930-1936 yılları arasında arkeolog eğitimi almak üzere 10 öğrenci, antropoloji öğrenimi yapmak

¹⁹⁵ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, (İstanbul: İletişim Yayınları: 2002): 121.

¹⁹⁶ Ergin, 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji' *age*, 30.

¹⁹⁷ *age*, 28.

¹⁹⁸ *age*, 31.

üzere 5 öğrenci, eski önyasya dilleri öğrenimi yapmak üzere 4 öğrenci, ve müzecilik öğrenimi yapmak üzere 2 öğrenci devlet hesabına batı ülkelerine gönderilmiştir¹⁹⁹. Bu öğrencilerin aldıkları eğitimin ve bakış açılarının, bundan sonraki milli kazılardaki eserlerin yorumlanışında önemli etkileri olacaktır. Yurtdışına giden Türk arkeologların çoğunluğu Almanya'da eğitim görmüş olması Alman Ekolü'nün devamlılığıdır. Bu eğitimi alan öğrenciler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok kazıda başı çekmiş, Türk Tarih Kurumu'nda yer almış, saygın bilim insanları ve milli kazılarda yer alan önemli isimler olarak yer almışlardır. (Ek 4)

O dönemin üniversitelerindeki akademisyen çevre sayesinde Türklerin köklerini açıklamak üzere yapılan bilimsel çalışmalara meşruiyet kazandırılırken, bu bilim insanları bir yandan da Türk iddialarını destekleyerek müzecilik çalışmalarında önemli rol oynamışlardır²⁰⁰.

Mustafa Kemal'in dikkatini çeken isimlerden biri de Besim Atalay olmuştur. Atalay, Maraş, Niğde ve Mersin çevresindeki Hitit eserleri üzerinde incelemeler yapmış, Hititlerin Orta Asya kökenli bir halk olduğu sonucuna varan bilim insanlarının görüşlerini değerlendirerek Hititlerin Türk oldukları sonucuna varmıştır²⁰¹. Bu yaklaşımla Anadolu'nun Türklerin eski yurdu olduğu üzerine makaleler yazmış, konferanslar vermiştir. 1921'deki I.TBMM'de, Türklerin Hititlerin varisi olduğu konusu tartışılmıştır²⁰². Yine birçok bilim insanı 1920'li yıllarda, daha Türk Tarih Tezi ortada yokken, Türklerin yurdunun Anadolu olduğuna dair bilimsel açıklamalar, tartışmalar yapmışlardır.

Yapılan bu bilimsel çalışmaların amacı, o dönemde yer alan bilim insanlarının ve siyasetçilerin söylemlerinde ortaya çıkmaktaydı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 20'li yıllardaki söylemleri, 30'lu yıllarındaki bilimsel çalışmalarda, tezlerde, konferanslarda daha kuvvetli bir şekilde desteklenmeleriyle kültürel bir yapının oluşturulmasında belirleyici oluyordu. Afet İnanın 1930'lu yıllardaki şu sözleri kurgulanan tarih-yazımına örnektir;

'Beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatani Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Çin medeniyetinin esasını kuran Türklerdir. Mezopotamya'da, İran'da millattan en aşağı 7000 sene evvel beşeriyetin ilk medeniyetini kuran ve beşeriyete ilk tarih devrini açan;

¹⁹⁹ Gerçek, age, 153.

²⁰⁰ age, 32.

²⁰¹ Tuncer Baykara, Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları, (İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık, 2005), 185.

²⁰² age, 186.

Sümer, Akat, Alam isimleri verilmekte olan Türklerdir. Mısır'da deltanın otokton sakinleri ve Mısır medeniyetinin kurucuları Türklerdir. Mezopotamya'da, milattan evvel 2300 tarihinde şöhet bulan Sami Hamurabi, tarihte mevki alan Asurlular, tarih içinde tarihtirler. Grek namını alan Doryanlar Anadolu'nun otokton ahalisi, ilk ve hakiki sahipleri, ataları, Etileri başlarında bulunan Türklerdir²⁰³.

Bu açıdan Türkiye Cumhuriyet'i kuruluş yıllarını takip eden 1930'lu dönem önemlidir. Tek Partili bir düzenle kurulan devlet, tek bir elden yürütülürken, oluşturulmak istenilen Türk Tarihi, tek bir ideolojinin parçasıdır. Tarih yazımı olgusu, bu süreçle beraber Osmanlı Dönemi'ne göre farklılıklar göstererek arkeolojik kazılar ve neticelerinde kurgulanacaktır. O dönem bunun denetimini sağlayan CHP kadar siyasal yaşamda bilimsel yaklaşımlar oluşturan Türk Tarih Kurumu olmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun siyasal kimliğinin şekillenmesi 1929-1937 yılları arasında gerçekleşmiştir²⁰⁴. Bu kurum Türk Tarihini yansıtmak adına, yıllık çalışmalarını kısaca şöyle özetlemiştir;

A- En eski devirlerde başlayarak Anadolu tarihinin aydınlatılması için geziler ve kazılar yapılması,

B- Türk tarihi kaynaklarının bastırılması,

C-Türk tarihine dair yapılan araştırmaların yayınlanması,

Ç- Umumi tarih kültürün yayılması,

D- Tarihi anıtların korunması²⁰⁵ olarak belirlenmiştir.

²⁰³ Maksudyan, *age*, 58.

²⁰⁴ Afet İnan, 'Atatürk ve Tarih Tezi' *Belleten Dergisi* c.III s.10 (1939): 13.

²⁰⁵ Remzi Arık, Oğuz. *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, (Ankara: CHP Halkevleri Yayınlarında Kılavuz Kitapları XXI, 1947): 45.

5. 1933-1950 YILLARI ARASINDAKİ MİLLİ KAZILAR

Milli kazılar, 1933 yılında başlayan özellikle tek parti döneminde etkinliğini sürdüren bir girişimdir. Yabancı arkeologların Türkiye coğrafyasında yaptıkları kazılara karşın, Türklerin kendi vatanlarını keşfetme isteği üzerine, Mustafa Kemal'in emri ile başlatılmıştır. Bu kazıların en önemli basamağı Türk Tarih Kurumu ile yürütülmesi ve doğal olarak Türk Tarih Tezi kapsamında eserlerin yorumlanmasıdır. 1937 yılında, Türk Tarih Kongresi'nde kazı planları şöyle ifade edilmiştir;

'Sistemli bir surette Anadolu'nun Paleolitik istasyonları araştırmak ve bu suretle memleketimizin tarih öncesi devirlerini aydınlatmak. Eski kültürlerin istikamet ve menşesi meselelerini hallederek vesikaları meydana çıkarmak. Anadolu'da büyük bir devlet kurmuş olan Etilerin yayılış sahalarını ve geçiş noktalarını tesbit etmek. En eski Anadolu kültürü ve Orta Asya, Mezopotamya, Ege Havzası, Cenubi Rusya ve Şarki Avrupa kültürleri arasındaki münasabetleri araştırmak. Ve nihayet binlerce yıldanberi birçok büyük medeniyetlere yerleşme sahası olan Anadolumuzun daha yakın tarihine ait belgeleri meydana çıkarmak²⁰⁶.

Türkiye'de, yeni arkeolojik anlayışla Osmanlı Dönemi'nden beri yapılan kazılar devlet tarafından başka bir yöne çevrilmiştir; yeni kurulan devlet kendini anlatmak, övmek ve kötü imajını düzeltmek amaçlı yeni bir kimlik oluşturma eğilimi içine girmiştir. Bunu batıdaki örnek aldığı bir anlayışla yapacaktır, bu da bilimsel anlayıştır. Buna dayarak, Türkiye coğrafyasındaki kazı mekanları sistemli bir şekilde belirlenerek seçildiği söylenebilir. Milli kazılar, aslında belirli bir bölgede yoğunlaşmış kazı dizisi olarak düşünülebilir. Orta Anadolu, Trakya Bölgesi ve Hatay Bölgesi olarak genel bir bakış oluşturulabilir. Orta Anadolu Bölgesi kazıları; Ahlatlıbel, Karalar, Karaoğlan, Çankırıkapı, Bitik, Göllüdağ, Pazarlı, Etiyokuşu Alacahöyük'tür. En yoğun ve en eski uygarlıklara ait eserler bu bölgeden çıkarılmıştır. Hitit ve Türkiye bağlantısı Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara üzerinde yoğunlaşarak yapılmıştır. Kazıların çoğu Ankara çevresinde olmuştur. Tüm kurumların o dönemde Ankara'da olması da önemlidir. Ankara,

²⁰⁶ Muzaffer Göker, 'Türk Tarih Kurumu'nun Çalışmaları Hakkında', *Belleten Dergisi*, c. VIII s. 29, (1944): 20.

siyasetinin ana merkezi, coğrafi olarak da ülkenin tam ortasıdır. Ayrıca Türk Tarihi'nde en önceki uygarlık olarak belirlenen Hititlerinde yerleşik hayatta yaşamlarını kurdukları topraklardır. Bu yüzden Ankara ve çevresi önemli bir kazı alanı olarak milli kazılarda öne çıkmıştır.

Trakya Bölgesi'ndeki kazı çalışmaları özellikle Mustafa Kemal'in isteği ile yapılmıştır. Arif Müfid Mansel, Trakya Bölgesi'ndeki kazılarda çıkan eserlerle Traklar'ın Orta Asyalı kavimler olduğunu belirtmiş, Türk geçmişi kurgusunu burada da açıklamaya çalışmıştır. Bölgede farklı etnisiteler yer alıyordu. Bunlar; Trak, Rum, Bulgar, Türkler'dir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, bölge jeopolitik önem taşıdığından, homojen bir kimlik yaratma kurgusu bu kazı bölgesine de hakim olmuştur. Bölge olarak Trakya Bulgaristan'a yakındır. Bu bölgedeki kazıların gerekçesini Payne şu şekilde açıklamıştır;

'Türkiye Devleti Balkanlardaki Bulgaristan gerçeğini örtbas etmek isteyerek, Trakya'nın geçmiş köklerini Türklere bağlamak gerekliliği savunarak kazılmıştır'²⁰⁷.

Diğer jeopolitik öneme sahip bölge ise, Hatay'dır. Sınır olmasından dolayı sorunların yaşandığı bir coğrafyadır. Hatay Çerkes, Arap, Türk, Kürt, Ermeni ve Rum gibi birçok etnik kimliği barındırdığı gibi, Anadolu ile Mezopotamya arasında bir geçiş olma özelliği de taşımaktaydı. 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra Fransız işgali yaşanmıştır. Hatay ancak, 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne dahil olmuştur. Bütün bu süreç içinde Türk ırkını baskın ırk olarak kabul ettirebilmek için belirli arkeolojik ispatlara ihtiyaç vardır. Türkiye'ye dahil edilmesinden üç yıl sonra Hatay'da kazıların başlamasını, Türk ulusal kimliğini aranma çabasının uzantısı olarak görebiliriz.

Bu bölgeler dışında da, kazılar yapılmıştır. Bunlar Karaz, Samsun ve Perge olarak Karadeniz, Marmara ve Akdeniz Bölgeleri'ndeki kazı alanlarıdır. Kazılarda belirli dönemlere ağırlık verildiği de gözlenmiştir. Özellikle, prehistorik dönem ve sonrası oluşan medeniyetler içinde Frikyalılar ve Hititler dönemine önem verilmiştir. Klasik dönem kazılarına pek önem verilmemiş olduğu, o dönem yazılan raporlarda gözlenmiştir. Zaten bu durumu destekleyen bir tavır içinde olan Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan şöyle ifade etmiştir;

²⁰⁷ Stanley G. Payne, *A History of Fascism, 1914-1945* (Madison : University of Wisconsin Press, 1995): 17.

‘Türkiye’deki en eski medeniyet eserlerine, bugün bu yurttan oturanlardan başkası sahiplik iddiasında bulunamaz. İşte bu fikri benimseyerek klasik devirlerden daha çok, bu en eski devirlerle ilgileniyorum²⁰⁸.

Klasik devir olarak benimsenen dönemler Helen ve Bizans olarak raporlarda tanımlanmıştır. 1932 yılındaki Türk Tarih Kurumu yönetim kurulu toplantısında, tarih ile birlikte arkeolojinin de iyi bilinmesi ve güçlenmesi gerekliliği savunulur, böylelikle iki konunun özellikle yazılması istenilmektedir. Bunlar; İç Anadolu kavimleri ve Ege Havzası kavimleridir²⁰⁹. Bölgedeki kavimlerin somut belgelere yani arkeolojik kazılara ihtiyaç vardı. Ege bölgesi araştırmalarını Arif Müfid Mansel yürütmüştür. ‘*Türk Tarihinin Ana Hatları*’ kitabında Ege Medeniyetini yazması için, 1936 yılında Arif Müfid Mansel Yunanistan’a, Girit’e ve Kıbrıs’a araştırma amaçlı yollanmıştır²¹⁰. (Ek 5)

Tüm bu araştırma çabaları, milli kazıların temelini oluşturmuştur. Milli kazılar Türkiye Cumhuriyeti’nin, bir plan dahilinde yaptığı ilk kazılardır. Türkiye müzelerindeki arkeolojik eserler sayesinde, milli kazılar geçmiş kurgusunu ve ‘Türk’ kimliğinin tarihselliğini sağlamıştır. Artan müzeler ve müze içindeki arkeolojik koleksiyonlar, yeni kurulan bir devletin kültür planlarının bir parçasıdır.

5.1 Bir Plan Dahilinde Arkeolojik Kazılar

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan milli kazıların yerlerinin seçimi ve raporlar ışığında, sadece belli medeniyetlere önem verildiği gözlenmektedir. Osmanlı Dönemi’ndeki Helen ve Bizans eserlerinin toplanmasından farklı olarak, bu dönemde, Frigya ve Hitit uygarlıklarına rağbet olmuştur. Milli kazılar sonrası yazılan raporlarda eserlerin yorumlanışı sayesinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Osmanlı’nın son döneminde, Batıya yönelme isteği ve toprakları üzerinde çıkan eserlerde hak elde etme çabası söz konusudur. Bu çabalara ek olarak Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, bu topraklardaki eski eserler üzerinden ‘Türk halkının geçmiş kökenlerinin’ tanımlanması istenmektedir.

²⁰⁸ Afet İnan, *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler*, (Ankara: Akın Matbaası, 1960): XVI.

²⁰⁹ Özgünel, A.Çoşkun. ‘Cumhuriyet Arkeolojisi ve Ekrem Akurgal Okulu’ *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010):170.

²¹⁰ BCA 30.0.18.01.02.70

Enver Karal 'Mustafa Kemal'in Tarih Tezi' yazısıyla Türk Tarih Kurumu'nun ne tür sorulara cevap vermek adına bu çalışmaları yaptığını özetlemiştir; 'Türkiye'de, en eski uygarlıklar kimlerdir? Bu memlekette en eski uygarlıklar kimler tarafından ve nasıl kurulmuştur? Türklerin dünya tarihinde ve uygarlığındaki yeri nedir? İslam tarihinde Türklerin gerçek hüviyetleri ve rolleri ne olmuştur²¹¹'?

Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu toprakları içinde varlığını meşrulaştırmak için, bu soruları sorarak arkeoloji biliminden yararlandı. Arkeoloji ile Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Tezi için kanıtlar bulmaktaydı. Buna dayanarak Türk Tarih Kurumu'nun bir projesinden bahsetmek gerekir; sadece arkeoloji bilimiyle sınırlı kalmadan, disiplinler arası niteliği olan bir program düşünülmüştür. 1935 yılında, Mustafa Kemal'in isteği üzerine, Türk Tarih Kurumu için hazırlanan yeni çalışma programı bütün bakanlıklara, Genel Kurmay Başkanlığı'na, Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve İstatistik ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiştir²¹². Bu programa göre, tüm disiplinlerin bilimsel olarak yapması gereken işler açıklanmıştır. Uygulamaya konulacak program çerçevesinde, arkeoloji ve tarih bilimi bir arada düşünülmüştür. Arkeoloji disiplini ile bağlantılı olanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

'*Türk Tarihinin Ana Hatları*' kitabında, Mustafa Kemal'in yeni kurulan devletin yönetiminin tarih yönünü anlatılmış ve bunların sunulması gerekliliği savunulmuştur²¹³. Türk Tarih Kurumu tarihsel yaklaşımların üzerine bilimsel faaliyetlerin derinleştirilip genişletilmesini istenilmiştir. Hızlı bir şekilde devam edilmesi için geniş bir teşkilat planından bahsedilmektedir²¹⁴. Bu plana göre; fakülteler, akademiler, yüksek mektepler, müzeler, lise tarih öğretmenleri, geniş halk tabakaları, Türk Tarih Kurumu'na fiili yardımda bulunarak milli vazifeleri doğrultusunda çalışmalarda yer alacaktır. Türk Tarih Kurumu, bilinmesi gereken bir geçmiş olarak tanımlanan tarihi Türk milletine bilimsellik iddiasıyla sunmayı istemektedir. Yardım alması gerektiği de savunulan kurum birçok bakanlıkla beraber çalışmalar yürütmüştür. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında, Türkiye'deki milli tarih eserlerinin (bildirgede 'mallar' olarak tanımlanır) muhafazası, eski eserlerin toplanması, milli tarihi oluşturan işlerin ve bilimsel çalışmaların yapılması, devletin

²¹¹ Enver Karal. 'Atatürk'ün Tarih Tezi', *Atatürk Hakkında Konferanslar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1946): 158.

²¹² Uluğ İğdemir. *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973):26.

²¹³ age.

²¹⁴ age, 27.

tarih inşası çalışmaları belirtilmiştir²¹⁵. Bu çalışmalara ek olarak, devlet desteği olmadan kendi mücadelesini veren halkın, yine kendi iradesiyle oluşturulan kurumlar ve bilimsel faaliyetlerle, kendi kültür ve tarih binasını kurması istenilmiştir. Milli unsurlarla belirlenmiş bu tarih faaliyetleri, iki esas hedef üzerine odaklanmıştır;

‘a- Her türlü tarihi eseri bulmak, toplamak, muhafaza ve restore etmek.

b- ‘*Türk Tarihinin Ana Hatları*’ kitabına dayanarak, bu eserlerin yorumlanmasını sağlamak²¹⁶.

Tüm bunların organize bir şekilde uygulanabilmesi için, yapılacaklar ve yapacak kişiler açıklanmıştır. Türk Tarih Tezi’ne delil olacak milli tarih eserleri, tehlikeli, rutubetli, dağınık ve yığın halinde bulunan tüm eski eserler ve bütün el yazmaları, kitabeler, vakfiyeler, mahkeme sicilleri modern bir geniş bina olarak düşünülen devlet merkezinde toplamak ve yeni metodlarla kolay ulaşılan bir yapı içinde muhafaza etmek, yapılacak işler olarak belirtilmiştir. Bu yapılacak işler, hem yeni müzelerin açılmasına vesile olmuş hem de arşiv çalışmalarına yarar sağlamıştır. Bunları yapacak başkışı olarak, Türk Tarih Kurumu As Başkanı Halil Edhem görevlendirilmiştir²¹⁷. Toplanan eşyalardan önemli olanlarının Türk tarihi malzemeleri serisi şeklinde sırayla sergilenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Burada, kronolojik bir sergileme tekniğinden bahsedildiği görülmektedir. Bu coğrafya içinde ve dağınık halde açıkta duran tarihi eserlerin tahrip edilmemesi, çalınmaması, satılmaması için devlet olarak tedbir alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu görev için, dönemin Müzeler Umum Müdürü Hamit Zübeyr Koşay’dan bir komisyon kurup, projeler hazırlaması ve takip etmesi istenilmiştir²¹⁸. Devlet otoritesinde ve belediyelerin gözetimi altında, C.H.P bünyesindeki Halkevleri’nde açılan dergi ve gazetelerde, özellikle propaganda amacıyla, bu tarihi eserlerin asıl sahibinin ‘Türk Halkı’ olduğuna dair yazılar yazılması kararlaştırılmıştır. Böylelikle, yeni birçok arkeolojik dergi ve Halkevleri’nin işlerini anlatan yerel gazete ve dergiler oluşturulmuştur. Bu amaçla birçok kişiye ulaşacak, aidiyet bilincini aşılayacak yayınlar gerçekleştirilmiştir. Bu işlerin, Türk Tarih Kurumu üyelerinden Şemsettin Günaltay tarafından takip edileceği belirtilmiştir²¹⁹. Türk tarihine kaynak olacak bazı

²¹⁵ age.

²¹⁶ age.

²¹⁷ age, 28.

²¹⁸ age.

²¹⁹ age.

eserlerin tercüme edilmesi ve listelenmesi ve bir proje hazırlanması için Şemsettin Köprülü Mükrimin Halil atanmıştır²²⁰. Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Edirne gibi şehirlerin eski çağlara ve kültürlere ait eserlerini toplayarak, bu şehirlerin eski eserler ve abideler merkezi haline getirilmesi, müzelerin açılması istenmektedir. Bunlara ait projelerin, Türk Tarih Kurumu As Başkanı Afet İnan ve Halil Edhem'in oluşturduğu heyetler tarafından hazırlanması öngörülmüştür²²¹. Yabancı arkeologların bu ülkede yaptığı kazılar mali durum düzeldiğinde tekrar yapılmak üzere ertelenmiş, o dönem için küçük ölçekli arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve keşifler yapma fikri ortaya atılmış, böylelikle 'milli kazı'ların ilk fikri bu planda belirmiştir. Müzeler Umum Müdürlüğü'nün başkanlığında, komisyonun bunlara ait projeler yürütmesi istenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde önemli keşif yerlerine seyahatler düzenlenerek, bulunan tarihi eserler ve abideler üzerine bilimsel tetkikler yapılması istenmektedir. Bu çalışma için, Türk Tarih Kurumu As Başkanı Afet İnan, programı hazırlaması istenilmiştir²²². Afet İnan'ın hazırladığı proje ile 'milli kazılar'ın nerelerde yapılacağı, hangi bölgelere vurgu yapılacağını belirlenecektir. Milli kazılar projesinin çalışmalarının, yayınlanacak bir dergi vasıtasıyla anlatılacağı da bu programda belirtilmiştir. Türk Tarih Araştırma Kurumu'nun diğer faaliyeti '*Belleten Dergisi*'nin çıkarılması olarak belirtilmiştir²²³.

Milli kazılar adı altında belirtilen projede Türk Tarih Kurumu'nun kazılar hakkındaki görüşleri net bir şekilde belirtilmiştir. Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için gereken yerlerde inceleme ve kazıların yapılması ve bunlarla ilgili araştırmalarını yapmak üzere gereken yerlere heyet gönderilmesi gereklidir vurgusu yapılmıştır²²⁴.

Öyle ki bu kazı projesi, milli kazıların temeli olarak görülebilir. Tüm bu çalışmalarda, tarihsel bir yaklaşım sunma isteği önemlidir. Programlanan plandaki tarih-yazımı fikriyle oluşturulan Türk tarihini görmek gerekir. Türkiye ulus devletinin inşasında ortaya çıkan koşullar, gerçekleştirilen milli kazıların ve oluşturulan müzelerin planlanmasında belirleyici rol oynamıştır. Bir diğer önemli nokta ise, kendi iradesiyle mücadele verdiği iddia edilen toplumun, yine kendi

²²⁰ age.

²²¹ age.

²²² age.

²²³ age, 31.

²²⁴ age, 37.

iradesiyle kültürel çalışmalarda da yer alması gerektiği, aidiyet ve bilinç kavramları üzerinden vurgulanmıştır.

Başka bir çalışma konusu olabilen, toplumun ne kadar içinde olduğuna dair bilgi pek bilinmese de bu çalışmada ilerleyen bölümlerde 'Halkevleri Müze ve Tarih Şubesi'nde müze ve kültür açısından incelenecektir.

Arkeolojik kazıların plan dahilinde 'Türk Tarihi' vurgusu, dönemin tarih tezinin eseridir. Tarih Tezi'nin çalışmaları ise, dayandırılan 'Türk Kimliği' ile bağdaşmıştır. O dönemde yapılan tarihsel çalışmalar, Türk Tarihi ve Kimliğini çıkarmaya yöneliktir. Tarihsel çalışmaların kanıtlarını sunan milli kazılar için birkaç önemli nokta belirleyebiliriz; devlet eliyle belirlenen bölgelerdeki araştırmalar, devletin oluşturduğu bir kurum (Türk Tarih Kurumu), bu kurumun ortaya attığı Türk Tarih Tezi ışığında bulunan eserlerin yorumlanması ve en önemlisi, bu kazıları yapan kişilerin bu kurumla bağlantılarıdır. Bundan sonraki bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan planlı milli kazıların incelenmesi ile arkeoloji müzelerinin kurulması ilişkisi daha iyi görülecektir.

5.1.1 İç Anadolu Bölgesi Milli Kazıları

İncelenen bazı kaynaklara göre²²⁵ Ahlatlıbel Kazısı, Türk Tarih Kurumu'nun ilk milli kazısı olarak geçmektedir. Ahlatlıbel Taşpınar, Hacılar, Gavurkalesi ve Haymana'ya giden yolun üzerinde bir mevkidir²²⁶. 1933 yılında, Hamit Zübeyr Koşay önderliğinde başlayan çalışmaların, yapılan sondajda Roma devrine ait çanak kırıkları, paslanmış demir aletler bulunmasıyla devir hakkında bilgi verdiği belirtilmiştir²²⁷.

Ahlatlıbel'de ağırlıklı olarak bulunan eserler çanak çömlek olarak tanımlanmıştır²²⁸. Kazıda bulunan çanak-çömlekler şu şekilde olduğu belirtilmiştir;

Hitit (Eti) Uygarlığı'ndan Bakır Devri'ne kadar uzanan bir zaman çizelgesini içine alan eserler çıkmıştır²²⁹. Ahlatlıbelde'de sağlam ve eksik olarak 300'den fazla küçük

²²⁵ Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923-1943, (Ankara: Maarif Matbaası, 1944), 140. Afet İnan, 'Türk Tarih Kurumu Arkeoloji Faaliyeti', **Belleten Dergisi**, c. II, s.5/6, (1938), 7.

²²⁶ Hamit Zübeyr Koşay, 'Ahlatlıbel Hafriyatı' **Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi** s. 2, (1934), 4.

²²⁷ **age**, 3.

²²⁸ **age**, 8.

çanakçık ve bunlardan bazıları içinde beyaz toprak bulunmuştur²³⁰. Kırmızı çanaklara rastlanmış, bunların Hitit (Eti) Uygarlığı'na ait olduğu belirtilmiştir²³¹.

Buğday, buğday küpü ve öğütme taşları da, kazıda bulunan eserlerdendir. Büyük küp kırıkları içinde yanık olarak buğday ve fiy taneleri bulunmuştur²³². Bu kazıda toprak ve bereket tanrısına dair figürler bulunmuştur. Bunların, Frigyalılar ve Yunanlılar'da farklı isimlerde ama aynı şekilde olduğu belirtilmiştir²³³. Bu kazıda, ek olarak iskeletler de bulunmuş, bunun için antropolog Şevket Kansu kazıya davet edilmiştir.

Ahlatlıbel Kazısı neticesinde çıkarılan eserler, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmiştir. (bkz. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Bölüm 6.1) Bu kazıda bulunan eserler sayesinde yorumlanan Türk Tarihi ve Hitit Uygarlığı bağlantısı, bundan sonraki kazıları da, fikişsel olarak bu yönde etkilemiştir.

Alacahöyük Kazısı, bazı kaynaklara göre 1935'de, Türk Tarih Kurumu'nun başlattığı ilk kazıdır. Kazı 1935 yılında başlamış ve uzun yıllar çalışmalar sürmüştür. Başlatılan bu ilk kazıyı, kurum adına, Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay yürütmüştür. 1935, 1936, 1937-1939, 1940-1948, 1963-1968 yıllarına ait raporlar, kitap olarak basılmıştır. Bu raporlar ışığında, kazılardan çıkan eserler ve yorumlanışı hakkında fikir sahibi olunulmaktadır. II. Türk Tarih Kongresi'nde, Hamit Zübeyr Koşay, Alacahöyük Kazısı hakkındaki araştırma raporunu sunmuştur. Bu bölgedeki eski medeniyetler ve kültürler hakkındaki bilgilerini heyetle paylaşmıştır.

Bu kazıda bulunan eserlerin ağırlıklı olarak Hitit Uygarlığı'na ait olduğu vurgulanmıştır. Hitit Medeniyeti'ne ait en önemli güneş kursları bulunmuştur²³⁴. Bu medeniyete ait kral ve prens mezarlıkları ve mezarlıklar içinde arkeolojik eşyaların bulunduğu belirtilmiştir. Bu eserler o dönemin Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde, (bkz. Ankara Etnoğrafya Müzesi, Bölüm 6.2) oradaki önemli eserlerden biri olarak sergilenmiştir. Daha sonra burada sergilenen eserler yeni yapılan (o günkü adıyla Hitit/Eti Müzesi) Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde (Bkz. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Bölüm 6.1) yer almıştır. Bu kazıda birçok mezarlıklar keşfedilmiştir. Mezarlığın etrafında belirli nesneler; taraklar, çömlekler, güneş

²²⁹ age, 12.

²³⁰ age, 17.

²³¹ age, 26.

²³² age, 18.

²³³ age, 19.

²³⁴ Hamit Zübeyr Koşay, II. Türk Tarih Kongresi Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük'te Yaptırılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1937), 9.

kurusu gibi eşyalar bulunmuştur. Çocuk mezarlığının etrafında altın iğneler, boncuklar, üç adet çengelli haç bulunmaktadır. Mezarların etrafında, iki dişi ilahe ve bir çocuk figürü vardır. Mezarlık etrafında bulunan ve envantere alınan eserler şöyledir:

‘Bakırdan iki ilahi figürü, aralarında çocuk figürü, beş adet altın, iki bereket ilahisi, üç adet altın çengelli haç, büyük bakır tas, bakır tas içinde bir küçük altın tas ve onun içinde altın ve akikten boncuklar, bakır tas içinde iki adet ceviz büyüklüğünde altın kaplama top, başka bir altın kap, üç adet kapaklı ve ip geçmesine yarayan düzenekli çömlek, mezarın ortasında elektrondan kaplamalı bir boğa figürü, bakır güneş kursu, gümüş kapları ve tarak, iki altın bilezik, boynunda altın gerdanlık, altın kurs biçiminde akik askı, bakır balta, baston başı ve diğer ayrıntılar’,²³⁵.

Başka bir mezarlıkta bulunan eserler; ‘Bakırdan uzun kılıç, bakır idol, bakır üç güzel sancak başı, bir geğik heykeli, gümüş kakmalar, bir sürü başlı bronz çiviler, elektron kakmalı bir bakır inek, altın gümüş borular bulunmuştur’²³⁶.

1935 yılında yapılan bu kazıda bulunan çocuk mezarlıkları ve içinden çıkan eşyalar, Geç Kalkolitik Çağa ait eserler, planlı kerpiç yapılara ve kalıntılar, kahverengi, siyah, koyu gri renklerde çanak çömlekler, kap formları arasında meyvelikler, maşrapalar ve küpler, Hitit Uygarlığı’na ait bronz veya bronz üstüne kaplama elekturum süslü boğa veya geyik heykelleri, güneş kursları, güneş kursunun ortasında görülen boğa ve geyik heykelcikleriyle güneşin alt kenarından iki tarafa yükselen boğa boynuzlarıyla süslü güneş kursları, kadının ve bereketin sembolü olan anatanrıçayı temsil eden kadın heykelcikleri bakırdan uzun kılıç, bakır idol, bakır üç güzel sancak başı, bir geğik heykeli, gümüş kakmalar, bir sürü başlı bronz çivi, elektron kakmalı bir bakır inek, altın gümüş borular, bugünkü adı ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde bulunmaktadır²³⁷. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, ilk olarak sadece Hititler’e ait objeleri sergilemek üzere kurulduğu için, 1935 yılında Alacahöyükte bulunan Hitit mimarisine örnek yapılar özenle sergilenmiştir. Alacahöyük Kazısı dışında hiçbir bölgede bulunamamış bu yapılar ve taşlar, şu an Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin orta salonunda yer almaktadır. Tarih öncesi çağlardan bugüne uzanan Anadolu vurgusunda, Türk Tarih Tezi’nin dile getirdiği, Hititler’in

²³⁵ age, 14.

²³⁶ age.

²³⁷ age.

kökeninin Orta Asya'dan göç eden Türk kavimlerine dayandırılması,²³⁸ Hititler'e büyük önem verilmesinden görüldüğü üzere müzenin kuruluş aşamasına da yansımıştır.

1935 yılında yazılan raporda, höyüğün önemi vurgulanırken, Türk kültürü ile Hitit Uygarlığı'na dair çıkarılan eserler ilişkilendirilmiştir.²³⁹

1937 yılında yazılan Alacahöyük Hafriyatı Raporu'nda, höyüğün eski kültürünün her bakımdan Asya kültürü olduğu, dolayısıyla Türk kültürü ile ilgili olduğu belirtilmiştir²⁴⁰. Bulunan kültürel varlıkların hepsinin Türklük ile bağlantıları olduğu belirtilmiş, bulunan nesneler üzerinden benzetmeler yapılarak kanıtlamaya çalışılmıştır. Bu çabayı şu cümle ile açıklayabiliriz; 'Türklerin hükümdarların da kurttan neşet ettiği, oymağın hakiki olarak bir de mukaddes dişi geyikleri olduğu görürüz'²⁴¹. Bulunan eserler arasındaki bazı figürlere dikkat çekerek bu benzetmeler yapılmıştır.

Höyüğün eski kültürünün, her bakımdan Asya kültürü, dolayısıyla Türk kültürü ile ilgili olduğu raporun sonunda vurgulanmıştır.

'Türk Irkının tarihi çağlarda olduğu kadar tarihten önceki devirlerde de faal olduğunu, beşeri medeniyetin gerek yaratılmasında ve gerek yayılmasında amil olduğunu kabul etmek lazımdır.'²⁴²

vurgusu bu raporda önemlidir. Mustafa Kemal bu kazı ile yaklaşımını meclis açılış konuşmasında şöyle açıklamıştır;

'Türk Tarih Kurumu'nun Alacahöyük'te yaptığı kazılar neticesinde meydana çıkardığı beşbinbeşyüz senelik maddi Türk tarih belgeleri cihan kültür tarihini yeni baştan tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir.'²⁴³

Bu yaklaşımlarla, bu kazıda çıkan eserler doğrultusunda, özellikle Hitit Medeniyeti üzerinde durulması, Hitit kültürü üzerinden bir kimlik kurulmaya çalışıldığına somut bir örnektir. Böylelikle, kazıda çıkan arkeolojik eski eserler, Türklük ile bağlantıları

²³⁸ Aslı Gür, 'Üç Boyutlu Öyküler: Türkiyeli Ziyaretçilerin Gözünden Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Temsil Ettiği Ulusal Kimlik', *Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*, (İstanbul : İletişim, 2001), 215.

²³⁹ *age*, 22.

²⁴⁰ Koşay, II. Türk Tarih Kongresi Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük'te Yapılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler *age*, 23.

²⁴¹ *age*, 22-23.

²⁴² *age*.

²⁴³ Özdemir, *age*, 19.

kurulan eserler olarak, o günkü adı ile Hitit (Eti) Müzesi, bugünkü adı ile Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmesi ve sergilenmesi tesadüf değildir.

Ayrıca kazıdan çıkarılan eserlerden ikinci ve üçüncü derecedekiler, Alacahöyük'te kurulan, 1935'den 1948 yılına kadar Türk Tarih Kurumu adına kazı yapılırken kullanmak üzere oluşturulan Alacahöyük Müzesi'nde sergilenmiştir²⁴⁴. (bkz. Alacahöyük Müzesi, Bölüm 6.15) Müzede Kalkolitik Çağ'dan başlayarak, Eski Bronz Çağı, Hitit ve Frig eserleri teşhir edilmiştir²⁴⁵. Önemli eserler arasına giren, mezarlardan çıkarılan güneş kurslarının ve diğer bazı eserlerin modelleri sergilendiğinden dolayı, bu müze, kazıda bulunan eserler hakkında geniş bilgi verebilen mekan niteliğindedir.

1937 yılındaki rapordan sonra Alacahöyük hafriyatında çalışmalar devam etmiş, 1940 yılında yapılan çalışmalar yine bir raporla yayınlanmıştır. Bu yıla ait araştırmanın önemi diğerlerinden farklıdır. Bu sefer, Alacahöyük'te yapılan çalışmalar tamamen Hitit (Eti) katmanının genişletilmesine yönelik yapılmıştır. Bu yıllara beraber, özellikle Hitit (Eti) dönemine ait katmanlar belirlenmiş ve çıkarılmaya başlanmıştır.

Alacahöyük Kazıları, bu yazılan ilk rapor ışığında, düzenli olarak yapılmış ve araştırmaların en önemli bölgesi olarak belirlenmiştir. İlerleyen yıllarda, belirlenen kültürel katmanlardan Hitit (Eti) ve Frigya özellikle seçilerek anlatılmış, bu bölgelerdeki iskeletler üzerine ayrıca antropolojik çalışma yapılmıştır. Arkeoloji bilimiyle tarihsel köklerin arandığı üniversite çevresinde, bu çaba, antropolojik referansla ırksal bir çizgiye de oturtulmaya başlamıştır. Bir yandan Şevket Aziz Kansu gibi kimi bilim insanları ve öğrencileri, Anadolu'nun eski sakinleriyle ilgili belgelerden farklı olarak insan kalıntıları toplamak için kazılar yapmış, yani antropolojik çalışmalara hız vermişlerdir²⁴⁶. Bu antropolojik kazılarda bulunan kafatasları üzerinden çalışmalar yürütülürken, ırksal olarak benzerlikler anlatılmış, Türk ari ırkı üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımın özellikle Alacahöyük Kazısı'nda bulunan iskeletler üzerinden yapıldığı gözlenmiştir.

²⁴⁴ Hamit Zübeyr Koşay, 'Çorum Alacahöyük Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 16.

²⁴⁵ **age**.

²⁴⁶ Ergin, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji, **age**, 29.

Bu kazı çalışmalarına maddi sebeplerden dolayı birkaç yıl ara verilir ve 1943 yılında tekrar başlanır. 1943 yılında, bölgede hafriyat yapılmasının iki amacı olduğu söylenmiştir. Bunlar;

‘1-Kalkolitik kültürün aranması,

2-Büyük Eti İmparatorluğu çağındaki şehir sisteminin meydana çıkarılması olarak belirtilmiştir.²⁴⁷

Çalışmalar sonucunda Kalkolitik Dönem’e ait çanak, çömlek, değişik kap çeşitleri çıkarılmış, mimari bakımından önemli neticeler elde edilmiştir²⁴⁸.

Sonuç olarak, Alacahöyük kazısına başlanan 1935 yılında, birçok katman bulunmuş, eserler ve dönemler tek tek raporda belirtilmiştir. Türk Tarih Kurumu’nun ilk ve prestijli kazısı olan Alacahöyük kazılarında, Hititler’e ve Hattiler’e ait çok önemli eserler çıkarılmış, bu eserlerden biri de Zübeyr Koşay ve Oğuz Remzi Arık tarafından 22 Ağustos 1935 yılında bulunan, Hitit Güneş Kursu’dur²⁴⁹. Daha sonra Ankara’nın simgesi olacak bu eser, Hititler, Türklerin geçmişidir vurgusuna önemli bir örnektir. Bu simgeleştirme çabası, o dönemde kurulan Eti ve Sümer Bank gibi isimlerde de görülebilir. Burada amaçlanan, toplumda bir geçmiş imgesi oluşturmak ve kültürel bir bellek inşa etmek olarak açıklanabilir. Tüm bu simgelerin bugünkü adıyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi olan Hitit (Eti) Müzesi’nde sergilenmesi, dönemin kültürel politikalarını topluma bu konuyu daha iyi anlatan niteliktedir.

Türk Tarih Kurumu ve Maarif Velaketi (Milli Eğitim Bakanlığı) desteği ile yapılan 1937 yılındaki kazılardan biri de Çankırıkapı’daki Roma caddesinde gerçekleşmiştir. Bu kazı ‘Ankara Kalesi Kazısı’ olarak geçmektedir. Roma Dönemi’ne ait bir yapılanma ve birçok kitabe ortaya çıkarılmıştır²⁵⁰.

Bu kazıda, arkeolojik eser olarak önemli lahitler, Ankara Etnoğrafya Müzesi’ne nakledilmiştir. (bkz. Ankara Etnoğrafya Müzesi, Bölüm 6.2) Burada bulunan eserler ağırlıklı olarak Hristiyan mezarlarından çıkan eserlerdir.

Yapılan kazıdan çıkan eserlerin çoğu Roma Dönemi’ne aittir ve Hristiyan kültürünü anlatan çok idol bulunmuştur. Burada bulunan eserler, o dönemde var olan Ankara Müzesi bir diğer adı ile Hitit (Eti) Müzesi’ne konulmamış, Ankara Etnoğrafya

²⁴⁷ Belleten Dergisi, Haberler, c. IX, s. 33, (1945), 153.

²⁴⁸ age, 154.

²⁴⁹ Baykara, age, 106.

²⁵⁰ Knut Olof Dalman, ‘1931’de Ankara’da meydana çıkartılan Asarı Atika’, Arkeoloji ve Etnoğrafya Dergisi, s. 1, (1933), 127.

Müzesi'ne gönderilmiştir. Arkeolojik kazılardan elde edilen Hristiyan kültürüne ait eserlerin, Etnoğrafya Müzesi'ne gönderilmesi ilginç bir tercihtir. Burada müze türleri arasındaki ayrımın belirli kriterler içermekten henüz uzak olduğu, koleksiyon politikalarının belirlenmediği anlaşılmaktadır. İdeolojik tarih kurgusu içinde yer bulamayan, lakin tarihi değerleri inkar edilemeyen nesnelerin başlı başına bir koleksiyon tesis etmesi öncelikli olarak düşünülmezken, yeni gelişen 'etnoğrafya' alanının da sınırlarının tam olarak tespit edilemediği görülmektedir. Bu aynı zamanda kazılardan geliştirilen ve yerleştirilmeye çalışılan ideolojiye uygun eserler bulma önceliğine işaret eder. Lakin kazılar sonrasında buluntuların müzelere taşınması esnasında bir başlangıç sistematığı yerleştirilmediğinin de ıspatıdır. Bu eser 'depolama' mantığı, neredeyse günümüze kadar süregelen ve devlet müzelerinin koleksiyon politikalarının bir türlü oluşturulamamasına yol açmıştır.

Etiyokuşu Kazısı 1937 yılında Şevket Aziz Kansu önderliğinde başlamıştır. Ankara il merkezinin yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda²⁵¹ bulunan kazı sahası iki köyün arasında bulunmaktadır. Etiyokuşu Kazısı'nda üç tabakadan eser bulunmuştur. Birincisi, paleolitik eserler, ikincisi bakır çağı eserleri, üçüncüsü klasik (Roma-Bizans) eserleridir. Genel olarak bu dönemlere ait idoller, çanak çömlekler bulunmuştur. bulunan idoller bir önceki Alişar ve Alacahöyük kazılarında da görülmüştür²⁵².

Bu kazıdan müzeye gönderilen eserler; Roma-Bizans ve Osmanlı'ya ait sikkeler, İskenderiye sikkesi, el baltası, uçlar, çakılar, kazıyıcılar, çanak-çömlek, mühürler, figürinler, taş eşyalar, ağırşaklardır²⁵³. Etiyokuşu Kazısı ile bulunan Eski Tunç Çağı eserleri Anadolu Medeniyetleri'nin önemli bir bölümünü oluşturmuştur²⁵⁴.

1938 yılında Türk Tarih Kurumu'un isteği üzerine Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında Alaca-Çorum Höyüğü yakınlarında Pazarlı'da kazılara başlanılmıştır. Kazıda ortaya çıkan kültür evreleri şöyle tanımlanmıştır; Kalkolitik Devri, Bakır Devri, Eti Devri, Frigya Devri, Klasik Devri'dir. Her devirde o dönemin kültürüne ait eserler bulunmuştur. Kalkolitik Devirde bulunan eserler, Alacahöyük ve Alişar

²⁵¹ 'Türkiye Arkeolojik Yerleşmesi Tay'

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=961&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=961&html=ages_detail_t.html&layout=web) [31.08.2012].

²⁵² Şevket Aziz Kansu, TTK Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu (1937), (Ankara: Yayınevi, 1940): 7.

²⁵³ age.

²⁵⁴ Temizer, age, 4.

Kazıları ile hemen hemen aynı olduğu belirtilmiştir²⁵⁵. Bakır Devri'nde yine Alacahöyük ve Alishar kazılarından görülen eserler çıkmıştır. Eti Devri'nde bazı kemik parçaları, bir parçalanmış tabak, angoplu bir tabak, emzikli kap parçaları bulunmuştur²⁵⁶. Bu kazıda en çok Frigya Devri üzerine durulmuştur. Zaten başlangıcında başlama sebebi de Frigya Devrine ait bulunan bir yapı olması buna örnektir. Hitit (Eti) Uygarlığı yıkıldıktan sonra Anadolu'da yer edinen Frigya Devrine ait mimari izler, kendine has frig keramikleri, fayans kabartmalar, madeni eşyalar, tunç eserler, örgü iğneleri gibi birçok eser bulunmuştur²⁵⁷. Klasik Devir Helenistik ve Bizans Devri olarak tanımlanmıştır. Bu devire ait bazı Bizans sikkeleri, keramikler bulunmuştur²⁵⁸. Bu kazı ile Pazarlı'da bulunan eserler ve medeniyetler ışığında Frikyalıların Traklar'ın yakın akraba olduğu ortaya çıkarılmış. Miken kültürü ile Frigya kültürünün ayrılamadı bazı çıkan figürlerden ortaya atılmıştır. Kazının önemini Frgiyalılara ait bulunan bir istasyonla tanımlamışlardır. Burada görüldüğü gibi, geçmiş arayışında Hitit (Eti) kültürüne verilen önem bu kazıda da görülmüştür. Ondan sonraki Helen ve Bizans kültürüne ait bilgiler, 1939 yılında yazılan raporda sadece iki satırla anlatılmıştır. Bu alanın Frigya kültürünü temsil eden bir istasyon olduğunun söylenmesiyle Hitit sonrası Frigya Uygarlığı'nın kültürel mirasına da sahip çıkıldığı gözlenmiştir. Kazısı'ndan çıkarılan çeşitli motiflerdeki kabartmalı ve boyalı levhaların en iyi eserler olduğu belirtilenler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmiştir²⁵⁹. Çankırıkapı'daki ilk araştırmalar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Müzeler Müdürlüğü tarafından 1931 yılındaki İstanbul Alman Arkeolojisi Enstitüsü ile birlikte yapılmıştır²⁶⁰.

²⁵⁵ Hamit Zübeyr Koşay, 'TTK Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyatı', *Belleten Dergisi*, c. III, s. 9 (1939): 6.

²⁵⁶ *age*, 7.

²⁵⁷ *age*, 8-9-10-11-12

²⁵⁸ *age*, 13.

²⁵⁹ Temizer, *age*, 40.

²⁶⁰ Suna Güven. 'Ankara'da Geçmiş İnşa Etmek: Augustus'tan Atatürk'e', *Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010): 53.

Bu araştırmalar sonuçunda, Roma Dönemi'ne ait stnlu caddenin küçük bir bölümü ortaya ıkarılmıřtır²⁶¹. Bunun yanı sıra bir Roma binası ve Frikyalıları ait bazı eserlerin bulunduğu belirtilmiřtir²⁶². (Ek 6) Daha sonra milli kazılar listesine alınan Çankırıkapı kazısı, 1937 yılında, Remzi Oğuz Arık, Ankara içinde tarihi eserler aramak için başlattığı çalışmalarda, Çankırıkapı'da sondaj yapmış ve en eski kültür tabakası olarak Friky Devrini bulmuřtur²⁶³. Burada ıkarılan kültür katmanları şöyle sıralanmıştır; Friky, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı'dır. Helenistik Devre hiç ulaşmadıkları belirtilmiřtir²⁶⁴.

ankırıkapı Kazıları'nda 1938 yılında Oğuz Remzi Arık, ğrencileri ile sondajlara devam ederken, Hitit (Eti) eserleri aradığını belirtmiřtir²⁶⁵. Fakat Hitit Dönemine ait eserler bulunamamış en eski olarak Frigya Uygarlığına dair eserler çıkarılmıştır. Hitit eserleri arama isteği ile çıkılan bu topraklarda ise tahmin edilmeyen bir başka döneme ait önemli bir mimari yapı ortaya çıkarılmıştır. Roma Dönemine ait hamam yapısı, o dönemde bulunmuş fakat üstüne çok çalışma yapılmamıştır. Bu kazıdan çıkan eserler hakkında net bilgiler bulunamamıştır, eserlerin hangi müzede olduğuna dair bilgiye rastlanamamıştır. O dönemde bulunan Roma Hamamı'nın ancak 1997 yılında ren yeri haline getirildiėi²⁶⁶, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin resmi sitesinde belirtilmiştir.

1937 yılında Türk Tarih Kurumu asbaşkanı Afet İnan'ın isteği zerine, Karaoğlan Höyüğü'nde çalışmalar başlatılmıştır. Kalkolitik ağ'dan Osmanlı Dönemine kadar süren yerleşme izleri tesbit edilmiş ve kazılara başlanmıştır. Karaoğlan Höyüğü Ankara'nın 25 km gneyindedir²⁶⁷.

²⁶¹ age.

²⁶² BCA: 30.0.18.01.02.20.32.014

²⁶³ Necati Dolunay, 'TTK Adına Yapılan ankırıkapı Hafriyatı', **Belleten Dergisi**, c. X s.19 (1941): 261.

²⁶⁴ age, 262.

²⁶⁵ Dolanay, age, 261.

²⁶⁶ 'TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi'

<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-54427/ankara-roma-hamami.html> [31.08.2012].

²⁶⁷ Remzi Oğuz Arık, 'Karaoğlan Höyüğü', **Belleten Dergisi**, c. 3 s. 9, (1939):27.

Bu kazıda, Kalkolitik Çağ, Bakır Çağ, Eti, Friky, Helenistik ve Romen, Bizans ve Osmanlı çanak çömlek kırıklarına rastlanmıştır. Bizans ve Osmanlı kalıntıları hiç yok denecek kadar azdır. Friky Dönemi katmanında bulunan eserlerden çoğunun Alacahöyük, Boğazköy, Çankırıkapı kazılarından da bulunduğu belirtilmiştir²⁶⁸.

Karaoğlan Kazısı 1937 yılında henüz başladığında, Friky katına önem verilmiş ve kazılmıştır. Ama Eti, Bakır ve Kalkolitik Çağlara ait eserler de çıkarılmıştır. Hatta elde edilen eserlerin birçok coğrafyadaki Eti eserlerinden çok daha iyi konumda olmasından dolayı, zengin bir istasyon olduğu belirtilmiştir²⁶⁹.

Friky seramiği Gordion ve Alişar kazılarından başka yerlerde bulunamamışken, bu bölgeden çok sayıda Friky seramiği ve mimarisi hakkında bilgi veren eser elde edilmiştir. Türk Tarih Kurumu, Frigya kültürünü sunduğunda dolayı buradaki alanın önemini vurgulamıştır²⁷⁰. Hitit (Eti) Uygarlığına ait bir saray olduğu düşünülen bir yapıya ulaşılmıştır. Bu kültür katmanında o döneme ait eşyalar bulunmuştur. Hitit (Eti) kültür katından aşağıya inildiğinde, 'Pro-Eti' denilen katmanda çok sayıda çanak ve çömlek elde edilmiştir. Pro-Eti katından biraz daha aşağıya inildiğinde, az sayıda olsa bakır çağına ait eserlerin bulunduğu belirtilmiştir²⁷¹.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bu kazıdan çıkan eski eserlerin, Tunç Eserleri ve Frig Eserleri Bölümünde sergilendiği belirtilmiştir²⁷².

Eskişehir'deki İnönü Mağaraları ve Tuz Gölü çevresinin Türk Tarih Kurumu Başkanı Aziz Kansu tarafından özellikle araştırılması istenilmiş ve çalışmalar 1938 yılında başlamıştır. Mağaların içleri kazıldıkça ilk bulunan çanak çömlekler Kalkolitik ve Bakır Dönemi'ne ait olduğu belirtilmiştir. İlerlenildikçe Friky, Bizans ve Osmanlı devirlerini tesbit eden eserlerde çıktığı aktarılmıştır²⁷³.

Bu alanın Türk araştırmacılar için önemli bir bölge olduğu ve prehistorik araştırmalarda çok iyi sonuçlar verebileceği raporun sonucunda belirtilmiştir²⁷⁴.

1937 yılından bu yana Ankara Kalesi'nde, Çankırıkapı'da, Hacıbayram'da, Karacaoğlan'da, Etiyokuşu'nda, Hacılar'da yapılan kazıların sonucu, 1925'de

²⁶⁸ age, 34.

²⁶⁹ age, 41.

²⁷⁰ age.

²⁷¹ age, 42.

²⁷² Temizer, age, 4.

²⁷³ Şevket Aziz Kansu, 'TTK Prehistorik Araştırmaları' **Belleten Dergisi**, c. 3 s. 9, (1939): 94.

²⁷⁴ age, 97.

Ankara'nın batısındaki tümölüslerde yapılan sondajların neticesiyle birleştirilmiş; böylece, klasik çağlarda 'Hükümdar Yolu'nun geçtiği büyük durak olan Ankara ve çevresi hakkında daha gerçek bir bilgi edinilmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın Ankara Etnoğrafya Müzesi Müdürü olduğu sırada, Ankara'nın kuzeybatısındaki Bitik Höyüğü'nden, köylüler tarafından çıkarılmış bir küpün parçaları müzeye getirilmiştir²⁷⁵. Bunun üstüne 1942 yılında Bitik Höyüğü kazılmaya başlanmıştır. Bitik höyüğünde, Bakır Çağı'ndan Klasik Çağa kadar çanak çömlekler bulunmuştur.

Ankara çevresinde yapılan bu kazıda da özellikle Hitit Uygarlığı vurgusu ön plana çıkmış, Roma Dönemi'ne ait yapılardan ve eserlerden pek bahsedilmemiştir. Ankara Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yeni yapılandırılmaya başlayan bir başkent işlevi görürken bir yandan da tarihsel olarak da Türklüğü temsil etmesinin istenilmesi kaçınılmazdı. Yeni kurulan bir devlet için Ankara geleceğin şehri olarak tanımlanırken, bu coğrafyadaki geçmişte bu geleceğin mirası olarak görülmüştür. Bitik Kazısı'ndan çıkarılan Hitit Uygarlığı'na ait eserler, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmiştir²⁷⁶. Helen Dönemi'ne ait eserlerin bu müzeye gönderildiğine dair bilgiye o dönemin raporlarında ulaşılmamıştır.

1932 yılında Gazi Orman Fidanlığı kazılırken, bugünkü bilinen adı ile Anıtkabir yakınlarında bir Frig mezarlığına rastlanmış ve yıllar sonra Türk Tarih Kurumu burada birçok eserin bulunabileceğini düşünerek kazılara 1945 yılında başlamıştır. Bunun üzerine Nezih Fıratlı'dan tarafından kurulan bir heyet ile yirmi günlük bir çalışma altında iki tümölüsün çalışmaları bitirilmiştir²⁷⁷. 1947 yılında Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok tarafından 'Anıtkabir Alanında Yapılan Tümölüs Kazıları' raporu yayınlanmıştır. Karşılaştırmalı çalışmalar sonucunda bu alanın ikinci büyük Frig Nekropolü olduğu önermesi belirtilmiştir. Buna bilgiye rağmen kazıların daha sistemli ve uzun süre devam etmemesinin temel nedeni Rasattepe'de (bugünkü adıyla Anıtkabir) Atatürk'ün naaşının taşınacağı bir anıt mezar yapılma projesinin başlamış olması gösterilebilir. 'Kurtarma Kazısı' niteliği taşıyan bu hızlı kazılarda çıkan eserler, dönem ve bağlamına uygun olarak Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne aktarılmıştır.

²⁷⁵ Tahsin Özgüç, 'Bitik Vazosu', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. X V I. s. 1-2 (1958), 1.

²⁷⁶ 'TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi' Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağı Bölümü <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-55018/eski-hitit-ve-hitit-impatorluk-cagi.html> [31.08.2012].

²⁷⁷ Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, 'TTK Adına Anıtkabir Alanında Yapılan Tümölüs Kazıları', *Belleten Dergisi*, c. XI, s.41. (1947):29.

1947 yılında Alacahöyük'te Türk Tarih Kurumu ekibinin çalışmalar yaptığı sırada, bir haberle Güllücek mevkinde de eserlerin bulunduğu yönünde bir açıklama yapılmıştır. Ekip burada incelemeler yapmak üzere çalışmalara başlamıştır. Alacahöyük'ün ilk yerleşmesine ait kültüre benzer eserlerin bulunduğu görülmüştür²⁷⁸. Büyük Güllücek, Alacahöyük'ün 15 km kuzeyinde, ormanlık bir alanda Çorum merkeze bağlı bir köydür. En üst tabakada, Frig Çağı'na ait mimari izler, daha derin katmanlarda kalkolitik çağa ait eserler bulunmuştur²⁷⁹. Çanak çömlek, kemik ve taş kültürüne ait olan bu kalkolitik çağ eserleri, Alacahöyük'ün aynı çağ eşyalarına uygunluk gösterdiği belirtilmiştir. Büyük Güllücek'te bulunan tüm çanak-çömlekler eksiksiz denecek şekilde dikkatle toplanmış ve Alacahöyük Müzesi'ne nakledilmiştir²⁸⁰. (Bkz, Alacahöyük Müzesi, Bölüm, 6.15) Müzeye yollanan eserlerin genel istatistik durumu raporda şöyle belirtilmiştir;

‘14585 adet Seramik ve parçası

78 adet Çakmak taşı, bıçak ve diğer aletler ve parçaları

201 adet obsidien bıçak ve diğer aletler ve parçaları

50 adet kemik eserler

2 adet bakır balta

8 adet taş çekiç ve baltalar

2 adet kullanılmış kavkaa'dır²⁸¹.

Türk Tarih Kurumu adına bu kazıyı Hamit Zübeyr Koşay yönetmiştir. Alacahöyük Müzesi'nde ismine verilen oda da eserler sergilenmektedir²⁸². Koleksiyonlarına göre yöresel bir sergileme düzeni bu örnekte iyi görülmektedir. Alacahöyük Müzesi kendi çevresindeki Hitit Uygarlığı'na ait eserleri sergileyen müze-depolardan biri olurken, bir yandan da bölge müzesi görevinide yürütmüştür.

Kayseri'de yapılan bu kazı, 1948 yılında olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde birçok kazı yapılmıştır. Ancak Osmanlı Dönemi'ni takiben 1925'te yapılan kazının ardından 1948'e kadar bu bölgede kazı yapılmamıştır. 1925 yılında yapılan kazılardan

²⁷⁸ Mahmut Akok, Büyük Güllücek'te Kalatepe Hafriyatı, **Belleten Dergisi**, c. XII, s. 45 (1947): 240.

²⁷⁹ **age.**

²⁸⁰ Hamit Koşay, Mahmut Akok, 'Büyük Güllücek Araştırmaları Üzerine İlk Rapor', **Belleten Dergisi**, c.XII, s. 46, (1947):474.

²⁸¹ **age**, 475.

²⁸² TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Alacahöyük Müzesi <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43359/alacahoyuk-muzesi.html> [31.08.2012].

çıkarılan 931 tablet parçası önce İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne, sonrasında temizlenmek için Prag'a yollanmıştır²⁸³. (Ek 7)

1948 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Tahsin Özgüç ve Nimet Özgüç önderliğinde burada kazılara başlanmıştır²⁸⁴. 1950'de arkeologların raporlarından çıkan eserler hakkında bilgi edinilmektedir.

Hitit Uygarlığı'na yapılan vurgunun baskın olduğu kazı raporunda, bu medeniyete ait yapılar ve arkeolojik eserlerden bahsedilmiştir²⁸⁵.

Hitit Uygarlığına ait arkeolojik eserler raporda şöyle belirlenmiştir; çanak-çömlekler, testiler, iblikler, çaydanlıklar, meyvelikler, çan biçimli kaplar, dört mütenazır kulplu geniş ağızlı derin çanaklar, çanaklar, maşrapalar, fincanlar, çift kulplu ve sivri dipli bardaklar, mutfak kapları, kapaklı iri vazolar, süzgeçli kaplar, kantharos, üzüm salkım biçimindeki kap, kasa veya kutular, iri ve ufak boylu küpler, pota, oyuncak, huni, hayvan biçimli kaplardır. Bu eserler, Kayseri Müzesi'ne gönderilerek sergilenmiştir. (Bkz, Kayseri Müzesi, Bölüm, 6.12)

5.1.2 Marmara Bölgesi Kazıları

1936 yılında, Türk Tarih Kurumu görevlendirilmesiyle Arif Müfid Mansel, araştırmalarına Trakya'daki Ergene'nin kuzey kısmından başlar. 1936 yılında, Alpullu'da, şeker fabrikasının şimalindeki sırtlar üzerinde bulunan tümülüs kazılmıştır. Bu kazı sayesinde toprak altından prehistorik evler, hayvan kemikleri, vazolar ve kemamikler ortaya çıkarılmıştır²⁸⁶. Eski dönemlere ait mezarlıklar bulunmuş, bunun etrafında yapılan kazılarda, aslan heykeline, mezarlara ait boncuklara, ağırşaklara, toprak vazolara ulaşılmıştır²⁸⁷. Bu eserlerin hepsi İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne nakledilmiştir²⁸⁸. Alpullu yakınlarında, Sinanlı köyü mezarlığında bulunan küçük bir höyük araştırılmış, burada mezarlıklara ait boncuklar, ağırşaklar, fayans bir aslan heykelciği, toprak vazolar bulunmuştur.

²⁸³ BCA: 030.0.18.01.02.48.65.010

²⁸⁴ Tahsin Özgüç, TTK tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948, (Ankara, TTK Basımevi, 1950): 2.

²⁸⁵ age.

²⁸⁶ Arif Müfid Mansel, Trakya Hafriyatı, (İstanbul, Maarif Matbaası: 1940), 90.

²⁸⁷ age.

²⁸⁸ Remzi Oğuz Arık, Türkiye'de 1936 yılındaki Arkeoloji İşleri, (İstanbul, Kenan Basımevi: 1938), 5.

Burada en önemli nokta, Sinanlı köyü Türk mezarlığının çok eski bir Trak mezarlığının devamı olarak görülmesidir²⁸⁹.

En önemli hafriyatın Trakya'da, 1938 senesi Vize'de yapılan kazı olduğu belirtilmiştir. Bu kazı esnasında lahitler bulunmuştur. Bu lahitlerin Romalılar'a ait olabileceğinin düşünüldüğü belirtilmiştir²⁹⁰. Bulunan eserler içinde bir ölünün maskesi olduğu ve lahitlerden çıktığı vurgulanmaktadır. Maske dışında, bu lahitler içinden birçok mezar eşyası, gündelik yaşamda kullanılan eşyaların çıktığı söylenmektedir. Bu kazıda çıkartılan tunçlar, maskeli miğfer, büstler, maskeler, başlar, levhalar, vazolar ve niceleri İstanbul Arkeoloji Müzelerine getirilmiştir²⁹¹.

Trakya'da yapılan bu kazı şu açıdan önemlidir; Traklarında aslında Türk olduğu vurgusu ile bağlanan geçmiş kurgusuyla, Bulgaristan'daki etnik yapılanmanın önüne geçilmek istenilmekte, Trakya topraklarındaki ırkında aslında geçmişte Türk olduğuna dair fikirleri bilim dünyasında vurgulanmaktadır. Jeopolitik öneme sahip olan Trakya'nın batıda kalan topraklar olarak, 1930 yıllarındaki Avrupa faşizmin yükseldiği ve Bulgaristan'da yaşanan siyasi değişimlerden dolayı bu bölge risk altındaydı. Buradaki arkeolojik kazıların başlama nedenlerinden biri bu olurken, sonucunda ise tam istenilen bir çizgide, Türklüğe dayanan eserler çıkarılmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nun Anadolu'da ve Trakya'da yapılan kazıları ile özellikle Hitit ve Frigya Uygarlıklarını keşfedilmek istenilirken, bu coğrafyada yapılacak olan kazının iki kültürü bir arada tutabileceği konusu üzerinde durulmuş ve çalışmalara başlanılmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun köklü geçmişinin izlerini taşıyan İstanbul şehrinde yapılacak kazı da, Bizans eserleri dışında Türklere dair eserlerde çıkması gerekliliği vurgulanmıştır. 1937 yılında Türk Tarih Kurumu'nun özel isteği ile, Arkeoloji Müzeleri Müdür Yardımcısı Arif Müfid Mansel kazıların başında yer alır. Kazılar iki ay sürmüştür ve Eski Yunan, Roma, Bizans hatta Osmanlı Dönemleri'ne ait keramik parçaları çıkarılmıştır²⁹². Bulunan keramik ve parçaları eserleri etüdlük ya da sergilenmek üzere İstanbul Arkeoloji Müzesileri'ne gönderilmiştir²⁹³. Kazı

²⁸⁹ Mansel, 'Trakya Hafriyatı', *age*, 90.

²⁹⁰ Arif Müfid Mansel, 'Vizede Bulunan Maskeli Miğfer', *Bellekten Dergisi*, c. VIII, s. 30, (1944), 168-169.

²⁹¹ *İstanbul Arkeoloji Müzesi Yıllığı*, No.3, (İstanbul, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları, 1949), 11-12.

²⁹² Aziz Ogan, '1937 yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Raporu', *Bellekten Dergisi*, c. IV s.16, (1940): 320.

²⁹³ *age*.

sırasında bulunan sikkeler de yine İstanbul Arkeoloji Müzelerine gönderilmiştir²⁹⁴. Bir ibadet evi ortaya çıkarılmış, bu evin içinde iskeletler ve bazı mezarlık eşyaları bulunmuştur²⁹⁵. Bunların Bizans Dönemi'ne ait olduğu belirtilmiştir. Gülhane Parkı'na doğru olan kısımlarda Osmanlı Dönemi'ne ait eserler ortaya çıkarılmıştır²⁹⁶.

Bu kazı ile başta varılmak istenilen amaca varılmıştır. Bizans eserleri yanında, Türk olarak atfedilen eserler yani Osmanlı Dönemi'ne ait eserlerde çıkarılmış ve müzeye yollanmıştır. Bu bölgede Hitit ya da Friglere ait eserlerin bulunması imkansız olduğu bilinmektedir. Bu yüzden bölgede hakim kurulan imparatorluğun sadece Bizans olmadığı yönündeki bakış açıları ile Osmanlı eserleri de Türk kimliğinde yer bulmuştur.

Bu kazıyı dönemin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan ve müze müdür yardımcısı Arif Müfid Mansel üstlenmiş ve yürütmüştür. 1937 yılında bölgede halkın bulduğu harabelerin araştırılması için Arif Müfid Mansel görevlendirilmiştir²⁹⁷. (Ek 8) Böylelikle araştırmalar sonucunda Mansel, bölgede sütun başlıkları, kaideler, bazı arkeolojik eserler bulunduğunu kaydederek, buranın eski bir Bizans şehri olduğunu raporunda belirtmiştir²⁹⁸. (Ek 9)

Bu araştırma doğrultusunda buradaki kazıya 1938 yılında başlanılmıştır. Region Kazısı, İstanbul Küçük Çekmece civarında bir tepe üzerinde bulunan askeri ve coğrafi bakımından çok önemli bir Bizans şehri ile yakından ilgili bir mekandır. Bizans, Helen ve sonraki dönem olan Osmanlı Devletine ait mermer parçaları, mimari parçalar çıkarılmıştır. Sonraki dönemde ikinci kazı çalışmaları 1940'da devam ederken, Bizans Dönemine ait bir hamam anlatılmaktadır²⁹⁹. Kazıda Bizans Devrine ait bir hamam, bir manastır ve bir saray çıkarılmış, bazı seramik parçaları da İstanbul Arkeoloji Müzelerine nakolunmuştur³⁰⁰. 1938 yılından beri yapılmış olan bu kazının tüm Bizans eserleri İstanbul Arkeoloji Müzelerine getirilmiştir³⁰¹.

²⁹⁴ age, 322.

²⁹⁵ age.

²⁹⁶ age, 323.

²⁹⁷ B.C.A 490,01-1198,199,1 -175, 177

²⁹⁸ B.C.A 490,01-1198,199,1 -172-173

²⁹⁹ Aziz Ogan, 'Regium Hafriyatı', *Belleten Dergisi*, c.III, s.11-12, (1939): 437. bkz. Aziz Ogan, Arif Müfid Mansel 'Küçük Çekmece Hafriyatı 1940-1941 çalışmalarına dair ilk rapor', *Belleten Dergisi*, c. IV, s.21-22, (1942).

³⁰⁰ Aziz Ogan, 'Asariatika Nizamnamesi ve 1874'den İtibaren Yapılan Hafriyat', *Yeni Türk Dergisi* eki, (1938):50.

³⁰¹ İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, age, 13.

5.1.3 Ege Bölgesi Milli Kazıları

İzmir'deki Namazgah Kazısı'nın ilk raporu 1934'de verilmiştir. Bazı mimari ve heykel parçaları bulunmuştur³⁰². 1938 yılında başlanan kazıda, birçok önemli kitabe, plastik eser ve mimari parçanın bulunduğu, 1944 yılında yazılan raporda bildirilmiştir³⁰³. 1938 yılında başlanılan İzmir Kazısı Selahattin Kantar ve Rüstem Duyuran önderliğinde 1944 yılına kadar sürmüştür.

Aynı bölgede, ama bölgenin daha derin kesimlerinde, sonraki yıllarda da kazılara devam edilmiştir. Bu kazılar sonucunda, 1944 yılında Rüstem Duyuran'ın yazdığı raporda, bulunan eserler şu cümlelerle açıklanmıştır;

'Türk devri mezarları ile kaplı olan bu alanda Türk devri mahsülü birkaç çanak çömlek parçası ile bir miktar mezar taşıdan ve birçok da iskeletten başka bir şey bulunamamıştır. Bir katman sonra Türk devri çanak çömlekleri ile lülelerine rastlanırken, Bizans devri malzemelerine de rastlanmıştır³⁰⁴.'

1934 yılında yapılmış olan ilk kazıda, bir Agora yapısı ve kitabeler bulunmuştur. Bu eserlerin Roma Dönemi'ne ait olduğunu söyleyen açıklamalar 1934 yılında hazırlanan İzmir Rehberi'nde açıklanmıştır³⁰⁵. Daha sonraki yıllarda Türk Devirlerine dair bilgiler aransa da bu bölgede, Roma ve Bizans kalıntıları çıkmasından dolayı İzmir Bölgesi'nde Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu başka bir milli kazı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde görülmemektedir. 1927 yılında başlayan kazılar sırasında ortaya çıkarılan Roma Dönemi'ne ait heykeller İzmir Arkeoloji Müzesi'nde (Bkz. İzmir Arkeoloji Müzesi, Bölüm 7.3) sergilenmektedir³⁰⁶.

³⁰² Rudolf Naumann, Selahattin Kantar, 'İzmir'de Roma Devrine ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhbari Raporu' *Belleten Dergisi* c. VII, s. 26, (1943): 213.

³⁰³ Rüstem Duyuran, 'İzmir'de Namazgah'ta 1944 yılında yapılan kazıya ait kısa rapor', *Belleten Dergisi*, c. IX, s. 35, (1945): 405.

³⁰⁴ *age*, 407.

³⁰⁵ İzmir ve Havalisi Asarîatika Muhipleri Cemiyeti Neşriyatı, 'İzmir Rehberi' (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934):184.

³⁰⁶ <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=335>

5.1.4 Karadeniz Bölgesi Kazıları

1940 yılında, Samsun'un 3 km güneydoğusunda, Kılıç Kökten tarafından görülen höyükler, Dündartepe ve Öksürüktepe'dir. 1941 yılında, ikinci kazı mevsiminde, Dündartepe'den başka Tekeköy ve Kavak'ta yeni kazılara başlanmıştır³⁰⁷.

Dündartepe kazısını yapmak için bazı amaçlar ortaya çıkarılmış, kazı bu yapıda şekillendirilmiştir.

'1- Anadolu'daki prehistorik kültürlerin nerelerde olduğuna ve yayılış meselelerine odaklanmak, Karadeniz'in, Ege ve Akdeniz gibi Anadolu kültürlerindeki yerini öğrenmek,

2- Kuzey Anadolu kıyılarının da en eski çağlardan beri yerleşme alanı olduğunu açığa çıkarmak,

3- Hitit kültürünün güney ve batıdan sonra kuzeydeki sınırını bulmak, Anadolu'nun tarihi coğrafyasını aydınlatma yoluna gitmek,

4- Karadeniz kıyılarını karakterlendiren yerli, özel kültürlerin olup olmadığını belirtmektir³⁰⁸.

Karadeniz Bölgesi'ndeki bu kazı ve araştırmalar ile bölgeki kalıntıları Hititlere bağlayarak Türk ulusal kimlik arayışını destekleyerek, böylece bu bölgede (1204-1476) uzun yıllar varlığını sürdüren Pontus Rum Devleti iddialarını yok saymaktır³⁰⁹. I.Dünya Savaşı sürecinde Pontus Rum Cemiyeti kurularak bu devlet yeniden canlandırılmak istenmiştir, özellikle Anadolu kurtuluş mücadelesinde bu cemiyet ulusal devletin kurulması sürecinde tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu kazılarla Hitit Uygarlığı ile Türk kimliği vurgusu ön plana çıkartılmak istenilmiştir. Bu bölgedeki kazı çalışmalarında hazırlanan raporların ışığında Hitit uygarlığı ön plana çıkarıldığı, özellikle o döneme ait olan eserlerin vurgulandığı görülmüştür.

Samsun Araştırma ve kazı sonrasında şu sonuçlar çıkarılmıştır;

³⁰⁷ Kılıç Kökten, Nimet- Tahsin Özgüç, 'TTK Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor' **Belleten Dergisi**, c.IX, s.35, (1945): 365.

³⁰⁸ **age**, 366

³⁰⁹ Ergin, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji, **age**, 34.

'1-Samsun, Hatay Kars ve Çanakkale arasında höyüklerin kuruluşu açısından hiçbir farklılık yoktur. Orta Anadolu ile Karadeniz kıyılarındaki yerleşme tipleri de birbirinin aynıdır.

2- Yeni kazı ve gezilerden sonra, Anadolu'nun yeni bir yerleşme ve kültür bölgesi daha arkeoloji dünyasına açılmıştır.

3- Kuzeyin anatoprak üzerinde kurulan ilk kültürü, Orta Anadolu'daki kalkolitik yerleşmenin eşi ve çağdaşıdır. Hititlerin Karadeniz kıyılarına kadar yayıldığını ispat eden eserler çıkarılmıştır.

4- Antropolojik incelemeler açısından önemli sonuçlar veren kazıda, çıkan çocuk kafatasları ölçülerek Anadolu'nun başka yerlerinde görülen Bakır çağına ait benzerlikler görülmüştür.

5- Kültür katmanları; Post Eti-Frig-Helenistik-Roma-Bizans ve Selçuk Osmanlı olarak belirlenmiştir³¹⁰.

Samsun kazısında çıkan eserlerle yeni bir müze inşası düşünülürken, kanıtlanmaya çalışılan tarihsel olgu sonuçta açıkça verilmiştir. Hitit Uygarlığı'na dayanağı sağlayan geçmiş unsurlar bu bölgede de kanıtlanarak Anadolu'daki tüm müzelere 'Hitit' eserleri yağmıştır. Samsun Bölgesi'ndeki araştırma ve kazılarla birçok esere ulaşılmıştır. Ağırlıklı olarak Hitit Uygarlığı'na ait arkeolojik eserler çıkarılmıştır. Bu kazılardan çıkarılan eserler o dönemde Samsun ve çevresinde müze olmadığı için, Kastamonu müze-deposuna gönderilmiştir³¹¹. (Bkz, Kastamonu Müze-Deposu, Bölüm 6.16)

5.1.5 Akdeniz Bölgesi Milli Kazıları

Karacaoğlan hafriyat heyetine Türk Tarih Kurumu'nun 1942 yılında verdiği görevlerden biri, Hatay'da araştırmalar yapmaktır³¹². Hatay'da, 1933'e kadar Amerikalılar ve Fransızlar, prehistorik ve protohistorik araştırmalarda sistemli çalışmışlardır³¹³. Amerikalıların Çatalhöyük, Tell-El-Cüdeyde, Tel-Tainat höyükleriyle eski Antakya beldesi sahasında, İngilizlerin Açana Höyüğünde Asi

³¹⁰ age, 399.

³¹¹ Gerçek, age, 456.

³¹² Remzi Oğuz Arık, '1942'de TTK adına yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor', *Belleten Dergisi*, c. VIII, s.30, (1944): 355.

³¹³ age.

Nehri döküldüğü yerdeki El-Mina Höyüğünde yaptıkları kazılar ile bu coğrafyanın tarihi aydınlatılmıştır ve buralardan çıkarılan eserlerin ancak bir kısmı Antalya Müzesi'ne konulmuştur³¹⁴. Bu eserlerin çoğunun Türkiye sınırları dışına çıkarılmasından dolayı rahatsızlık duyan Türk Tarih Kurumu buradaki çalışmalarına yön vermek amaçlı kazılara başlamıştır. Bölgede artık yabancı arkeologlar değil Türk arkeologlar çalışmalar yapması öngörülmüştür. Kurum bunu şu sözlerle açıklamıştır; 'Türk gözüyle Hatay'ı görmek ve arkeolojiyi Türkler'in eliyle buralarda yeniden harekete geçirmek ve bu bakımdan yerinde bir teşebbüs olmuştur'³¹⁵. Böylelikle yeni kazanılan Hatay toprakları üzerinden hüküm verebileceği mirası, arkeolojik kazılardan çıkan eserler üzerinden yapabileceklerdi. Öncelikle, bölgeye, protohistorya ve klasik arkeoloji ile yakından ilgilenen bir heyet istenmiş ve çalışmalar başlamıştır.

Ankara-Antakya yol üzerindeki höyükler zamanında zaten birçok yabancı arkeolog tarafından kazıldığı bilindiği için, hiç gidilmeyen bir yön olan Nevşehir ve Toprakkale'den İskenderun'a giden yoldaki höyükler bu çalışmada tercih edilmiştir³¹⁶. Bu yol üzerinde höyüklerde bulunan Hitit işi öküz başı biçimli kaplar Ankara Müzeleri'ne getirilmiştir³¹⁷. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde ayrıca Hatay Bölgesi'nden çıkarılmış paleolitik çağa ait eşyalar bulunmaktadır³¹⁸. Hatay'da kazıdan çıkarılan eserlerin Ankara'ya getirilmesi planlı bir tercihtir. Akdeniz Bölgesi'ndeki Antalya Müzesi'ne rağmen eserlerin Ankara Anadolu medeniyetleri Müzesi'ne getirilmesinin nedeni , hem çıkan eserlerin Hitit Uygarlığı olması hem de Hatay ile ilgili siyasi sorunlara ilişkin başkentte daha geniş kitleye ulaşma istediğidir. Böylelikle, çıkan eserlerin dönemin en prestijli müzesi Anadolu Medeniyetleri'nde yer alması sayesinde, hem daha geniş kitleye ulaşılacak hem de koleksiyonda Hatay'ın Türk kimliğine vurgu yapacak eserler gösterilebilecektir.

Hatay yakınlarında, Adana'daki Tepe bağ mahallesindeki höyükte ise çıkarılan klasik çağ eserleri ve buradaki taş bilezikler 1924 yılında kurulmuş olan Adana Müzesi'ne gönderilmiştir³¹⁹. (Bkz. Adana Müzesi, Bölüm, 6.5) Hatay Bölgesi'nde

³¹⁴ age.

³¹⁵ age.

³¹⁶ age, 357.

³¹⁷ age, 360.

³¹⁸ İnci Gülsevil, 'Ankara Arkeoloji Müzesi' **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni Dergisi**, s.24/303 (1969):6.

³¹⁹ Arık, '1942'de TTK adına yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor' age, 363.

yapılacak kazı ve araştırmaları yapan isim Oğuz Remzi Arık olarak belirlenmiştir. Hatay Bölgesi'ndeki varolan ve daha önce kazılardan ortaya çıkarılan eserlerin korunması ve sergilenmesi bir müze kurulması fikri 1933 yılında İskenderun Sancağı Antikiteler Müfettişi olarak görev yapan Fransız M. Claude Prost tarafından dile getirilmiş, müze binasının inşaatı ancak 1938 yılında tamamlanmıştır. Hatay'ında 1939'da Türkiye Cumhuriyeti sınırına geçmesi ile, sergilemede gecikmeler olmuş müze ancak 1948 yılında faaliyete geçmiştir. Müzenin yapımında Hatay Bölgesi'nde kazı ve araştırmalar yapan Oğuz Remzi Arık'ında yardımı olmuştur. (Bkz. Hatay Müzesi, Bölüm, 6.17)

Türk Tarih Kurumu Hatay'daki arkeoloji araştırmaları ancak 1943 yılında başladığı görülmüştür. İlk olarak Hattini ilindeki Hitit krallığının merkezi olduğu anlaşılmıştır³²⁰. Bu kazı bölgedeki kazı ile beraber, bir Hitit merkezi daha keşfedilmiş, Türk ulusal kökleri olarak savunulan Hitit yerleşim alanlarından bir yenisi daha eklenmiştir. Bu bölgenin özellikle Hatay olması manidardır. Hatay'ın Türkiye sınırına katılması ile, siyasi gelişmeleri bilimsel argümanlarla güçlendirmek amaçlı, bu arkeolojik kazılara başlanılmıştır. Hatay Bölgesi'ndeki kazılarda özellikle Hitit 'Eti' vurgularının yapılması, Türk ulusal kimliğinin geçmişte bu bölgede de varlığını sürdürdüğüne dair kanıtların aranması isteğidir. Kazı ve araştırmalar sonucunda civardaki müzelerin koleksiyonlarıyla daha da büyüdüğü gözlenmiştir.

Pamfilya'nın önemli şehirlerinden Perge alanında yapılan araştırmalara 1946 yılında başlanmıştır. Kazılar sonucunda 35 parça önemli lahit koleksiyonu çıkarılmıştır³²¹. Perge Akropolü'nde iyi muhafaza edilmiş bu lahitlerin çoğu Antik Yunan Dönemi'ne ait tanrıların figürlerinden oluşmaktadır³²². Bu lahitlerden önemli bulunan 5 tanesi Antalya Müzesi'ne gönderilmiştir³²³. (Bkz, Antalya Müzesi, Bölüm 6.6) Arif Müfid Mansel'in yönettiği Perge Kazıları'nda çıkan eserler de bu müzede yer bulmuştur.

Perge Kazısı'nın önemi bölgenin jeopolitik önemi ile açıklanabilir. Antalya Bölgesi itibariyle klasik arkeolojinin ana noktası niteliğindedir. Bunun yanı sıra Boğazköy'de bulunan bir Hitit levhasında, Kastaraya (Kestros:Aksu) kıyısındaki Parha isimli bir

³²⁰ age, 369-370.

³²¹ Arif Müfid Mansel, '1946 Perge Kazısı', *Belleten Dergisi*, c. XI, s. 41, (1947): 166

³²² age.

³²³ age, 167.

kentten bahsedilir³²⁴. Söz konusu kent antik döneminde Perge adıyla anılan kentin öncüsü olduğu düşünülür. Antik kentin o levhada tanımlanması ile, Perge'nin M.Ö 13. yüzyıldan itibaren bir yerleşim olarak var olmasıyla desteklenir. 'Perge' isminin de Yunanca olmayıp, yerel bir Anadolu diliyle ilgili olduğu iddiası o dönemde atılır³²⁵. Perge'nin ünlü tanrıçası Artemis Pergaia da Anadolu kökenli olduğu varsayılır. Tüm bunlar raporlarda tanımlanırken, klasik arkeolojinin baskın olduğu kazı alanlarında bile Anadolu üzerinden yaratılan ortak aidiyet ve köken vurgusunun olduğu gözlenir.

1946 yılında araştırma gezisi düzenlenen bu bölgede, kazılara ancak 1947 yılında başlanabilmiştir³²⁶. Kazı sahasında mimari buluntular, eski Sami ve Hitit hiyeroglif yazıtlı kapılar ve sfenksler, çeşitli figürlerde kabartmalar, heykeller bulunmuştur³²⁷. Yazıtlar ve bulunan eserler eski Sami ve Hitit Dönemi'ne ait olduğu belirtilmiştir³²⁸. Bu kazı ile beraber Hitit hiyeroglif ve eski Fenike'nin keşfi adına önemli bir araştırma olduğunu rapor sonuçlarında belirtilmiştir³²⁹. Buradan çıkartılan eserler, kazıyı yöneten Halet Çambel tarafından oluşturulan Karatepe Açık Hava Müzesi'ne nakolunmuştur. Karatepe'de bu kazı sonrasında milli parkın içinde Türkiye'nin ilk açık hava müzesini düzenlemiştir³³⁰.

1947 yılında Antalya Side'de yapılan kazıyı Arif Müfid Mansel yönetmiştir. Eski Pamfilya liman şehri olarak anılan yerdeki kazının sonuçları şöyle açıklanmıştır;

'Köylüler tarafından bulunan eski mimari parçalar etrafında mabedler bulunmuştur. Bu mabedlerin M.S. II.ci yüzyıla olduğunun düşünüldüğü belirtilmiştir. Bizans mimarisine dahil olmuş yapıların yanı sıra Eski Yunan uygarlığına ait heykellerin bulunduğu belirtilmiştir. Antik tiyatro yolunda, kazanılmış zaferler veya gladyatör

³²⁴TC İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi' Perge Kazısı ve Onarım Çalışmaları
http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/edebiyat/dekanlik/arastirma_merkezleri/antalya_bolgesi_arkeoloji_arastirmalari_merkezi/faatliyetler.htm [31.08.2012].

³²⁵age.

³²⁶U. Bahadır Alkım, 'Karatepe Kazısı', **Belleten Dergisi**, c. XII, s. 45, (1947):241.

³²⁷age, 244.

³²⁸age, 245.

³²⁹U. Bahadır Alkım, 'Karatepe Kazısının Arkeolojik Sonuçları' **Belleten Dergisi**, c.XII, s. 47, (1948): 533.

³³⁰'Halet Çambel Ve Çukurova Kültüründe Karatepe' Musa Seyirci
http://turkoloji.cu.edu.tr/ÇUKUROVA/sempozyum/semp_2/seyirci.pdf [31.08.2012].

*oyunları ile ilgili kabartmalar, heykel parçaları, kitabeli heykel kaideleri bulunmuş, bu eski koleksiyonun ilerleyen zamanlarda çok büyüdüğü özellikle vurgulanmıştır*³³¹.

Elde edilen kitabe sayısı 45 adet iken, 1100 adet sikke bulunduğu raporda belirtilmiştir. Bunların bir kısmı bölgedeki okul müze-deposuna gönderilmiş, ağır taşınamaz haldekiler yerlerinde bırakılmıştır. 1947 yılında, Side Kazısı'nda çıkarılan ve okul deposuna konulan tüm heykeltraş işlerin, mimari parçaların ve kitabelerin envanter listesi çıkarılmış, raporda hepsi açıklanmıştır. Okul müzeden daha iyi koşullara konulması istenilen eserler için acil bir müze yapılması gerekliliği özellikle raporda yazılmıştır³³².

'1100 kadar sikke üzerinde halen çalışılmakta ve bunlardan muhtelif anıtların kronolojisi için bazı sonuçlar çıkarılacağı unutmaktadır. Bir kısmı mektep müzesine nakledilmiş, bir kısmı ise ağırlıklarından dolayı mahallinde bırakılmış fakat tekrar toprağa gömülmüş olan eserler gelecek sene bir müze binası inşasını mübrem bir ihtiyaç haline getirmekte, aynı zamanda Side'de ileride yapılacak keşifler hususunda büyük vaidlerde bulunmaktadır³³³.

Arif Müfid Mansel kazı çalışmalarını yürütürken Perge Kazısı ile ilerleyen zamanlarda Antalya'da Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu kurmuştur³³⁴. Side'de kazılar devam ettikçe müzeye duyulan ihtiyaçla beraber eski eserleri koruyabilecekleri bir yapının olması zorunlu görünmüştür. Bunun için, zamanında Halkevi Binası olarak kullanılmak üzere inşa edilen ama bitmemiş bir yapının orta kısmı kapatılarak, eski eser deposu haline getirilmiştir³³⁵. Ama kazıdan çıkan eserleri artması ile bir müze binasına ihtiyaç duyulmuş, Side Müzesi ancak 1962 yılında açılabilmiştir³³⁶.

Arif Müfid Mansel'in uzman olduğu bir bölge haline gelen Akdeniz Bölgesi'ndeki Side Kazısı'ndan çıkarılan eserler daha sonra yapılan Side Müzesi'ne gönderilmiştir³³⁷.

³³¹ Arif Müfid Mansel '1947 Side Eski Antalya Kazıları', *Belleten Dergisi*, c. XII, s.45, (1948): 256.

³³² *age.*

³³³ *age.*

³³⁴ Haluk Abbasoğlu, 'Arif Müfid Mansel: Türkiye Arkeolojisinde Bir Öcü', *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıkları: Klasik ve Bizans Dönemleri*, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010), 189.

³³⁵ *age.*

³³⁶ *age.*

³³⁷ Gerçek, *age*, 449.

1947 yılında Elbistan bölgesi ve Afşin ovalarının tarihi coğrafya ve iskan tarihi bakımından önemi belirtilmiş, buradaki eser ve höyük bolluğuna işaret edilmiş ve buranın arkeolojisini öğrenerek daha eski çağları aydınlatmak amacıyla çalışmalara başlanmıştır³³⁸.

Karahöyük, bugünkü Elbistan ilçesinin 10 km kuzeybatısında bulunan bir köydür³³⁹. Çevresindeki kazılardan Hitit Uygarlığına ait eserler çıkarılmıştır. Bunlar; Boyalı çanak-çömlek, hamuru değişik çanak-çömlek, kap biçimlerine göre çanak-çömlek, kulpları aslan biçiminde vazo, gaga ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, tas ve tabaklar, çanaklar, vazolar, çömlekler, diplikler, geometrik süs örnekleri, kuş, yıldız rozet ve hayvan tasvileri, tek renkli post-hitit çanak çömleği, gaga ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, matralar, tencereler, tas ve çanaklardır. Madeni aletler olarak; tunç aletler, demir aletler bulunmuştur. Kemik, pişmiş toprak ve taştan yapılan aletler bulunmuştur.

Kazının neticesinde, İç Anadolu Bölgesi'ne has bir yapılanmanın görüldüğü belirtilmiştir. Râporda üç çağdan bahsedilmiş, fakat iki çağdaki medeniyetler özellikle vurgulanmıştır. Son katman olan Roma çağı hakkında bilgiyi sadece Helenistik döneme ait çanak çömleklerin çıkması üzerine olmuş ve bu durum 50 sayfalık raporda sadece yarım sayfa anlatılmıştır. Bunun dışında, Post Hitit ve Hitit çağına ait bulunan katmanlar için özel bölümler konulmuş ve çıkan eserler üzerine açıklamalar yapılmıştır. Özellikle Türk Tarih Kurumu'nun bu dönem kazılarındaki yaklaşımı bu raporda da gözlenmiştir. II. Türk Tarih Kongresi ile Ankara çevresinde ve İç Anadolu'da yapılan kazılar ve bulunan eserlerin de yardımıyla daha bilimsel bir yapıya büründürölmek istendiğı görölür³⁴⁰. Bu bölgede kazıları Tahsin ve Nimet Özgüç yönetmiştir. Özellikle bu iki isim Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli arkeologlarındandır. Eğitimleri ve çalışma alanları doğrultusunda, kazıda üstünde durdukları katmanları iyi değerlendirmek gerekir. Eğitimleri itibariyle Türk Tarih Kurumu'na yakın tavırları ile Türk'lerin kökenleri olduğunu düşündükleri Hitit kültür katmanında özellikle durmuş ve raporlarında bunu desteklemişlerdir.

³³⁸ Tahsin Özgüç, 'Elbistan Ovasındaki tetkik gezileri ve Karahöyük Kazısı', *Belleten Dergisi*, c. XII, s. 45, (1948): 226.

³³⁹ Nimet-Tahsin Özgüç, *TTK Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947*, (Ankara, TTK Basımevi, 1949):16

³⁴⁰ Şefik Taylan Akman, 'Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri', *Hacettepe Hukuk Fak. Derg.*, (2011): 86.

5.1.6 Doğu Anadolu Bölgesi Milli Kazılar

Karaz Höyüğü Erzurum'un 16 km kuzey batısındadır. Kazılara Türk Tarih Kurumu isteği üzerine 1942 yılında başlanılmıştır. Bulunan eserler, Anadolu'da Alishar, Alacahöyük, Ahlatlıbel, Karaoğlan'da temsil eden eski Bronz Çağı çanak çömlekleri ile aynıdır³⁴¹. Karaz Höyüğü'nün Erzuruma'a en yakın Prehistorik yerleşme yeri olduğu belirtilmiştir. Karaz isminin, 'Kara' bölümünün Türkçeden 'az' eki ise Hitit Uygarlığı çağında burada bulunan 'Azzi' kaviminden geldiği iddia edilmektedir³⁴². 1944 yılında bulunan M.Ö 3 bin yılına ait arkeolojik eserlerin çoğu 1942 yılında oluşturulan Erzurum müze-deposuna gönderilmiş, bir kısmı da Ankara Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir³⁴³. (Bkz, Erzurum Müze-Deposu Bölüm, 6.25) 1942 yılındaki Karaz Kazısını dönemin Ankara Etnoğrafya Müdürü Hamit Zübeyr Koşay yapmıştır. Hamit Zübeyr Koşay, aldığı eğitim ve yakınlık duyduğu ideolojik görüş ile birleştğinde kazılarda ön planda prehistorya ağırlıklı kültür katmanında durduğu, bunu da raporda bakır çağ ve bronz çağ ile belirttiği görülmektedir. Bu bölgedeki eski yerleşim mekanları hakkında bilgi verilirken, toplumsal olarak yargılara varılmıştır. Doğu Anadolu'ya göç eden Hristiyan edilmiş Türklerden bahsedilmiştir. Bu politik görüş ile Anadolu'ya gelen Türk boylarının buralara göç ettiklerinde Hristiyan olmuş ve Göktanrıya inanmayı bıraktıkları vurgulanmıştır³⁴⁴. (Ek 10)

³⁴¹ Hamit Zübeyir Koşay, Kemal Turfan, 'Erzurum Karaz Kazısı Raporu', *Belleten Dergisi*, c. XXIII, s. 91, (1959): 359.

³⁴² Abdurrahim Şerif Beygu, 'Erzurum :Tarihi, Anıtları, Kitabeleri', (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1939):30.

³⁴³ Koşay, Erzurum Karaz Kazısı Raporu, *age*, 361.

³⁴⁴ Beygu, *age*, 37.

6. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDEKİ ARKEOLOJİ MÜZELERİ

Arkeoloji geçmişin izlerini sunarken, belli güçlerin silinmez bir simgesi olarak kullanıldığı dünya tarihinde gözlemlenmiştir. Arkeoloji aslında bir nesnenin ne olması gerektiğini vurguladığı gibi bir ulusun tarihini de yazmakta mıdır? Dünya örneklerinde bu böyle devam etmiş, birçok imparatorluk ve uluslar geleceğe izler bırakmak adına arkeoloji biliminden yararlanmışlardır. Uluslaşma bilinci arkeolojik koleksiyonları kullanmış, üretilmesi istenilen tarih ulusal ideolojilerin kaynağı halini almıştır. Ulusların, arkeolojiden en çok yararlandığı unsur, kimlik arayışıdır. Topraklar üzerindeki kendi kimliğini kanıtlamaya çalışan uluslar en çok arkeoloji biliminden yararlanmışlardır. Bilimdeki anlamıyla müzenin doğması: Arkeolojinin araştırma ve hüküm verme metodunu bulabilmesi sayesinde³⁴⁵. Arkeoloji ile müzelerde bir bilimsel metod oturmuş, kronolojik sergileme sistemleri bu bilimin müzelere girmesi ile gözlenmiştir. Ancak arkeolojinin ulus yaratma süreçlerinde sadece mekansal bir katkı gözlenmemiş, bir topluluğun yetişmesi, insanlığın birbirinden haber alması için bir haber aracı olarak da katkısı olduğu kanısına varılmıştır³⁴⁶.

Türkiye coğrafyasında arkeoloji, Osmanlı Devleti'ne Batılaşma yönelimindeki bir hareket, böylelikle ulusal bir kimliğin parçası olarak kurgulanmamıştır³⁴⁷. Yeni bir devlet kurulması ile bu coğrafyada arkeoloji bilimi farklı bir hal almaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde, Mustafa Kemal'in Anadolu'cu ulus anlayışı ile arkeoloji bilimine dair yeniden hız verilerek çalışmalar yapılmış sonucunda çıkarılan eserlerin çoğu müzelerde yerlerini almışlardır.

Erken Cumhuriyet Dönemi siyasi olarak tek partili yapıyı temsil ederken, müzeler homojenleşen kültürün mekanları halini almıştır. Devletin resmi ideolojisine göre kurulan müzeler ulus-devlet inşasında etkin olarak kullanılmıştır. Bu

³⁴⁵ Arık, Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu, *age*, 57.

³⁴⁶ *age*, 60.

³⁴⁷ Gül Pulhan, 'Mehmet Özdoğan ile Arkeoloji- İdeoloji-Devlet İlişkileri Üzerine' *Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları*, *Cogito Dergisi* s.28, (2001): 141.

araçsallaştırmayla müze ve toplum ilişkisi sağlanırken Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan müzelerin çoğu arkeoloji müzeleridir. Topkapı Sarayı Müzesi ve Türk-İslam Eserleri Müzesi tersine arkeoloji müzeleri kurulan yeni devletin mirasının en eski uygarlıkların varlıklarını milletin kökleri olarak vurgulamaktadır. Arkeoloji ile yükselen kültürel miras vurgusu, birçok ulus-devlet unsurlarına da gönderme yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlarını belirleyen coğrafya arasındaki bağın Osmanlı öncesine varan dönemlere arkeoloji müzelerindeki koleksiyonlar sayesinde dayandırılması, güçlü bir ulusal bilinç oluşturma isteğinden kaynaklanır. Bu bilincin arkeoloji gibi 'doğa yasaları'yla temellendirilmesi³⁴⁸, çok eski dönemlerden beri Türk kültürünün Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşadığını belirtmeye yarar. Öyle ki, somut kanıtlar sunmak için dil ve kan bağı gibi ulus-devlet unsurları koleksiyonlardaki uygarlıklarla tanımlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulmasıyla paralel olarak açılmaya başlayan müzelerde, arkeolojik koleksiyonların çoğunluğunun (Osmanlı Dönemi'nden kalan eserlerde dahil) Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait olduğu görülmüştür. Osmanlı Dönemi'nde batılama hareketi ile müzelerdeki koleksiyonların Roma, Helen ve Bizans eserlerine rağbet olduğu görülürken, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda özellikle 1930'lu yıllardan sonra müzelerde çoğunluk Hitit, Frig, Lidya gibi daha eski zamanlara dayanan dönemlere ait koleksiyonlar oluşturulmuştur. Gelişen ulusal siyasi ve kültürel yapılanma, artık bölgelerdeki kazılar planlı bir çalışmanın ürünü olduğu belirlenmiştir. Bu gelişmeyle beraber, müzelerdeki eserlerin çeşitliliği artmış, Türk ulusal kimliği adına vurgu yapan uygarlıkları sunan koleksiyonlara ve bu koleksiyonlar için kurulan müzelere özel ilgi başlamıştır.

Anadolu'da birçok müze Erken Cumhuriyet Dönemi'nde açılmış, milli kazılardan çıkarılan eserler de müzeleri doldurmaya başlamıştır. Bu dönemdeki arkeoloji koleksiyonlarını ve dolayısıyla kurulan müzeleri bölgelerde yapılan kazılar belirlemiştir. Milli kazılardan sonra ise, kazılar planlı yapılmaya başlanılmış, bölgelerdeki müzeler kazıların rotasına göre düzenlenmeye başlamıştır. Müzelerdeki artışın en büyük sebebi yeni eserlerin ülke genelinde yaygın olarak toplanması, merkez müzelere nakledilmesinin hem kültürel, hem de maddi olarak anlamlı olmaması ve tüm geçmişin topluma mal edilmesinin yaygınlaştırılma isteğidir.

³⁴⁸ Behar, age, 12.

Batılılaşma projesinin başarısı olarak görülen arkeolojik araştırmalar ve müzeler, uluslaşma sürecinin bilimsel dayanaklarını üretme ve bu üretimi en çoğulcu bir biçimde gösterme mekanizmaları olarak da işlev görüyordu. Müzeler Anadolu vurgusu yaparken, Türk ulusu yani vatandaşlar tarihsel köklerini bu mekanda da öğrenebileceklerdi. Anadolu'da bir Türk etnik devamlılığının Hitit Uygarlığı üzerinden yapılması, müzelerin buna göre düzenlenmesi devletin özel bir politikasının ürünüdür. Bu müzelere en iyi örnek o dönemde Hitit (Eti) ismiyle açılan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'dir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi, ulus inşası projesinde Anadolu'daki kazılardan çıkarılmış birçok döneme ait ama özellikle Hitit Uygarlığına ait eserlerden oluşan bir koleksiyona sahiptir. Milli kazılardan çıkan çoğu eser bu müzeye gönderilmiş, ve özellikle isminden dolayı Hitit (Eti) eserleri çoğunlukta olmuştur. Ankara ve civarında çıkarılan Hitit, Frigya ve bu uygarlıklar öncesine ait eserler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne getirilmiştir. Fakat Ankara ve çevresindeki her koleksiyon bu müzeye gelmiyordu, Bizans, Roma, Helen Dönem'lerine ait eserler Ankara'da yapılan başka müzelere gönderiliyordu. Bunun nedeni dönemin kaynaklarında açıkça verilmemişse de bazı iddialar ortaya atılabilir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin ilk olarak Hitit (Eti) Müzesi ismiyle kurulması ya da Ankara'daki kurulması planlanan müzelerin koleksiyonlarına göre dönemsel bir ayırtırmaya gidilmek istendiği söylenebilir. Ankara'da bu bakış açısıyla iki müze türü kurgulanmış olabilir. Birincisinde arkeolojik eserlerle Türk tarihinin geçmişi anlatılmaktadır. Diğer müze türünde, etnoğrafik eserlerle Türk kültürüne vurgu yapılmış, Türk kültürüyle ilişkili sayılmayan uygarlıkların da bu coğrafyada yaşadıkları gösterilmiştir. O dönemde bu yaklaşım belirli bir plan çizgisinde yapılmamış olsa da müzelerdeki ayırım Ankara'da açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra, aynı örneği İzmir Bölgesi'nde de görmekteyiz. İzmir civarında tek bir müze kurgulanmamıştır. Daha önce Osmanlı Dönemi'nde keşfedilen Efes ve Bergama Akropollerini Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan müzelerdeki gibi eserlerinin çeşitliliği ile dikkat çekmiştir. Aynı dönemlerde kurulan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Alişar'dan gelen Hitit (Eti) mühürleri koleksiyona dahil edilerek, bu bölgede çıkmamasına rağmen Türk kimliğine vurgu yapan Hititlere ait eserler sergilenmiştir. Bu bakış açısıyla bölgelerde kurulan müzeler eser çeşitliliği bakımından farklılık göstermiştir. Arkeoloji müzesi olarak tanımlanan birçok müzede bazı arkeolojik dönemlere hiç yer verilmemiştir. Bu tutumu belli bir planın gerekliliği olarak yorumlayabiliriz.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan müzelerin çeşitli uygarlıkları barındırması ve buna göre sınıflandırılması, ağırlıklı olarak arkeoloji müzeleri üzerinden olmuştur. Arkeoloji müzeleri de, kendi içinde yapısal olarak ayrıştırıldığında bölge müzeleri, müze-depolar ve sit alanı müzeleri olarak tanımlandığını görmekteyiz. Müze-depolar, o dönemde fazlaca bulunan eserlerin muhafaza edilmesi sağlıyordu. Anadolu'da kurulan müzelerin çoğunun depodan öteye gidemediğini de vurgulamak gereklidir. Müzelerdeki bu eserlerin çoğu, ancak 1950 sonrasında müze-depolardan çıkarılıp yeni müzelerde yerlerini almıştır. 1933 yılında başlayan milli kazılarla bölgelerde daha çok müzelere ihtiyacı olduğu görülmüştür. İlk aşamada tam teşkilatlı müze kurulmasa da, müze-depolarla eserler korunmaya başlamıştır. Özellikle 1930 ve 1950 yılları arasında müze-depoların fazlaca arttığı gözlenmiştir. Bu depolar bazen eski bir medrese binası, bazen eski bir camii binası da olabilmekteydi. Kurtuluş Savaşı sırasında cephanelik olarak kullanılan birçok okul binası da, uzun dönem milli kazılardan çıkan eserleri korumaya yönelik okul-müze depoları olarak işlevselleştirildiler. Milli kazılar ile başlayan kazı programında önemli olan müzelerin olması değildi; önce eserlere sahip olmak sonra binalara bunları yerleştirmek fikri ön plandaydı. Zaten birçok bölgede ancak 1950 sonrası müze-depolar halka açılabilen müzeler halini alabilmiştir. Müze-depoların Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ön plana çıkması birkaç nokta ile açıklanabilir. Birincisi, devletin bir müze yapabilecek gücü olmadığından dolayı eserleri depolarda iyi bir şekilde toplama isteği olabilir. İkincisi, kazılardan çıkan eserleri halka açmadan önce tarih yazımında kullanıp seçilen eserleri sunma amacı olabilir.

Bölgesel müzeler, bölgenin ihtiyacına göre kurulan yapılardır. İstanbul, İzmir ve Ankara dışında o dönemde neredeyse her bölgede bir müze vardı. Bu müzeler, kapsadıkları bölgeden çıkan tüm eserlerin tek bir müzede toplanmasını sağlamışlardır. İlerleyen zamanlarda hemen hemen her şehirde bir müze fikri oluşmaya başlamıştır. Mesela Antalya Bölge Müzesi koleksiyonları, Pamphyliya, Lycia alanlarından gelen eserleri kapsar.

Sit alanı müzeleri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nden önce de, Osmanlı Devleti müzecilik çalışmalarında Bergama ve Efes örneklerinde görmekteyiz. Kendiliğinden taşınamaz birçok arkeolojik eserlerin tutarlı bir düzende topluca bulunmasıyla oluşan bu alanlara destek amaçlı müzeler yapılmıştır. Bergama, Efes ve Alacahöyük

Müzeleri, civardaki kazılardan sonra taşınamayan ya da çok fazla eser çıkmasından dolayı oluşturulan sit alanı müzeleri kategorisine girmektedir.

Arkeolojik eserleri toplayan bu müzeler, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde atılan kültür politikalarında en önemli noktada yer almaktadır.

6.1 Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Hitit-Eti Müzesi)

Ankara'nın Hanlar Mahalllesi'nde yer alan Kurşunlu Han ve Mahmut Paşa Bedesteni, müze binaları olarak kullanılmaktadır. Yıkık halde teslim alınan Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han, o zamanki Kültür Müdürü Hamit Zübeyr Koşay tarafından müze binası olarak kullanmak üzere restore edilmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi ilk ismi ile Hitit (Eti) Müzesi Mustafa Kemal'in emri ile kurulması ile bir prestij müze ünvanını almasını sağlamıştır. 1938 yılından 1968'e kadar sürececek bir restorasyon çalışması devam etmiştir³⁴⁹. 1940 yılında restorasyon devam ederken, Mahmut Paşa Bedesteni'nin orta bölümünde yer alan bölüme büyük taş eserler, Alman Arkeolog H. G. Guterbock başkanlığındaki bir heyet tarafından yerleştirilmeye başlanmıştır³⁵⁰. Böylelikle, 1943 yılında, orta bölüm halka açılmıştır. Müzenin 1979 senesindeki rehberinde sergilemede Anadolu kronolojisi ve kazı yerlerinin esas alındığı vurgulanmıştır. Müzede Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarına ait eserler yanında Hitit, Frig eserlerinin çıkan yerlere göre sergilendiği vurgulanmıştır. Rehberdeki en çarpıcı olan 'Anadolu kronolojisi adı altında, Selçuklular Dönemi'ne kadar ki üç vitrinde Yunan, Roma ve Bizans Çağına ait eserlerin sergilenmesinin ayrı bölümde olduğunun vurgulanmasıdır³⁵¹. Bu müzede geçmiş bağları Hitit ve Frig Dönemi sonrasındaki Hristiyan devletlerle zayıflatılmış, ama tam koparılmadan Selçuklu ve Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne bir bağ oluşturulmaya çalışılmıştır.

³⁴⁹ Raci Temizer, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Rehberi*, (Ankara: Ak Yayınları, 1979), 3.

³⁵⁰ *age.*

³⁵¹ *age.*, 2.

6.2 Ankara Etnoğrafya Müzesi

Halk müzesi kavramı ile ortaya çıkan Ankara Etnoğrafya Müzesi, Ankara'nın Namazgah semtinde kurulmuştur. Bu tepe, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 15 Kasım 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı gereğince, Milli Eğitim Bakanlığı'na müze yapılmak üzere bağışlanmıştır³⁵². 1924 yılında Celal Esad Arseven başkanlığında özel bir komisyon kurularak bir yıl sonrada ile İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Ethem başkanlığında, bu müzeye eser toplanması ve satın alınması yapılmıştır. Toplam 1250 adet eser satın alınmış, 1927 yılında inşası tamamlanan müzede sergilenmiştir. Ankara Etnoğrafya Müze Müdürlüğü'ne de Hamit Zübeyr Koşay atanmıştır³⁵³. Ankara Etnoğrafya Müzesi, cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye'de inşa edilen ilk müzedir. Bir dönem Ankara'da başka müze binası bulunmadığından dolayı, Alacahöyük, Alishar kazılarında çıkarılan eserler geçici olarak bu müzeye getirilmiştir³⁵⁴. Daha sonrasında bu müze, kazılardan gelen eserlerin gönderilmesi ile etnografik eserlerle koleksiyonunu tamamlamıştır. Müze 'Türk ve İslam' eserlerinden oluştuğu belirtilmiştir³⁵⁵. Müzenin dikkate değer özelliklerinden biri de Ankara Halkevi Binası ile birlikte inşa edilmesidir. Kente hakim bir tepede toplumsal kültürün şekillendirilmesinde rol oynayan iki önemli kurumsal yapının bir aradalığı Cumhuriyetin kültür ideolojileri açısından sembolik bir değer taşır. Halkevi binası ileriki yıllarda Resim Heykel Müzesi olarak işlevlendirilmiştir.

6.3 İzmir Müzesi (İzmir Arkeoloji Müzesi)

İzmir Müzesi'ne mekan olarak eski bir binada 1923 yılında eserlerin toplanmasına başlanmasına karşın müzenin halka açılışı 1927'de gerçekleşmiştir³⁵⁶. İlk müze müdürü ve yardımcısı İzmir Müzesi koleksiyonlarını anlatan bir rehber hazırlamışlardır, bu rehberdeki eserler şöyle sıralanmıştır; Müzede M.Ö 6. yüzyıldan başlayarak Roma, Bizans ve Selçuklular Dönemine kadar eserler olduğu, 1926 yılında Efes kazısından gelen eserlerin yine bu müzede olduğu belirtilmiştir. Ayrıca

³⁵² Gerçek, age, 398.

³⁵³ age.

³⁵⁴ age, 401.

³⁵⁵ Hamit Zübeyr Koşay, 'Ankara Etnoğrafya Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 14.

³⁵⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1936), 71.

bu müzede Arkaik ve İyon eserlerinin mevcut olduğu belirtilmiştir³⁵⁷. Çoğunluk olarak Bizans ve Roma Devrine dair eşyalar olduğu ayrıca vurgulanmıştır. Müzenin yukarı katlarında İslam ve İslam olmayan dönemlere ait sikkeler bulunmaktadır³⁵⁸. 1927 yılında müzede bulunan arkeolojik eser sayısı 7000 olduğu belirtilmiştir. Bunların çoğunun Didim, Milet, Priyen ve Efes Kazıları'ndan geldiği vurgulanmıştır³⁵⁹. İzmir Müzesi Erken Cumhuriyet Dönemi kurulan ilk müzelerdendir. Koleksiyonu ağırlıklı arkeoloji eserlerdir. Arkeolojik eserlerin dönemleri Ege Bölgesi'nde yapılan kazılardan çıkarılan Bizans ve Roma Dönemi'dir. Milli Kazılar öncesi oluşturulan bu müzede, çok daha eski uygarlıklara dair bilgi verilmemiştir. 1932 yılındaki rehberde Hitit, Frig gibi Türklüğe dayandırılan uygarlıklara dair eserlerden sadece Maarif Vekaletinin yollamış olduğu Alishar Kazısı'nda bulunmuş Hititlere (Eti) ait mühürlerinde koleksiyonda olduğu belirtilmiştir³⁶⁰. Alishar Kazısından çıkan bazı eserlerinden Ankara Müzesi'ne gönderildiği belirtilmiştir³⁶¹. İzmir'de milli kazılar döneminde bir kazı yapıldığı gözlenilmiştir. İzmir Namazgah Kazısı'nda çıkan eserler yine Roma ve Bizans Dönemine ait eserler olduğu gözlenmiştir. Bu durumda İzmir Bölgesin'de milli kazılar açısından çok kullanılan bir bölge olmadığının kanıtı olarak, bölgedeki kazılardan çıkan eserlerin dönemlerinin Hitit ağırlıklı değil, Helen ve Bizans ağırlıklı olması gösterilebilir. Bu müzedeki önemli noktalardan biri de daha sonra gönderilen, Türk ve İslam eserleridir. Bu bölüm müze kurulduktan daha sonra ancak 1953 yılında Türk ve İslam eserleri İzmir'de toparlanmaya başlamış ve muhafaza edilmesi için de 'Türk Eserleri Müzesi' kurulmuştur³⁶².

³⁵⁷ age, 72.

³⁵⁸ age.

³⁵⁹ age.

³⁶⁰ A. Aziz, *İzmir Müzesi Rehberi*, (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1932), giriş 3.

³⁶¹ age, 66.

³⁶² Hakkı Gültekin, 'İzmir Müzeleri' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 18.

6.4 Bursa Müzesi (Bursa Arkeoloji Müzesi)

1923 yılında kurulan bir diğer müzede Bursa'da kurulandır. Müze Yeşil Medrese'de açılmıştır³⁶³. İlk kurulduğunda bu müzede Bizans, Roma, Osmanlı ve Selçuklu eserleri olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında tekkelerden, dervişlerden gelen eserlerde bu müzede sergilenmiştir³⁶⁴. Bu müzeye milli kazılar sırasında bölgede çok kazı yapılmadığı için eser gönderildiğine dair bilgi bulunamamıştır. Bununla birlikte Osmanlı Dönemi'nde Müze-i Hümayun'un şubesi olarak kurulmuş Bursa Müzesi'nin antik eser koleksiyonlarının yeni müzeye devredildiği bilinmektedir.

6.5 Adana Müzesi (Adana Arkeoloji Müzezi)

Adana Müzesi'de 1923 yılında kurulmuş olup, bu bölgede eserlerin çok fazla olduğu belirtilmiştir³⁶⁵. 1956 yılındaki Bilgi Dergisi'nde Adana Müzesi'nin koleksiyonları hakkında şu bilgiler verilmiştir;

'Müzede bulunan eserler Neolitik, Kalkolitik, Bronz, Hitit, Yunan, Roma, Bizans ve İslam Devrilerine ait olup az miktarda Asur, Fenike, Ermeni ve Selçuklu eserleri de bulunmaktadır³⁶⁶.'

Karatepe Kazısından çıkarılan bazı eserler de Ankara ve Adana Müzelerine gönderilmiştir.

Adana Müzesi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kurulan müzelerdendir. Sonrasında müzenin gelişmesi 1930'larda yapılan milli kazılardan gelen eserlerle olmuştur.

6.6 Antalya Müzesi (Antalya Arkeoloji Müzesi)

Antalya Müzesi 1924 yılında kurulmuştur. Antalya çevresinde çıkarılan eserler, bu müze kurulmadan önce eski bir mescidde toplanmış, müzenin koleksiyonu burada oluşturulmaya başlamıştır³⁶⁷. Daha sonrasında dönemin önemli mekanlarından Yivli Camisine geçilmiştir³⁶⁸. Müzede Pamphylia, Lycia bölgelerindeki kazılardan çıkan

³⁶³ Şapolyo, age, 72.

³⁶⁴ age.

³⁶⁵ age, 72-73.

³⁶⁶ Seyide Çelikkol, 'Adana Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 13.

³⁶⁷ Gerçek, age, 370.

³⁶⁸ İbrahim Işıldağ, 'Antalya Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 15.

eserler koleksiyona dahil edilmiştir³⁶⁹. Çok fazla arkeolojik eser olmasına rağmen, Türk Eserleri Koleksiyonu bölümü de eklenmiştir³⁷⁰. Antalya Müzesi'nde teşhir edilen eserler şöyle belirtilmiştir; Paleolitik, Yunan, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı devirlerine ait olan arkeolojik eserlerden oluşmaktadır³⁷¹. Bu müzeye Perge Kazısı'ndan sonra yeni eserler getirilmiştir.

6.7 Edirne Müzesi

1925 yılında Edirne Müzesi, Selimiye Camisi avlusunda bulunan Dar-ül Tedris Medresesi'nde kurulmuştur. Müze arkeoloji adıyla anılsa da, koleksiyonları arasında etnografik eserler yer almaktadır³⁷². Müze ancak 1936 yılında halka açılmıştır. 1938 yılında Ankara Etnografya Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi'nden eserlere takviye yapılmıştır³⁷³. Milli kazılardan eserlerin bu müzeye getirildiğine dair bir bilgi yoktur.

6.8 Amasya Müze-Deposu

Amasya'da bulunan, İlhanlılara ait mumyalar ile bazı arkeolojik ve etnografik eserler 1925 yılında II.Beyazıt Medresesinde toplanarak müze-depo halinde oluşturulmuştur³⁷⁴. Müze ilk kuruluş aşamasındaki koleksiyonlarından bahsederken, arkeolojik eserler ve İslami Devir Mumyaları'nın olduğunu belirtmiştir³⁷⁵. Daha sonra eserlerin çoğalmasıyla birçok eserin taşınması sonucunda 1977 yılında ancak modern binasına kavuşmuş ve ziyarete müze açılmıştır.

³⁶⁹ age.

³⁷⁰ age.

³⁷¹ age.

³⁷² Gerçek, age, 392.

³⁷³ age.

³⁷⁴ Gerçek, age, 397.

³⁷⁵ 'TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Amasya Müze Müdürlüğü' <http://www.amasyamuzesi.gov.tr/> [31.08.2012].

6.9 Tokat Müzesi (Gök Medrese)

1926 yılında Tokat çevresinde toplanan eserler eski bir yapı olan Gök Medrese'ye konulmuştur. Halka açılması ancak 1983 yılında olabilmıştır³⁷⁶. Müzede hem etnografik hem de arkeolojik eserler mevcuttur. Müzedeki eserler, Roma, Selçuklu, Danişmentli ve Osmanlı Dönemlerine ait olduğu belirtilmiştir³⁷⁷.

6.10 Sinop Müzesi

Karadeniz Bölgesinde bir müzede eski eserlerin toplanması fikri milli mücadele zamanlarında ortaya atılmış, toplanan eserler ancak bir ortaokulda koruma altına alınmıştır³⁷⁸.

Milli Eğitim Müdürüne yazılan bir yazıda Sinop'ta acil bir müze kurulması ihtiyacı belirtilmiş, böylelikle 1925 yılında da başlayan Sinop Antik Kentinde başlayan kazı ile de harekete geçilmiştir³⁷⁹. Selçuk yapısı olan Alaeddin Medresesi'nde toplanılan eserler, 1941 yılında ancak Sinop Müzesi'nin kurulmasıyla halka açılabilmiştir³⁸⁰. Müzede Roma, Bizans, Grek, Selçuklu, Osmanlı Devirlerine ait çeşitli heykeller, sütunlar ve paralar koleksiyonda bulunmaktadır³⁸¹.

6.11 Konya Arkeoloji Müzesi

Konya Müzesi aslında 1902 yılında Sultani Mektebi avlusu içindeki küçük bir binada Müze-i Hümayun'un bir şubesi olarak depo şeklinde kurulmuştur³⁸². Tekke ve türbelerin kapatılması ile de eserlerine yenileri eklenmiştir.

Konya'da daha sonra arkeolojik eserler için ayrı bir müze düşünülmüş fakat mümkün olamamıştır. Ancak 1948 yılında Mevlana Dergahı'nda olanlar başka bir binaya taşınmıştır³⁸³. Klasik eserler müzesi ancak Konya'da 1950 yılında tamamlanmış ve halka açılmıştır³⁸⁴. Müzede, Neolitik Çağ, Eski Tunç, Orta Tunç Demir (Frig,

³⁷⁶ age, 398.

³⁷⁷ Nuri Savuran, 'Tokat Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 32.

³⁷⁸ Gerçek, age, 416.

³⁷⁹ age, 417.

³⁸⁰ age.

³⁸¹ Cemal Eren, 'Sinop Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 31.

³⁸² Gerçek, age, 393.

³⁸³ age, 395.

³⁸⁴ Mehmet Önder, 'Konya Müzeleri' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 30.

Urartu), Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans çağlarına ait eserler sergilenmektedir³⁸⁵. 1954 yılındada ise müzenin teşhir ve tanzimi yeniden gözden geçirilmiştir ve adı 'Mevlana Müzesi' olarak değiştirilmiştir³⁸⁶.

6.12 Kayseri Müzesi

Kayseri Müzesi ilk defa 1928 yılında müze-depo olarak kurulmuştur. Hemen hemen tüm müzeler gibi eski bir yapı olan Selçuklu medresesinde kurulmuştur. 1937 yılına kadar depo olarak hizmet vermiştir³⁸⁷.

1937 yılında Alişar Kazısını yöneten H.H.Von der Osten tarafından müzedeki eserlerin sergilenmesinde kronolojik bir tasnif yapılmıştır³⁸⁸. Milli kazılardan biri olan Kültepe Kazısının eserleri ilk önce eserleri Kayseri Lisesi'nde depolanmıştır³⁸⁹, ardından bu müzeye gönderilmiş ve müze bir zaman sonra mekansal olarak yetmemiştir. Kültepe Kazılarının devamlılığı ile çoğalan eserler nedeniyle, müze yetersiz kalmış, yeni bir bina yapılmasına karar verilmiştir. Kayseri Müzesi'nin yeni binası 1965 yılında başlanılmış, 1968 yılında tamamlanarak ziyaretçilere açılmıştır³⁹⁰. Kayseri Müzesi Kültepe Kazıları'ndan çıkan tüm eserleri sergileyen önemli bir müzedir.

6.13 Afyon Müzesi

1928 yılında çeşitli okulların depolarında ve bahçelerinde dağınık olarak duran eserler, Taş Medreseye taşınmış, burada bir müze-depo oluşturulmuştur³⁹¹. 1933 yılında müze ziyarete açılmıştır. Müzede eserler günden güne çoğalırken, kazılardan gelen eserler müzenin büyümesine vesile olmuştur³⁹². Kusura Kazısı'ndan çıkan Hitit (Eti) ve Frigya Dönemlerine ait eserler bu müzede sergilenmiştir³⁹³. Yine Yazılıkaya

³⁸⁵ 'Konya Müzeleri – Örenyerleri' <http://www.bizimkonya.com/konya%20muzeleri.html> [31.08.2012].

³⁸⁶ 'Mevlana Müzesi' <http://www.mevlanamuzesi.net/indextr.htm#hakkinda> [31.08.2012].

³⁸⁷ Gerçek, age, 412.

³⁸⁸ age, 413.

³⁸⁹ age, 412.

³⁹⁰ age.

³⁹¹ Gerçek, age, 414.

³⁹² age.

³⁹³ Süleyman Gönçer, 'Afyon Arkeoloji Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 13.

Kazısı'nda çıkarılan Bakır, Frig ve Bizans Çağlarına ait eserler bu müzede yer almıştır³⁹⁴.

6.14 Van Müzesi

Van ve çevresindeki eserler ilk defa 1932 yılında toplanmaya başlamıştır. Bu eserler Milli Eğitim Bakanlığının oluşturduğu bir müze-depoda toplanmıştır³⁹⁵. Müze önemli eserler olarak Urartu Dönemine ait olanlar özellikle vurgulanmıştır³⁹⁶. Müzedeki eserlere dair dönemler şu şekilde belirtilmiştir; Urartu, Hitit (Eti), Selçuk, İran, Bizans, Akkoyunlu, Karakoyunlulara ve Ermenşahlara ait yazılı taş sikke, heykel, çanak-çömlek gibi eserler mevcuttur³⁹⁷.

6.15 Alacahöyük Müze-Deposu

Alacahöyük'te 1935-1948 yılları arasındaki Türk Tarih Kurumu'nun kazılarında çıkarılan ikinci ve üçüncü derecedeki eserlerin korunması için bu depoya taşınmıştır³⁹⁸. Müzede Kalkolitik'den başlayarak eski Bronz Çağı, Hitit, Frig eserleri bulunmaktadır³⁹⁹. Müzede Pazarlı, Büyük Göllücek Kazıları'ndan çıkan diğer merkez müzelere gönderilmeyen eserler bu depoda muhafaza edilmiştir⁴⁰⁰. Bu depoda önemli eserler olarak Hitit Freksleri olarak gösterilmiştir. Halka da açık olan müze Hitit Uygarlığı'nın tarihsel anlatımıyla o dönemde birçok kez övgü almıştır.

6.16 Kastamonu Müze-Depo

Kastamonu'nda müze-depo şeklinde ilk çalışmalar 1941 yılında başlamıştır⁴⁰¹. Bu müze Kastamonu şehri dışında Zonguldak, Sinop ve Çankırı civarından toplanan eserler ile müze koleksiyonunu oluşturmuştur⁴⁰². Milli kazılardan olan Çankırı ve Samsun Bölgesi'ndeki kazılardan çıkan eserler ile daha da büyüyen müze, ancak

³⁹⁴ age.

³⁹⁵ Gerçek, age, 416.

³⁹⁶ age.

³⁹⁷ Hakkı Yakupoğlu, 'Van Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 32.

³⁹⁸ Koşay, 'Çorum Müzesi Alacahöyük Müzesi', age, 16.

³⁹⁹ age.

⁴⁰⁰ age.

⁴⁰¹ Gerçek, age, 433.

⁴⁰² age.

1980 yıllarında yeni binaya taşınabilmiştir⁴⁰³. Müzedeki eserler, Helen, Roma Bizans eserleri dışında Türk eserleri olduğu vurgulanmıştır⁴⁰⁴.

6.17 Hatay (Antakya) Müzesi

Hatay Müzesi ilk olarak 1933 yılında Fransız yönetimi zamanında müze kurulmuştur. Hatay'da yapılan kazılardan çıkan eserleri toplaması istenilen bu müze, ancak 1934 yılında inşasına başlanırken, 1938 yılında müze binasının inşası bitmiştir⁴⁰⁵. 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ne geçen bu bölgedeki müze, ancak 1948 yılında halka açılabilmiştir. Milli kazılardan 1942 yılında başlanılan Hatay Bölgesindeki kazılardan geçirilen eserin bazıları bu müzeye eklenmiştir. Müzede Hitit, Asur, Grek, Helenistik, Roma, Bizans ve İslam Devirlerine ait eserler vardır⁴⁰⁶.

6.18 Bergama Müzesi

İzmir'deki müzelerden bir diğeridir. 1878 yılında Bergama'da başlayan arkeolojik kazıların sonucunda, 1900-1913 yıllarında akropolde yapılan kazılar sırasında bir müze-deposu yapılmıştır⁴⁰⁷. Türkiye Cumhuriyeti kurulması sonrasında İzmir'deki Bergama ilçesindeki kalıntılar üzerine yapılan müze-depo dışında bir müze binası uzun dönem oluşturulamamıştır. Bergama Akrapolü'ndeki ilk müze binası yapımına ancak 1932 yılında başlanılmıştır. 1936 yılında ziyarete açılmıştır⁴⁰⁸. Müzedeki Tunç Dönemi'nden Bizans Dönemi'ne kadar değişik dönemlere ait arkeolojik eserlerin çoğu Bergama ve çevresinde yapılan kazılardan çıkarılmıştır⁴⁰⁹.

6.19 İzmir Selçuk Efes Müzesi

Efes Kazıları'nın başladığı Osmanlı Dönemi'nden itibaren burada bir müze fikri vardı. İstanbul Müzesi'nde daha müze kurulmamışken burada bir müze fikri çok ciddiye alınmamış, müze olarak kurgulan mekan sadece depo olarak cumhuriyete

⁴⁰³ age.

⁴⁰⁴ Ahmet Gökoğlu, 'Kastamonu Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 29.

⁴⁰⁵ Gerçek, age, 439.

⁴⁰⁶ Ali Atay, 'Hatay Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 18.

⁴⁰⁷ 'TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' İzmir- Bergama Müzesi Müdürlüğü <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43849/izmir---bergama-muzesi-mudurlugu.html> [31.08.2012].

⁴⁰⁸ age.

⁴⁰⁹ age.

kadar kullanılmıştır⁴¹⁰. Cumhuriyet Dönemi'nde ise Efes'teki eski eserlerin daha iyi korunabilmesi için, 1930'da bir müze kurulmuştur, fakat uzun yıllar depo niteliğinde, müze haline geçişi ancak 1964 yılında gerçekleşmiştir⁴¹¹. Efes Müzesi'nde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerine dair eserler sergilenmektedir. Bu müze İzmir'de kurulan üçüncü müzedir. Bu müzede, önemi sıkça vurgulanan Türk kimliğine dair anlatımı olan eserler yoktur. İzmir'de birçok müzenin açılması ören yerlerin keşfedildiği anlamına gelmektedir. Bazı müzelerde özellikle Türk kimliğinin geçmiş kurgusunu yapan uygarlıklar mutlaka bulunuyordu. Bunlara örnek, Bergama Müzesi'nde etnografik eşyalardan oluşan bölüm ve Tire Müzesi'nde Osmanoğulları'na ayrılan bölüm olmuştur. Bunun aksine, Efes Müzesi'nde Helen, Roma ve Bizans eserleri dışında başka dönemlere dair eserler bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bölgedeki bazı müzelerin koleksiyonlarının ayrıştırılması, 'Türk' kimliği dışında bırakılan dönemleri o dönemde sadece bir müzenin temsil ettiği gözlenmiştir.

6.20 Diyarbakır Müzesi

Diyarbakır'da eserlerin derlenmesi cumhuriyetten önce yapılmaya başlanılmıştır. Müze ilk defa eski bir medresede 1934 yılında kurulmuştur⁴¹². Müzede eserler, Eti, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Akkoyunlular ve Osmanlı Devirleri'ne aittir⁴¹³.

6.21 İzmir-Tire Müzesi

İzmir Tire Müzesi Cumhuriyet Döneminde ortaya çıkan çalışmalar, Halkevlerinin katkıları ile oluşturulmuştur. Tire'de müze kurulması 1935 yılına denk gelmiştir⁴¹⁴. Eski bir cami binası Bakanlar Kurulu Kararı ile etnoğrafya müzesi deposu haline getirilmiştir⁴¹⁵. Bu binanın yetersiz olması dolayısıyla 1968'de anca bitirilen yeni müze binasına geçilmiştir. Tire Müzesi koleksiyonunda, Yunan, Roma, Selçuklu, Aydın ve Osman Oğullarına ait sikke, heykel, yazma eserler gibi birçok eser bulunmaktadır⁴¹⁶.

⁴¹⁰ Gerçek, age, 410-411.

⁴¹¹ age, 412.

⁴¹² age, 422.

⁴¹³ Hamit Canseven, 'Diyarbakır Müzesi' *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 16.

⁴¹⁴ Gerçek, age, 423.

⁴¹⁵ age, 424.

⁴¹⁶ Faik Tokloğlu, 'Tire Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 19.

6.22 Manisa Müzesi

1934 yılında Halkevleri Tarih ve Müze Şubesi çalışmaları sırasında Manisa'da müze kurulma fikri atılmıştır⁴¹⁷. 1935 yılında restore edilen eski bir medresede eserlerin toplanması ile Manisa Müzesi kurulmuştur. Müze depo şeklinden ancak 1943 yılında düzenlenerek, ziyarete müze olarak açılmıştır⁴¹⁸. Müzedeki eserler, Prehistorya, arkaik ve klasik Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'ne aittir⁴¹⁹.

6.23 Niğde Müzesi

1936 yılında bir medrese depo olarak kullanılarak eserler buraya taşınmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında bina bir dönem İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin depo işlevini görmüştür. Eserlerin artmasıyla yeni bir müze binası ihtiyacı doğmuş. Bu nedenle 1971 yılında inşaaata başlanmış, ancak 1977 yılında ziyarete açılmıştır⁴²⁰.

6.24 Erzurum Müzesi

Erzurum çevresindeki eserlerin toplanması 1942 yılında başlamış bir müze-depo oluşturulmuştur⁴²¹. 1943 yılında Milli Eğitim Bakanlığının tahsis ettiği bir medreseye taşınan müze, Karaz, Pulur, Güzelova Kazıları'ndan çıkarılan eserlerle müze koleksiyon bakımından çok zenginleşmiştir⁴²². Ancak 1967 yılında yeni müze binası halka açılabilmiştir.

6.25 Kütahya Müzesi

Kütahya'da bir müze olmadan önce eski eserler, 1930'lu yıllarda Afyon ve Ankara Müzelerine gönderilmekteydi⁴²³. Bölgede bazı okullarda eserler depolanmıştır. Kütahya'da ilk müze 1945 yılında bir kütüphane bünyesinde müze-depo olarak yapılmıştır. Kazılardan gelen eserler ile artan koleksiyon ile bölgede müze ihtiyacı

⁴¹⁷ Gerçek, age, 425.

⁴¹⁸ age.

⁴¹⁹ Rıfat Gözmen, 'Manisa Arkeoloji Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 31.

⁴²⁰ Gerçek, age, 428.

⁴²¹ age, 431.

⁴²² age.

⁴²³ age, 434.

duyulmuş, 1947 yılında bir medrese müze haline getirilmiştir⁴²⁴. Müzede Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyan, Osmanlı Devirlerine ait eserler bulunmaktadır⁴²⁵.

6.26 Eskişehir Müzesi

Eskişehir'de ilk müze çalışmaları 1944 yılında toplanan eserlerin Alaeddin Camisi'nde taşınması ile başlamıştır⁴²⁶. Bir dönem medresede teşhir edilen eserler daha sonrasına bir müze yapılmasıyla, ancak 1974 yılında ziyarete açılmışlardır⁴²⁷. Müze koleksiyonunda, bölgedeki arkeolojik kazılardan çıkan Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Hitit, Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait eserler bulunmaktadır⁴²⁸.

6.27 Kahramanmaraş Müzesi

Kahramanmaraş'ta ilk müze 1947 yılında Taş medrese binasında kurulmuştur⁴²⁹. Koleksiyonun gelişmesi ile 1961 yılında yeni bir müze binasına taşınmıştır. Yeni bir bina yapımına ancak 1970'lerde başlanılmıştır. Müzedeki koleksiyonlar, Roma ve Hitit Devirlerine ait eserlerdir⁴³⁰.

6.28 Şanlıurfa Müzesi

1948 yılında bölgedeki eski eserler bir ilkokulda toplanarak ilk müze çekirdeği de ortaya çıkmıştır⁴³¹. 1956 yılında Urfa'da ilk müze, Şehit Nusret İlkokulu'ndaki bir alanın müze-deposu haline getirilmesiyle kurulmuştur⁴³². Ancak 1967 yılında yeni bir müze binasına geçilebilmiş ve halka açılmıştır. Müze koleksiyonunda, Asur, Babil ve Hitit Çağlarına ait taş eserler, Neolitik Devre ait çakmak taşından kesici aletler, deliciler, taştan idoller ve kaplar; Kalkolitik Devre ait pişmiş topraktan yapılmış, boyalı ve boyasız geometrik desenli seramikler, mühürler, ölü gömme

⁴²⁴ age, 435.

⁴²⁵ Lütfiye Güçlü, 'Kütahya Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 30.

⁴²⁶ Ferruh, age, 437.

⁴²⁷ age.

⁴²⁸ 'TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Müzeler Müdürlüğü' <http://www.eskisehirmuze.gov.tr/hkk011/tarih.html> [31.08.2012].

⁴²⁹ age, 438.

⁴³⁰ Hüseyin Atmacaoğlu, 'Maraş Müzesi', *Bilgi Dergisi*, c. X s.115, (1956): 31.

⁴³¹ Ferruh, age, 440.

⁴³² 'TC Şanlıurfa Valiliği' Şanlıurfa Müzesi http://www.sanlıurfa.gov.tr/default_B0.aspx?id=127 [31.08.2012].

küpleri fayanstan yapılmış kolye taneleri, Eski Tunç Çağı'na ait pişmiş topraktan mühür baskılı küp parçaları, silindir ve damga mühürler, figürlü kap parçaları, hayvan figürinleri, madeni eşyalar, takılar, idoller bulunmaktadır⁴³³. (Ek 11-12)

⁴³³ age.

7. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZELER VE TOPLUM ETKİLEŞİMİ

Ulusal kültür tarihinin yazımında eski eserlerin korunmasının kilit rol oynadığı ve bu kültür tarihinin halka öğretilmesinde eserlerin daha fazla görünür kılınmasının belirleyici olduğu dönemin yazarları tarafından belirtilmiştir⁴³⁴. Enver Şapolyon, bu bakış açısıyla uluslar açısından önemi büyük olan müzeleri altı bölümde incelemiştir⁴³⁵. Ulusların geçmişte bıraktığı eserleri toplayıp müzelerde sergileyerek yaşayan nesile göstermesi, 'milli kültür ve terbiye noktasında müzeler' bölümünde açıklanmıştır⁴³⁶. Dönemin gençlerinin, yani yeni nesilin ilgisini çekecek, göze çarpan başka çalışmalar da yapılmıştır. 1935 yılında, okullara gönderilen '*Öğretmenlerimizin Tarihsel Eserleri Toplamaları Hakkında Talimat*'ında, öğrencilerin okullarının bulunduğu bölgedeki eski eserleri toplayıp orayı küçük bir müze haline getirmeleri istenmiştir⁴³⁷. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulan birçok müze-depoların temeli bu okullarda atılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Türk tarihini şekillendirirken, Türk müzelerini bir tesadüf üzerine kurmamıştır. Kültür basamağında katedilen aşamaların her biri, halka temas eden, geçmiş ve bugün bağlantıların müzelerdeki eserler üzerinden kurulmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tasarlanan aşamalar, Halkevlerinin de üstlendiği bir misyonla şöyle tanımlanmıştır;

'Müzelerimi dolduran bu eserler, hemen baştanbaşa yurdumuzda çıktığından yaratıcıları biziz ve onları korumak bizler için bir 'Milli Miras'a karşı duyuyan sorumluluktur. Bu sorumluluğu, eserlerin bu manasını kitlemize duyurmak için devlet ufak, dar ölçüde fakat sistemli çalışmıştır...Avrupa'ya müzecilik, arkeoloji ve filoloji için yeni öğrenciler yollamak, 'Anıtlar Koruma Kurulu'nu kurmak, müzeler arasında yeni gruplar oluşturmak, müzeciliği bir meslek durumuna getirerek yükseltmek, 'Türk Tarih Kurumu'nu meydana getirmek,

⁴³⁴ Şapolyon, age, 85.

⁴³⁵ age, 94.

⁴³⁶ age.

⁴³⁷ Gerçek, age, 171-172.

C.H.P'nin altında kurulan 'Halkevleri'nde 'Müze, Tarih, Folklor kolunu meydana getirmek... Bunun asıl önemi suradadır ki devlet bir müzecilik siyaseti gütmeye doğru ilerlemektedir⁴³⁸.'

Devletin kültür politikalarına dair planlı çalışmasında, dönemin ideolojisini ve değerlerini çok iyi verebilen Türk Tarih Kurumu gibi güçlü bir kurum da vardır. Halkevleri, eski Türk Ocakları'nın kapatılmasından hemen sonra açılarak aradaki boşluğu doldurmuş, devlet ve toplum arasındaki bağı kurabilmiştir.

7.1 Müzelerin Halk ile buluşmasını sağlayan kurum olarak Halkevleri

19 Şubat 1932'de, Türkiye genelinde on dört il merkezinde halkevleri açılmıştır. Bunlar; Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir ve İstanbul Halkevleridir⁴³⁹. Ankara Halkevinin açılış konuşmasını yapan C.H.P Genel Sekreteri Recep Peker, Halkevlerinin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmiştir;

'Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klâsik vasıtalar ve müesseseler mekteplerdir. Fakat muasır milletler; milli bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışmasını kâfi görmüyorlar. Gerçi tam şuurlu ve kuvvetli vatandaşlar yalnız mektep sıralarında iyi ve ciddi programlarla ve ameli tatbik usulleri ile yetişmiş olabilir. Fakat bu asırda milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalışmak esasının kurulması lazımdır. Mektep binalarına, en kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olan ez zengin memleketlerde bile halkı yetiştirmek, halkı kütle haline getirmek için ayrıca milli bir halk mesaisi tanzimini ihmal etmiyorlar... Cumhuriyet halk fırkasının Halkevleriyle takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirlerini anlayan birbirlerini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır⁴⁴⁰.'

Peker'in konuşmasında belirttiği gibi, Halkevlerinin oluşturulmasındaki en önemli gerekçe, bir ulusun, milli unsurlar içinde geleceğe hazırlanmasında resmi eğitim kurumlarının yanında halkı yetiştirecek, ideolojik olarak birlikte hareket edecek ve devlete bağlı bireyler yetiştirilmesini sağlayacak bir teşkilat gerekliliğidir. Halkevleri ile hedeflenen, Türk kültürüne ve ona hizmet eden kurumlara itibarı sağlamak, Türk tarihini kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel alanlarda yetiştirmek olmuştur⁴⁴¹. Böylece, Halkevleri'nin gerçekleştirmesi beklenen amaçlardan biri de, Türk milli

⁴³⁸ Arık, Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu, *agē*, 65.

⁴³⁹ Hamdiye Algan, 'Halkevlerinde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)', (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2011), 18.

⁴⁴⁰ CHP, *Söylevler 1932-1942*, (Ankara: Recep Uluoğlu Basımevi, 1942), 41-42.

⁴⁴¹ Nurcan Toksoy, *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, (Ankara: Orion Yayınları, 2007), 66.

kültürünün oluşturulması için ulusal kültür değerlerinin ortaya çıkarılması ve bu kültürün yaşayabilmesi için halkı bilinçlendirmektir. Halkevleri, kurulumunda birçok kolla ortaya çıkmış, her kol kendi içine yapacaklarını belirlemiştir. Bu çalışmada üzerinde durulacak kol, 'Müze ve Sergi Kolu'dur. Müze, Tarih ve Folklor kolu şubelerin ilk oluşturulduğunda verilen addır. Daha sonra, bu şube, Müze ve Sergi kolu olarak adlandırılmıştır. Bu kol adından da belli olduğu üzere, müze çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Ama başta belirtilen amaçlar doğrultusunda en önemli husus, halkın bilinçlendirilmesi politikasında etkin bir rolünün olmasıdır.

'Tarih ve müze bölümü', milli tarihi anlatan, milli tarihin gerçekliklerini ele alan yazılar yayınlayarak ve konferanslar düzenleyerek geniş halk kitlelerine ulaşmayı hedeflemiştir. Bunun yanısıra, Halkevleri, bölgedeki tarihi eser ve abidelerin iyi korunması için, halkı bu konuda bilinçlendirmek gerektiğini vurgular⁴⁴². Bunlara ek olarak, müzelerdeki arkeolojik eserlerin zenginleşmesi ve eksiklerin tamamlanması için çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir⁴⁴³. Bu, bölge içinde keşfedilen yerlerin müzeye ya da resmi mercilere birdirilerek yapılmaktadır. Buna en iyi örnek, 1939 yılında, Türk Tarih Kurumu'nun isteği üzerine Diyarbakır Halkevlerinin yaptığı bir tetkik gezisi sonucu mağaralar tespit edildiği bilgisi, C.H.P genel sekreterine yazılan yazıda görülmektedir⁴⁴⁴. (Ek 13) Diyarbakır'da bir gezi yapılarak, eski dönemlere ait uygarlıklar üzerine nerelerde çalışma yapılabileceğini gösteren harita ve raporlar sunulmuştur.

Halkevlerinin müze açma yetkisi olmadığından, bu çalışmaları Türk Tarih Kurumu ve müzelerle bağlantılı olarak yürütmektedir. Daha sonra 'Müze ve Sergi Kolu' olarak belirlenen, iki grup halinde çalışan bu şubenin müze koluna ait görev, her Halkevinin bulunduğu bölgedeki tarihi eserlerini korumak, fotoğraflarını çekmek, eserlerin alçıdan modellerini yaparak çizimlerini hazırlamak, ayrıca olanaklar dahilinde tarihi değeri olan belgeleri, ciltleri, tezhip, divan, minyatür, çini sanatlarına ait malzemeleri satın alarak bölge müzesine kazandırmaktır. Sergi kolunun görevi ise, güzel sanatlar şubesiyle beraber çalışarak sanatsal değeri olan eserlerin sergilenmesini sağlamak olarak belirlenmiştir⁴⁴⁵.

⁴⁴² Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, (Ankara: Zerbamat, 1940): 29.

⁴⁴³ age.

⁴⁴⁴ BCA: 490,01-1198,199,1- 139.

⁴⁴⁵ Halkevleri talimatnamesi, age,28.

C.H.P tarafından 1945 yılında basılan ‘C.H.P Halkevleri ve Halkodaları 1944’ isimli broşüründe tarih ve müze kolu şu şekilde ifade edilmiştir;

‘Halkevlerinin Tarih ve Müze Kolları, milli kültürümüzün ve halk terbiyesinin çok önemli cephesi üzerinde çalışmaktadır. Partimizin programında tarih ve medeniyetimizi öğrenme yolu ile ülkenin yetenek ve kudretini, özüne güvenme duygusunu sağlamaya, bu arada tarihi eserlerin toplanmasına, eski eserlerin tasnifine ve korunmalarına önem verileceği bildirilmiştir. Halkevlerimizin ‘Tarih ve Müze Kolları’, bu amacın gerçekleşmesi uğrunda çalışmalarla, geniş halk topluluklarında bir bilincin uyandırılması yolu ile kanıtlamaktadır⁴⁴⁶.’

Türkiye’de kurulan yeni müzelere büyük yardımda bulunan bu kurum, müzeler gibi Anadolu’nun birçok noktasına üzere yayılmıştır. Halkevleri, Türk Tarih Kurumu’nun kurulduğu ve Türk Tarih Tezi’nin oluşturulduğu dönemde, kurumun Anadolu’daki yardımcısı olarak da düşünülebilir. Bunun en iyi örneği, yapılan tüm çalışmaların Türk Tarih Kurumu’na rapor olarak sunulmasıdır⁴⁴⁷. Halkevleri çalışmalarını Türk Tarih Tezi ışığında sürdürmüş, tarihe dair araştırmalarını çıkardıkları yerel dergilerde yayımlamıştır. Türk Tarih Tezi’ni geniş kitlelere anlatmak için konferanslar düzenlemiş, tarih ve dil ile ilgili işlerin milli bölgelerdeki tarihi eserleri toplamış ve gönderdikleri bilgi ve belgelerle Türk Tarih Tezi’ne önemli katkıda bulunmuştur. Farklı bölgelerdeki kazılara da yardımcı olan kurum, bunu yaptığını tarihi araştırmalarla göstermiştir.

Müzelerle doğru orantılı olarak Halkevlerinin de artması, bu yapıların birbirinden beslendiğine işarettir. Müzeler, eserleri sergilerken, bilimsel anlamda anıları biriktiren bir yapı iken, bir yandan da toplumla iletişime geçen bir kurumdur. Eski eserler ve müzelerin toplum ile bağlantısı da o dönem, Halkevleri tarafından kurulmuştur. Halkevleri, örgütlü bir programla topluma ne yapılması gerektiğini anlatarak, toplumun eserler üzerinden aidiyet kurmalarını sağlayacak çalışmalar yapmıştır. Bunlara örnek olarak, Halkevlerine verilen eski eserlerin önemine dair konferanslar, sergiler ve çalışmalar gösterilebilir.

Halkevleri, toplumun aydınlatılması hedefiyle, eğitim ve kültür konusunda dokuz şube olarak örgütlenmiştir. Dokuz çalışma kolundan biri olan ‘Müze ve Tarih Kolu’, toplumda müze ve eski eser bilincini yerleştirmeye çalışmış, sergileri gezme pratiği kazanmalarını hedeflemiştir. Müzeler eğitim amaçlı kullanılması fikriyle

⁴⁴⁶ Gerçek, age, 158.

⁴⁴⁷ Zeki Arıkan, Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, c. 6 s.23, (2002): 35.

Halkevlerinde kurgulanırken, vatandaşlarına ulaşmada önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu konumla beraber, müzelere yardımcı olan Halkevleri, toplumun belleğinde belirli koşulların yer etmesini sağlamış ve bunu, müzedeki eski eserlerle toplumun aidiyet kurması ilkesi üzerinden kurgulamıştır.

8. SONUÇ

Amasya Genelgesi'nde ulusal devlet hedefi koyan Mustafa Kemal, öncelikli ilke olarak ulusçuluk ile yola çıkmıştır. Türk ulusal kurtuluş mücadelesi, ulusların kaderini tayin etme hakkına dayanılarak verilmiştir. Türkiye'de ulus bilinci yaratma süreci, kendi içinde farklı özellikler de barındırır. İktidar olma imkanlarını elinde bulunduranlar, Türk kimliğinin inşasını hızla gerçekleştirecek kısa vadeli planlamalara göre uygulamışlardır. Kurtuluş mücadelesi sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yeni düzenlemelerle siyasi yapısını inşa ederken müzeler, arkeolojik kazılar ve tarihsel anlatılarla kültürel politikalar belirlemiştir.

Türkiye ulus-devletine geçişte, Osmanlı'nın son dönemindeki modernleşme hamleleri baz alınarak uygulanan kültür politikaları özellikle milli unsurlar üzerinden yeniden üretildi. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzeler, yeni yönetim şekli olan ulus-devletin ortak dil, ortak coğrafya, ortak kanbağı ve tarih-yazımı unsurlarına uygun olarak şekillendirilmeye başlandı. Dünyadaki ulus-devlet örneklerinde olduğu gibi Türkiye de, tarih yazımına temel teşkil edecek kanıtları arkeoloji biliminde bulmaya çalışmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, 'Türk' kimliği vurgusunun epey güçlü olduğu müze ve kazı örnekleri görülmektedir. 1920-1950 arasındaki milli kültür vurgusu, müzecilik için en büyük belirleyici olarak tanımlanabilir.

1920'li yıllardaki kültür politikalarında, uluslaşma hamleleri belirmeye başlamıştı. Tarihsel köklerin kurgulamasını sağlayacak tarih araştırmaları henüz tamamlanmadığından, kültürel miraslar Osmanlı Dönemi'nden kalanlar üzerinden tanımlanmaya çalışılıyordu. Buna en iyi örnek, Osmanlı simgesi olan Topkapı Sarayı'nın 1924 yılında müze haline getirilmiş olmasıdır. Topkapı Sarayı, otoriter Osmanlı tabusu yıkılarak halkın da içinde olabileceği bir müze haline getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli bir sarayı olan Topkapı Sarayı, müze olarak, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki değişen koşulları gösteren, geçmişe ait kalması beklenen bir mekan olarak sunulmaktadır. En önemlisi, bu saray artık 'milletin malı'

olarak simgeleştirilecektir⁴⁴⁸. Böylelikle, Osmanlı Devleti'nin toplumdaki otoriter tabusunu yıkma çabasını, yeni devletin kendi geçmişini sunabileceği mekanlar ve yapılar kurma girişimleri takip etmiştir. 1920'li yıllardaki bir diğer değişiklikse, tekke ve zaviyelerdeki eserlerin müzelere gönderilmesidir. Osmanlı İmparatorluğuna ait dini simgeleri artık yeni devlet nezdinde kültürel miras olarak müzelerde sunulmaya başlamıştır.

1930'lu yıllarda ise kültür politikalarında planlı çalışmaların temeli atılmıştır. Ulus-devlet unsurlarının sağlamlaştırılması, bilimsel alanlarda birçok kurumla beraber çalışılarak kurgulanmıştır. Türk Tarih Kurumu bu devlet kurumlarından birisidir. Sistemli bir şekilde tarihsel araştırmalar yürütebilecek ve bu araştırmaların diğer disiplinlerle bağlantısını planlayabilecek bir kurum olarak çalışmalar yürütmüştür. Türk Tarih Kurumu öncelikle Türk Tarih Tezi'nin hazırlanmasını sağlarken, yeni kurulan devletin tarihsel bağlantıları Osmanlı İmparatorluğu üzerinden kurgulanmamış, tam tersi çok daha eski bir uygarlık olan Hitit (Eti) Uygarlığı'na kadar gidilerek Türklük ile bağlantısı yapılmıştır. Tarihsel çalışmalar, batılı sistemde olduğu gibi yeni kurulan üniversiteler üzerinden sağlanırken, bilim insanlarının kültür alanlarına yönlendirilmeleri sağlanmıştır. Kültürel anlamda siyasi devrimi destekleyecek argümanlara ihtiyaç duyan ulus-devletler her zaman bilimsel kaynakların da kendi çıkarlarına göre düzenlenmesini sağlamışlardır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de üniversitelerde kurulan bölümlerin dönemin politikalarını desteklemesi zorunlu kılınmıştır. Özellikle kültür alanında yeni nesillerin bilgilenmesi ve vatanına hizmet etmesi ilkesi ile birçok öğrenci, arkeoloji, antropoloji, filoloji gibi bölümlere yönlendirilmiş, bu konuda başarılı olmalarını sağlayacak kaynaklar sağlanmıştır. O dönemdeki başarılı öğrencilerin yurtdışına gönderilme nedenleri, devletin kendi kültür politikalarını en iyi şekilde sunma isteği olarak görülebilir. En önemlisi de, Türk Tarih Kurumu ve Tezi'nin dayanığının temellerini atan üniversitelerde yetişen başarılı öğrenciler, Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki Anadolu'da yapılan arkeoloji müzelerinin temelini atılmasını sağlayan 'milli kazı'larda da görev almışlar, ayrıca o dönemde kurulan birçok arkeoloji müzelerinin de kurucuları olarak Türkiye Tarihi'ne geçmişlerdir.

⁴⁴⁸ Burçak Madran, 'Halkın Sarayları:Müzeler'(Kitap Dışı Basılı Kağıt Makale İstanbul : Tarih Vakfı, 1998), 93.

1935 yılında milli kazılar Türk Tarih Tezi temelinde çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Türk Tarih Kurumu'nun finansa ettiği ve desteklediği bu milli kazılar, temelinde oluşturulan tarihin somut kanıtlarını sunacak eserleri müzelere götürmüştür. Yine de yapılmış olan plana rağmen bölgelerin bazılarında belirlenen ve tarihsel köken bağlantısı kurulan Hitit Uygarlığı'na ait eserler bulunamamıştır. Bunlara en güzel örnek, Ege Bölgesi'ndeki 'İzmir Namazgah' Kazısı ile Akdeniz Bölgesi'ndeki 'Perge' Kazısı'dır. Bu iki kazıda tanımlanan Türk kimliği vurgusuna uygun uygarlıklar çıkarılamamıştır. Yine de Perge Kazı'sı sonrasında müthiş bir sit alanı oluşturması ile isminden çok bahsettirmiştir. İzmir Müzeleri'nde ise, bölge kazılarında bulunamamalarına rağmen, Selçuk Efes Müzesi dışındaki diğer tüm müzelere Hitit ya da Türk vurgusu yapılabilecek eserler gönderilmiştir.

Özellikle belli bir uygarlığın kazılması ile belirlenen milli kazılar sayesinde 1930'lu yıllarda birçok müzenin temeli atılmıştır. Çıkarılan eserleri muhafaza edecek müzelerin yapılması daha çok 1950'lar sonrasını bulsa da eserleri koruma ve saklama konusunda müthiş bir çaba söz konusudur. Devlet destekli oluşturulan müze-depolar bu eserlerin muhafaza edildiği mekanlar olarak kurulmuştur. O dönemde müze-depolarının genelde medrese, cami, külliye, okul ya da eski yapılar olması devletin başka bir politikası da belirtmektedir: Bu da eski yapıların, müzelere yardımcı olmak adına işlevselleştirilmesidir. Aynı zamanda yapının kendisi de bu tarih sunumunun içinde başka bir açıdan müzeleşmiştir. Dönemin müze-depoları böylelikle gelecekteki önemli müzelerin temelleri olarak hayata geçmişlerdir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulus-devlet unsurları üzerinden şekillenen tarih olgusu, kültürel anlamda, arkeoloji disiplini ile müzeleri bir arada kurgulamamızı sağlamıştır. Kültürel anlamda arkeolojik kazılar ile kendi meşrutiyetini oluşturmaya çalışan Türkiye Devleti bunu araştırdığı müzeler üzerinden yapmaktaydı. Anadolu'daki birçok müzenin temeli de ulus-devletin kendi tarihselliğini açıklama isteği olarak görülebilir. Çünkü Erken Cumhuriyet Dönemi'nde müzeler, milli bir kimlik yaratma amaçlı kurulmuştur. Böylelikle, müze-depolar, yeni sit alanları, bölgesel müzeler Erken Cumhuriyet'le beraber hızla kurulmaya başlanmıştır. Hızlı ve planlı kurulan bu müzelerin halk ile buluşabilmesine olanak sağlayan Halkevleri de dönemin siyasi propogandası olarak yer almaktaydı. Halkevleri kurmuş olduğu kültürel platform ile gelecek nesillere siyasi argümanlarını aktarmaktaydı. O dönemde müzelerin açılmalarındaki teşvikleri, eserlerin korunması için halkı

bilinçlendirmesi, Türk Tarih Tezi'nin istediği dönemlere dair eserlerin çıkabileceği kazı mekanlarının keşfedilmesini sağlaması ile kültür alanında olumlu etki yaratmıştır. Halkevlerinin yaratmayı hedeflediği bilinçlendirme, eserler ve halk arasında bir aidiyet duygusu verme isteğini de göstermektedir.

Mustafa Kemal kültürel değerlerin halkların kendini tanımaları, aidiyet duyguları ile kazanılan toprakları daha iyi benimsemelerini, eski kültürel miraslar ile geçmişlerini kurmalarını önemsemiş, bir ulusun ancak böyle var olacağını belirtmiştir. Tüm bu çabaların temelinde yatan, yeni kurulan devletin vatandaşlarına bu topraklarda kendilerini anlamlandırmalarını sağlayacak argümanları sunma isteğidir. Müzeler, her anlamda öykülerin sunulduğu yerler olarak yer almışlardır. Anlatılmak istenilen kurguların devlet çıkarları ile bağdaşması her zaman çok önemlidir. Bir ulus-devlet kuruluş aşamasında, siyasi, ekonomik çalışmalara öncelik verirken asla kültürel çalışmaları arkasına almadan kendi zeminini kuramaz. Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluş aşamasında, kültürel zemininde müzeleri baş köşeye koymuştur. O dönemde heyecanla, şevkle, hırsla kurulan Erken Cumhuriyet Dönemi Müzeleri milli unsurların dışına çıkamamıştır. Evrensel, kapsayıcı bir bakış açısına dönüşemedikleri noktada müzelerin de sadece yerel kalmaları kaçınılmaz olmuştur. Aidiyetini oluşturması temenni edilen toplumun üyeleri dahi müzeleri tam benimseyememişlerdir. Tüm bu toplumsal aidiyet oluşturma çaba ve çalışmalarında amaçlanan milli kimlik yapısı müzecilik alanında sağlam olamamıştır. Türkiye Devleti kurulma aşamasında müzelerdeki eserler üzerinden verilmeye çalışılan aidiyet vurgusu kültürel anlamda eksik kalmıştır. Bu bakış açısı ile Türkiye Devleti'nde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'da kurulan arkeoloji müzeleri, bugün sağlam oluşturulamamış kültürel aidiyet duygusu itibariyle terkedilip bırakılmış sığınaklar olarak görünmektedir. Günümüzde, halk ayağının çok zayıf olduğu kültür politikalarında, devlet basamağının da bir zaman sonra zayıflaması ile Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplanmış çok iyi koleksiyonlara sahip arkeoloji müzelerinin değer kaybettiği görülmektedir.

O dönemin konjonktüründe ulus-devlet kurulmasının temelinde milli kimlik oluşturulması aşamasında, müzelerin araçsallaştırılması, aynı zamanda müzelerin yapısal gelişmesini sağlamıştır. Fakat tarihsel araştırmaların ve çalışmaların tek bir ideolojik fikir üzerinden yürütülmesi ile müzeler koleksiyonların çeşitliliği anlamında sınırlı kalmıştır. Bu durum bugünün Türkiye Müzeleri'nde tarihsel

anlatımlarda halen etkilidir, ve müzelerin evrensel olmasını engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus-devlet unsurları içinde yer alan tarih-yazımının somut anlamda sunulduğu yer olarak arkeoloji müzelerinin toplum üzerindeki rolü insanlık tarihi de hesaba katıldığında daha da önem kazanır. Bu sebepten, arkeoloji müzeleri milli sınırlamaların dışına çıkabildiği ölçüde evrenselliğe yaklaşabilecektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

İstanbul Müzesine Anadolu'dan Gelen Eserler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.NZD., dosya no:223 gömlek no:73.

1934 yılında Prag'a Gönderilen Tabletlerin Teslimi Kararnamesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi :030.0.18.01.02.48.65.010

İstanbul Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eski Eserlerin Bildirilmesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi : 490,01-1198,199,1 -175, 177

Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eserler Hakkında Bilgi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 490,01-1198,199,1 -172-173

Diyarbakır Halkevlerinin Bölgede Yaptığı Tetkik Gezisi Sonrası Bildirisi Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490,01-1198,199,1- 139.

1936 Yılında Arif Müfid Mansel'in araştırma için Yunanistan ve Kıbrıs'a Gönderilmesi adına çıkarılan kararname Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.0.18.01.02.70

Abbasoğlu, Haluk. 'Arif Müfid Mansel: Türkiye Arkeolojisinde Bir Öcü', **Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıkları: Klasik ve Bizans Dönemleri**, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010: 181-191.

Akın, Nur . 'Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine', **Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu (İstanbul, 17-18 Aralık 1992)**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1993: 233-239.

Akok, Mahmut. Büyük Güllücek'te Kalatepe Hafriyatı, **Belleten Dergisi**, c. XII, s. 45,(1947): 240-241.

Algan, Hamdiye. 'Halkevlerinde İnkılap Temsilleri (1932-1951)' Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011.

Alkım, U. Bahadır. 'Karatepe Kazısının Arkeolojik Sonuçları' **Belleten Dergisi**, c.XII, s. 47, (1948): 533-547.

_____. 'Karatepe Kazısı', **Belleten Dergisi**, c. XII, s. 45, (1947):241-248.

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, 5.bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Atay, Ali 'Hatay Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956), 17-18.

Atmacaoğlu, Hüseyin. 'Maraş Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956), 31.

Arık, Remzi Oğuz. '1942'de TTK adına yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor', **Belleten Dergisi**, c. VIII, s.30, (1944), 341-384.

_____. **Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, Ankara: CHP Halkevleri Yayınlarında Kılavuz Kitapları XXI, 1947.

_____. **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1953.

_____. **Türkiye'de 1936 yılındaki Arkeoloji İşleri**, İstanbul, Kenan Basımevi: 1938.

_____. 'Karaoğlan Höyüğü', **Belleten Dergisi**, c. 3 s. 9, (1939), 27-42.

Arıkan, Zeki. Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, c. 6 s.23, (1999), 261-280.

Aydın, Suavi . 'Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü' **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001: 155-184.

Aziz, A. **İzmir Müzesi Rehberi**, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1932.

Balçık, M. Berk. 'Milliyetçilik ve Dil Politikası', **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 777-787.

Başgelen, Nezih. **Halet Çambel-Nimet Özgüç TC Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 Yılı Sanat Büyük Ödülü**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011.

_____. **Müze-i Hümayun Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzesi**, İstanbul:Arkeoloji Sanat Yayınları, 2010.

Baykan, Daniş . **Türk ve İslam Eserleri Müzesi**, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, 2002.

Baykara, Tuncer. **Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları**, İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Behar, Büşra Ersanlı. **İktidar ve Tarih Türkiye'de 'Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992.

Behar, Büşra Ersanlı. **İktidar ve Tarih** İstanbul: İletişim Yayınları: 2002.

Beygu, Abdurrahim Şerif. **'Erzurum :Tarihi, Anıtları, Kitabeleri'**, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1939.

Canseven, Hamit. 'Diyarbakır Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956), 16.

CHP, Söylevler 1932-1942 ? Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1942.

Copeux, Etienne . **Tarih Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinde Türk İslam Sentezine**. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2006.

Çelikkol, Seyide. 'Adana Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956), 13.

- Çığ, Kemal. 'Türk ve İslam Eserleri Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X, s. 115, Ekim (1956), 29.
- Çongur, H. Rıdvan. **Remzi Oğuz Arık Armağanı**, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1987.
- Dağbaşı, Yunus Ali. 'Ulus-Devlet' Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Dalman, Knut Olof. '1931'de Ankara'da meydana çıkartılan Asarı Atika', **Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, s. 1, (1933), 121-133.
- Dolunay, Necati. 'TTK Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı', **Belleten Dergisi**, c. X s.19, (1941), 261-266.
- Duruel, Nursel. **Cumhuriyetin Çocukları Arkeolojinin Büyükleri Nimet Özgüç- Tahsin Özgüç**, Ankara: TÜBA, 2011.
- Duyuran, Rüstem. 'İzmir'de Namazgah'ta 1944 yılında yapılan kazıya ait kısa rapor', **Belleten Dergisi**, c. IX, s. 35, (1945), 405-409
- Halil Edhem, **Catalogue des Poteries Byzantines Et Anatoliennes du Musee de Constantinople**, Constantinople : Typo- Lithographie Ahmed İhsan, 1910.
- Erbay, Fethiye. 'Atatürk'ün Müzeciliğimize Kuramsal Yaklaşımı' **Türkiye'de Plastik Sanatlar Dergisi**, Ocak-Şubat, sayı 37, (1999), 12-19.
- _____. Mutlu Erbay. **Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Eren, Cemal. 'Sinop Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956), 31.
- Ergil, Doğu. **İdeoloji ve Milliyetçilik**. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1983.
- Ergin, Osman Nuri. **Türkiye Maarif Tarihi, Cilt III-IV**, İstanbul, Eser Kültür Yayınları, 1977.
- Ergin, Murat. 'Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin Algılanması ve Arkeoloji', **Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri**, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010, 23-47.
- Ersözden, Ozan. **Ulus-Devlet**, 1.bs. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- _____. **Ulus-Devlet**, 2.bs. İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları, 2008.
- Esin, Ufuk. 'Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılında Atatürk Düşüncesinin Ulusal Kimliğinin Oluşturulma Sürecinde Arkeoloji'nin Yeri: Dünü, Bugünü'. **Türkiye Cumhuriyetinin**

75. Yılında Bilim: Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı I. Kitap. Ankara: TÜBA, 1999: 277-288.

Gerçek, Ferruh . **Türk Müzeciliği**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Göçek, Fatma Müge. 'Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğın Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım', **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 63-76.

Gökoğlu, Ahmet. 'Kastamonu Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 29.

Gönçer, Süleyman. 'Afyon Arkeoloji Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 13-14.

Gözmen, Rıfat. 'Manisa Arkeoloji Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 30-31.

Guibernau, Montserrat. **Milliyetçilikler 20.yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, çev. Neşe Nur Domaniç. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997.

Güçlü, Lütfiye. 'Kütahya Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 30.

Gülsevil, İnci . 'Ankara Arkeoloji Müzesi' **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni Dergisi**, s.24/303 1969: 6.

Gültekin, Hakkı. 'İzmir Müzeleri' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 18.

Gür, Aslı. 'Üç Boyutlu Öyküler: Türkiyeli Ziyaretçilerin Gözünden Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Temsil Ettiği Ulusal Kimlik', **Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye'nin Toplumsal Hafızası**, der. Esra Özyürek, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001: 215-247.

Güven, Suna. 'Ankara'da Geçmişi İnşa Etmek: Augustus'tan Atatürk'e', **Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri**, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010, 49-71.

Güzel, Emir Can . 'Türkiye'de 1950 – 1960 Arasında Kültür Politikaları ve Müzelere Etkileri'. Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Halkevleri Çalışma Talimatnamesi ? Ankara: Zerbamat, 1940.

Hobsbawm, E. J. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik 'Program, Mit, Gerçeklik'**, çev. Osman Akınhay.2.bs İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

İşıldağ, İbrahim. 'Antalya Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, 1956, (15).

İğdemir, Uluğ. **Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.

İnan, Afet . 'Atatürk ve Tarih Tezi' **Belleten Dergisi** c.III s.10 ,(1939), 243-246.

_____. **Türkiye Halklarının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947.

_____. **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Ankara: Akın Matbaası, 1960.

- _____. 'Türk Tarih Kurumu Arkeoloji Faaliyeti', **Belleten Dergisi**, c. II, s.5/6, (1938), 5-12.
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, **İstanbul Arkeoloji Müzesi Yıllığı**, No.3, İstanbul, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları, 1949.
- Joubin, Andre. **Musee Imperial Ottoman Monuments Funeraires Catalogue Sommaire**, Constantinoble, Mihran Imprimeur, 1893.
- _____. **Musee Imperial Ottoman Bronzes Et Bijoux Catalogue Sommaire**, Constantinoble: Par ordre de Ministere Imp. de l'instruction Publique, 1898.
- Kansu, Şevket Aziz . **TTK Tarafından Yapılan Etiyokuşu Hafriyatı Raporu (1937)**, Ankara: Yayınevi, 1940.
- _____. 'TTK Prehistorik Araştırmaları' **Belleten Dergisi**, c. 3 s. 9, (1939):93-97.
- Karaduman, Hüseyin 'Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi', **Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, c. XXV, s. 29, (2004), 74-75.
- Karal, Enver. 'Atatürk'ün Tarih Tezi', **Atatürk Hakkında Konferanslar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1946): 158-159.
- Katoğlu, Murat . 'Yeni Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Kurumu', **Türkiye Tarihi 4**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.
- Koşay, Hamit Zübeyr . **Açık Hava Halk Müzeleri ve Türkiye'de Açık Hava Halk Müzelerinin Kurma İmkanları**, Ankara: Maarif Basımevi, 1958.
- _____. **II. Türk Tarih Kongresi Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük'te Yapıtılan Hafriyatı Elde Edilen Neticeler**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1937.
- _____. 'Ahlatlıbel Hafriyatı' **Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi** s. 2, Temmuz (1934), 3-92.
- _____. 'Ankara Etnografya Müzesi' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 14-15.
- _____. 'Çorum Alacahöyük Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 16.
- _____. 'TTK Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyatı', **Belleten Dergisi**, c. III, s.9, (1939), 5-14.
- _____. Kemal Turfan, 'Erzurum Karaz Kazısı Raporu', **Belleten Dergisi**, c. XXIII, s. 91, (1959), 349-365.
- _____. Mahmut Akok. 'Büyük Güllücek Araştırmaları Üzerine İlk Rapor', **Belleten Dergisi**, c.XII, s. 46, (1947), 471-476.
- Kökten, Kılıç , Nimet- Tahsin Özgüç. 'TTK Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor' **Belleten Dergisi**, c.IX, s.35, (1945), 361-400.
- _____. 'Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları' **Belleten Dergisi**, c. VIII, s. 32, (1944), 659-660.

- Kuban, Zeynep. 'Arkeoloji ve İdeoloji', **Arkeoloji: Niye? Nasıl?, Ne için?** ed. Oğuz Durdur, Güneş Duru İstanbul: Ege Yayınları, 2003, 157-163.
- Kutlu, Burcu. 'Batı Anadolu'daki Arkeolojik Kazılar (1860-1910)', Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Madran, Burçak. 'Halkın Sarayları: Müzeler' Kitap Dışı Basılı Kağıt Makale İstanbul: Tarih Vakfı, 1998), 93-96.
- Mahçıpyan, Etyen . **İdeolojiler ve Modernite**, 2.bs. İstanbul: Yol Yayınları, 1997.
- Maksuyan, Nazan .**Türklüğü Ölçmek Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939**. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Mansel, Arif Müfid . '1946 Perge Kazısı', **Belleten Dergisi**, c. XI, s. 41, 1947:166-167.
- _____. '1947 Side Eski Antalya Kazıları', **Belleten Dergisi**, c. XII, s.45, (1948): 256-260.
- _____. 'Halil Edhem ve İstanbul Müzeleri', **Halil Edhem Hatıra Kitabı 2**. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1948), 13-26.
- _____. **Trakya Hafiyatı**, İstanbul, Maarif Matbaası: 1940.
- _____. 'Vizede Bulunan Maskeli Miğfer', **Belleten Dergisi**, c. VIII, s. 30, (1944), 165-183.
- MacCann, W.J. 'Volk und Germanentum': **The Presentation of the Past in Nazi Germany**, New York: Routledge, (1994): 74-87
- Mendel, Gustave. **Catalogue des Figurines Grecques de Terre Cuite**, Constantinoble: Par ordre de Ministère Imp. de l'instruction Publique, 1908.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923- 1943**, Ankara: Maarif Matbaası, 1944.
- Mumcu, Ahmet . "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. XXVI, S. 3-4, Ayrı Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara (1969): 45-78.
- Mülayim, Selçuk . **Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi**. İstanbul: Lions Yönetim Çevresi, 1998.
- Nalçioğlu, Halil. 'Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi' **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 293-308.
- Ogan, Aziz . '1937 yılında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Topkapı Sarayı Raporu', **Belleten Dergisi**, c. IV s.16, (1940):217-342.
- _____. 'Regium Hafiyatı', **Belleten Dergisi**, c.III, s.11-12, (1939): 437-445.
- _____. Arif Müfid Mansel . 'Küçük Çekmece Hafiyatı 1940-1941 çalışmalarına dair ilk rapor', **Belleten Dergisi**, c. IV, s.21-22, (1942):1-18.

- _____. 'Asarıatika Nizamnamesi ve 1874'den İtibaren Yapılan Hafriyat', **YeniTürk Dergisi eki**, (1938): 48-50.
- Okutan, M. Çağatay. **Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**, İstanbul: Bilgi Yayınları, 2009.
- Önder, Mehmet. 'Konya Müzeleri' **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956):29-30.
- Öndün, Nilüfer . **Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)**. İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2003.
- Öz, Tahsin. 'Atatürk ve Türk Sanatları'. **Belleten** c. XX, s. 80, (1956): 585-598.
- Özdemir, Ayşe . 'Hayali geçmiş', **Arkeoloji: Niye? Nasıl?, Ne için?** ed. Oğuz Derdur, Güneş Duru İstanbul: Ege Yayınları, 2003, 7-27.
- Özdoğan, Mehmet. **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006.
- Özgüç, Tahsin. 'Atatürk ve Arkeoloji' **Cumhuriyetin 50.yıldönümü Seminere Sunulan Bildiriler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1975): 109-117.
- _____. 'Bitik Vazosu', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. X V I. s. 1-2 Mart- Haziran (1958):1-18.
- _____. 'Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı', **Belleten Dergisi**, c. XII, s. 45, (1948): 226-232.
- _____. Mahmut Akok, 'TTK Adına Anıtkabir Alanında Yapılan Tümümlüs Kazıları', **Belleten Dergisi**, c. XI, s.41. (1947): 27-56.
- Özgüç , Nimet-Tahsin. **TTK Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947**, Ankara, TTK Basımevi, 1949.
- _____. **TTK tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948**, Ankara, TTK Basımevi, 1950.
- Özgünel, A.Çoşkun. 'Cumhuriyet Arkeolojisi ve Ekrem Akurgal Okulu' **Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıkları: Klasik ve Bizans Dönemleri**, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010: 169-181.
- Pulhan, Gül.'Halil İnancık ile Osmanlı-İslam Arkeolojisi Üzerine'. **Arkeoloji:Bir Bilimin Katmanları, Cogito Dergisi** s. 28, (2001): 258-273.
- _____. 'Mehmet Özdoğan ile Arkeoloji- İdeoloji-Devlet İlişkileri Üzerine' . **Arkeoloji:Bir Bilimin Katmanları, Cogito Dergisi** s.28 (2001): 138-152..
- Savuran, Nuri. 'Tokat Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, 1956, (31-32).
- Say, Ömer . **Milli Devlet Kültürü Türkiye Yansımaları**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1998.

- Shaw, Wendy M. K. **Osmanlı Müzeciliği, Müzeler, Arkeoloji ve Tarihın Görselleştirilmesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Seyirci, Musa . **Atatürk ve Çağdaş Müzecilik (Atatürk'n Anadolu Uygarlığına Bakışı)**. Afyon: Türkeli Matbaası, 1981.
- Sinemoğlu, Nermin, Semra Ciner. 'Atatürk'n Türk Tarih Tezi İçinde Arkeolojinin Yeri ve nemi' **Atatürk ve Sanat Sempozyumu 26-28 Ekim 1981**. İstanbul: İDGSA Yayını, (1981): 81-85.
- Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**, 2.bsm İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- Şahin, Gürsoy . 'Avrupalıların Osmanlı lkesindeki Eski Eserlerle ilgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği' **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi** c.26 s.42 (2007): 110-125.
- Şapolyo, Enver Behnan. **Müzeler Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1936.
- Şinasi, Abdülhak. 'Müzelerimiz ve Osman Hamdi Bey' **lk Dergisi**, c. 3 s. 14, (1934): 111-115.
- TC Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü 'Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları', 15 Kasım- 23 Kasım 1945. (Ankara, TC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları)
- Temizer, Raci. **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Rehberi**, Ankara: Ak Yayınları, 1979.
- Türk Tarihi Ana Hatları Kitabı ?** İstanbul, Kaynak Yayınları, 1900.
- Trkdoğın, Orhan . **Ulus Devlet Dşnr Ziya Gökalp**, İstanbul: IQ Yayınları, 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1923- 1943 ?** Ankara: Maarif Matbaası, 1944.
- Tokloğlu, Faik. 'Tire Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 19.
- Toksoy, Nurcan. **Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Ankara: Orion Yayınları, 2007.
- Trigger, Bruce G. **A History of Archaeological Thought**. New York : Cambridge University Press, 1989.
- Uluçay, Alev . 'Osmanlı Devleti Döneminde Bergama ve Efesteki Kazılar', İ.. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
- nal, Ahmet. **Hitit Devrinde Anadolu Kitap 1**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.
- Weber, Max . **Toplumsal ve Ekonomik rgtlenme Kuramı**, ev.zer Ozankaya, 1.bs. İstanbul: Cem Yayınları, 2011.
- Yakupoglu, Hakkı. 'Van Müzesi', **Bilgi Dergisi**, c. X s.115, (1956): 32.

Yıldırım, Recep , Abdullah Matral. “Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı”, **XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999**, Ankara: Türk Tarih Kongresi, 2002, III. Cilt, II. Kısım: (1095-1102).

Yıldız, Ahmet . **Ulus Devletin Bunalımı Federalizm ve Kürt Meselesi**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2010.

Yıldız, Melek. ‘Koleksiyonluktan Müzeciliğe Geçiş ve Türk Müzeciliği’. **Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik I. Sempozyumu 21-22 Mayıs**. Ankara: Vekam, (2007):27-35

Elektronik Kaynaklar

‘Türkiye Arkeolojik Yerleşmesi-Tay’

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=961&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=961&html=ages_detail_t.html&layout=web) [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi’

<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-54427/ankara-roma-hamami.html> [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Çağı Bölümü

<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/belge/1-55018/eski-hitit-ve-hitit-imparatorluk-cagi.html> [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ Alacahöyük Müzesi

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43359/alacahoyuk-muzesi.html> [31.08.2012].

‘İzmir Büyükşehir Belediyesi’ Agora

<http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=335> [31.08.2012].

‘TC İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi’ Perge Kazısı ve Onarım Çalışmaları

http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/edebiyat/dekanlik/arastirma_merkezleri/antalya_bolgesi_arkeoloji_arastirmalari_merkezi/faatliyetler.htm [31.08.2012].

‘Halet Çambel Ve Çukurova Kültüründe Karatepe’ Musa Seyirci

http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_2/seyirci.pdf [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Amasya Müze Müdürlüğü’

<http://www.amasyamuzesi.gov.tr/> [31.08.2012].

‘Konya Müzeleri – Örenyerleri’

<http://www.bizimkonya.com/konya%20muzeleri.html> [31.08.2012].

‘Mevlana Müzesi’

<http://www.mevlanamuzesi.net/indextr.htm#hakkinda> [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’
İzmir- Bergama Müzesi Müdürlüğü

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43849/izmir---bergama-muzesi-mudurlugu.html> [31.08.2012].

‘TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Müzeler Müdürlüğü’

<http://www.eskisehirmuze.gov.tr/hkk011/tarih.html> [31.08.2012].

‘TC Şanlıurfa Valiliği’ Şanlıurfa Müzesi

http://www.sanlıurfa.gov.tr/default_B0.aspx?id=127 [31.08.2012].

EKLER

Ek 1. İstanbul Müzesine Anadolu'dan Gelen Eserler Hakkında Yazışma Belgesi

Ek 2. Taşınır ve Taşınmaz Eski Eserlerin Kültür Envanteri Çıkarması için Vilayetlere Yollanan Genelge- Ekim 1922

Ek 3. Müzeler ve Eski Eserler Hakkında Talimat

Ek 4. Müzeci ve Arkeologlarınların Biyografileri

Ek 5. 1936 Yılında Arif Müfid Mansel'in araştırma için Yunanistan ve Kıbrıs'a Gönderilmesi adına çıkarılan kararname

Ek 6. Ankara Çankırıkapı İnşaatında Sırasında Ortaya Çıkan Eserlerin Bildirilmesi

Ek 7. 1934 yılında Prag'a Gönderilen Tabletlerin Teslimi Kararnamesi

Ek 8. İstanbul Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eski Eserlerin Bildirilmesi

Ek 9. Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eserler Hakkında Bilgi

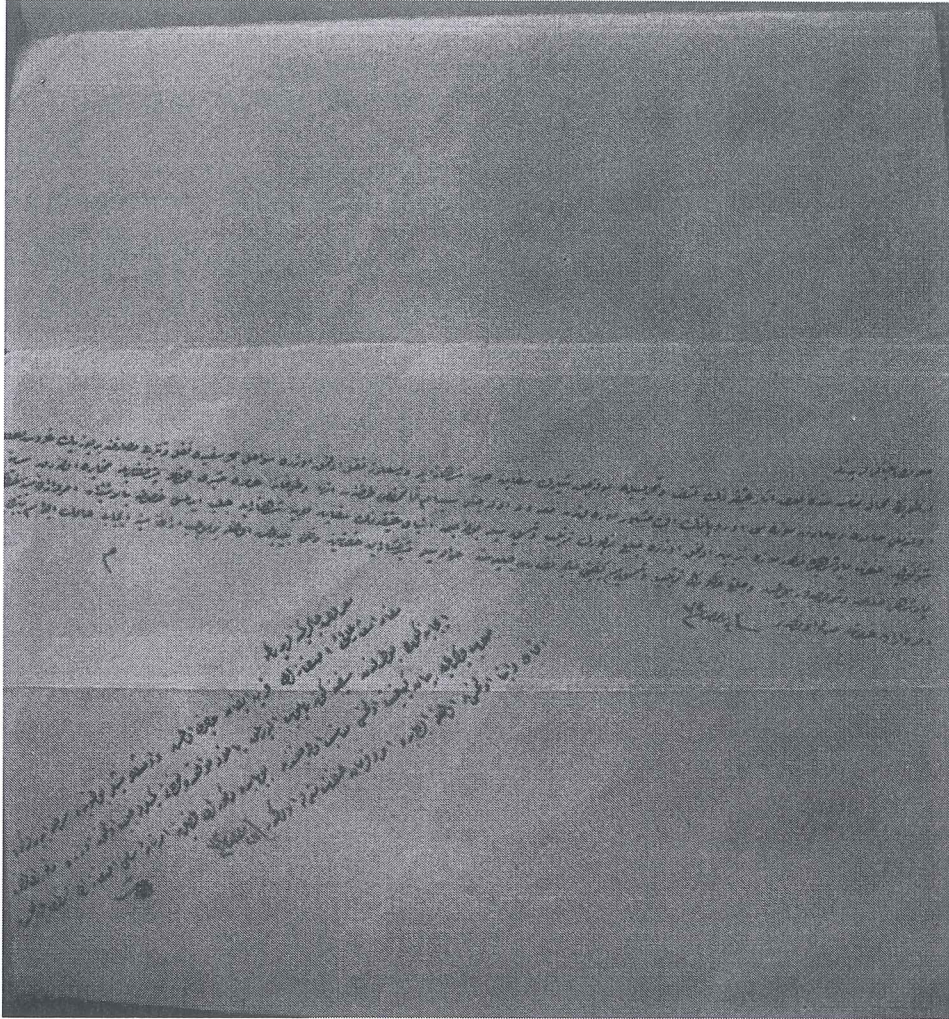
Ek 10. 1933-1950 Yılları Arası Milli Kazılar Tablosu

Ek 11. Müzeler Tablosu

Ek 12. Müzeler Haritası

Ek 13. Diyarbakır Halkevlerinin Bölgede Yaptığı Tetkik Gezisi Sonrası Bildirisi

Ek 1. İstanbul Müzesine Anadolu'dan Gelen Eserler Hakkında Yazışma Belgesi

**Ek 2. Taşınır ve Taşınmaz Eski Eserlerin Kültür Envanteri Çıkarması için
Vilayetlere Yollanan Genelge- Ekim 1922**

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Umuru Maarif Vekaleti

Hars Dairesi

1-Liva içerisindeki şehir kasabaların kuruluş tarihleri ve kurucuları hakkında tarihi araştırma, ne gibi tarihi olaylara sahne oldukları, eski Yunan ve Roma, Osmanlı ve daha evvelki Türk devirlerinde bunlara verilen isimler,

2- Liva içerisindeki, geçmiş kavimlerin uygarlıklarına ait eski eser kalıntıları ve mevcut eserlerin fotoğrafları, fotoğraf çekmek mümkün değilse krokileri yapılarak rapor edilmesi,

3- Gerek Osmanlı zamanına, gerek daha önceki zamanlara ait Türk kültürünü ilgilendiren ne gibi tarihi eserler vardır?

4- Değerli olduğu halde halen harab durumda bulunan ve onarım sayesinde korunması mümkün görülen tarihi eserler nelerden ibarettir?

5- Yöredeki Milli Eğitim İdaresi'ne devredilmesi kanun gerektiren, bölgenizdeki yıkılıp gitmiş vakıflar nelerden ibarettir? Mümkünse vakfiyeleriyle gerekli izahatın yapılması,

6- Bölgenizde bulunan, gerek yapıları, gerekse harab cami, mescit, medrese, tekke, çeşme ve köprüler, imaretler, kervansaraylar, şfahaneler ve benzerleri hakkında ve bunları yaptıranlar hakkında yeterli bilgilerin toplanması,

Selçuklu ve Osmanlı Sultanları ile Karamanoğlu, Danişmendiler, Beni Artuklular gibi Türk Emirleri devrinden kalma tüm eserlerde rastlanan oyma kitabe ve işlemlerin ve eğer bir asır önce yapılmış veya daha eski bir devre ait özel konutlara rastlanırsa, bunların ocak, tavan, dolap, raf ve pencere gibi iç bölümlerine ait süslemelerinin ve dikkati çeken mimari unsurlarının fotoğraflarının çekilerek rapora eklenmesi.

Küçük boyutlu levha, kitabe ve ev eşyasından sayılan eski iş eserlerin elde edilmesi halinde bunların da Ankara'ya gönderilmesi,

7- Livanızda evliyalardan, alimlerden, şeyhlerden, şairlerden, vezirlerden kısaca büyük şahsiyetlerden kimlerin mezarı vardır?

Mezar taşlarındaki oyma yazıların alınması, süsleme olarak dikkat çekici olan sandukalarında fotoğraflarının çekilmesi,

8- Bölgeniz içerisinde eski tarihi ailelerin isimleri, halen hayatta olan tarihi aileler varsa bunların secerelerinin birer suretinin gönderilmesi,

9- Bölgeniz içerisinde halen iskan edilmemiş aşiretler var mıdır? Varsa isimleri bunlar hakkında bazı bilgilerin toplanması,

10- Bölgenizde ırk itibarıyla ne gibi uyumsuzluklar görüyorsunuz? Bunları dini görüşleri, ahlak kuralları, gelenecek ve görenekleri hakkında geniş bilgi toplanması.

Ek 3. Müzeler ve Eski Eserler Hakkında Talimat

1-Hars idaresi eser eserlere ilişkin bütün işleri yapmaya yetkilidir. Çözömlenecek sorunlar gerek göröldükçe Bakanlık Müdürler Kurulu'na incelenir ve halledilir.

2- İllerde eski eserlere ilişkin işlemler ve yerel müzelerin yönetimi milli eğitim müdürlerinin yükümlölüğündedir.

Sultani Mektebi, İdadi Mektebi ve Erkek Öğretmen Okullarında en büyük milli eğitim memurunun yönetiminde birer 'Mektep Müzeleri' oluşturulmuştur. Bu müzelerde bulunacak objelerin çeşitleri ve bu müzelerin oluşturulması 97 ve 107 sayılı genelgelerle bildirilmiştir. Milli eğitim müdürleri yerel müzeler ile okullarda oluşturulacak müzelerin ihtiyacı olan memurları seçerek atanmak üzere bakanlığa bildirir. Milli eğitim müdürleri eski eserlere ilişkin tüm bilgileri almak üzere hars idaresiyle haberleşir ve bilimsel temasta bulunurlar, ve sözkonusu işler hakkında hars idaresine bağılırlar.

3- Giyim eşyaları ve eski eşyaları ile, el yazmaları, tezhip edilmiş kitaplar, işlemeler, eski silahlar, çiniler, lahitler, mezar taşları, heykeller, vazolar, toprak kaplar, her çeşit süs eşyası, kitabeler, sikke ve madalyalar, fildişi ve kemik eserler, kakma ve oyma işleri ve buna benzer milli ve İslami ve güzel sanatların bütün dallarına ait eserlerin toplanarak müzelere konulmasına daha çok dikkat ve itina edilecektir. Bununla birlikte, eski İslam eserleri dışında ortaya çıkacak eserler de müzelere konulacak ve teşhir edilecektir.

4- Müzelerde mevcut koleksiyonların bir defteri ile teşhir maksadıyla konulacak olan herhangi bir yeni eserin bilimsel tanımıyla birlikte fotoğrafı ve sıra numarası hars idaresine bildirilecektir.

5- Eski eserlerle ilgilenen bilim adamlarının yararlanmalarını sağlamak üzere, yerel müzelerde arkeolojiye, güzel sanatlara ve ölkemizin tarih ve coğrafyasına ilişkin her dilde en tanınmış, en saygın yazarların kitapları yavaş yavaş temin edilip toplanarak birer 'Müze kütüphanesi' oluşturulacaktır.

6- Müze memurları, müzelerde bulunan koleksiyonları kısım kısım, her çağa ve her döneme göre tasnif ederek, çeşitli bölümlerine ait (hangi kısmın uzmanı ise) bizzat kendileri ya da bazı uzmanları birlikte çalışmaya teşvik ederek, bu gibi bilim adamlarının yardımıyla bilimsel değeri bulunan kataloglar hazırlarla ve yayınlarlar.

7- Eski eserler müfettişi bulunan bölgelerde, adı geçen müfettişler teftiş edecekleri yerlerde ve teftiş sırasında rastlayacakları eski eserler hakkındaki gözlemlerini ve incelemelerini bir rapor halinde hars idaresine vereceklerdir.

Rapor içerik ve metin olarak bilimsel değere sahip olmalıdır.

8- Müze memurları, geleneksel eski sanatlarımızın canlandırılmasına, çinicilik olan yerlerde bu sanatın geliştirilmesine ve milli eski sanatlarımız konusunda halkın dikkatinin çekilerek bu konuya ilgisinin sağlanması hususunda olanaklar ölçüsünde gayret edecekler ve girişimde bulunacaklardır.

9- Kazı, araştırma ve sondaj yapma hakkı hars idaresine aittir. Bununla beraber, bilim kurumları ve bilim adamları uzmanlar tarafından illerde bu konuda bir müracaat olduğu takdirde milli eğitim müdürleri bu konudaki başvuruları öncelikle hars idaresine bildirir. Bakanlığın uygun görüşü ve özel izni üzerine, kazı, araştırma ve sondaj faaliyeti için müracaat sahibine gerekli izin verilir.

10- Eski eserlerin bulunduğu arazi ile, buradaki eski eserlerin tasarrufları, taşınır ve taşınmaz eski eserler ve eski eserlerin alım satımı, ihracı, ithali ve nakliye ile kazı, araştırma ve sondaja ilişkin diğer hususlar hakkında halen yürürlükte olan Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi hükümleri uygulanır.

11- Müze memurlarının eski eserler bilimine yakınlığı olmaları veya bu bilime karşı eğilimi olmaları gerekmektedir. Söz konusu memurlar müzenin iyi düzenlenmiş olması ve zenginleştirilmesi için çaba gösterirler. Ve ortaya çıkacak eski eserlerin müzeye nakledilmesini sağlarlar. Veya eski eserlerin çıktığı yere giderek incelemede bulunurlar ve kazı olduğu takdirde kazı yerine giderek, Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin hükümlerinin yerine getirilmesine nezaret ederler. Müze muhafızları ise müzede bulunan ve kendilerine emanet edilen eserlerin iyi korunmasından, tahribinin önlenmesinden ve kaybolmamasından sorumlu ve yükümlüdürler. Ve bunlardan, müzede bulunan eserlerin değerine göre kefalet kesilir. Mübarek

5 Kasım 1922- İsmail Safa (Maarif Vekili)

Ek 4. Müzeci ve Arkeologlarınların Biyografileri

Aziz Ogan (1888-1956)

Aziz Ogan, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün kurulmasına yardımcı olmuştur⁴⁴⁹. Aziz Ogan, Sanay-i Nefise Mektebi'nden mezun olduktan sonra Osman Hamdi Bey'in isteği üzerine Efes, Sardes, Afrodias, Didyma kazılarında devlet temsilcisi olarak görevlendirilmiş, arkeolojiyi buralarda öğrendiğini belirtmiştir⁴⁵⁰.

1919-1922 yıllarında Müze-i Hümayun'da görevlendirilmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İzmir'deki müzenin sıfırdan başlayarak kurulmasında rolü büyüktür⁴⁵¹. Ayrıca Bergama ve Efes müzelerinin oluşmasını da sağlamıştır⁴⁵².

Aziz Ogan, İzmir'den sonra, bir dönem Ankara'da Maarif Vekaleti Müzeler Müdürlüğü'nde görev yaptıktan sonra, 1931 yılında emekli olan İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Halil Edhem yerine atanmıştır. Arkeolog, akademisyen Arif Müfid Mansel de, o dönemlerde Aziz Ogan'ın yanında müdür yardımcısı olarak görev yapmıştır⁴⁵³.

Aziz Ogan Osmanlı Dönemi'nde müzecilik faaliyetlerine başlamış, bu çalışmalarına Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devam etmiştir. Çeşitli görevlerde yer almış, Türkiye Cumhuriyeti müzelerinin gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir.

Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984)

Milli kazılardaki diğer önemli isim, 1933 yılından itibaren milli arkeolojinin ilk kazılarını gerçekleştiren, aynı zamanda Eski Eserler ve Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'dır⁴⁵⁴. Berlin Üniversitesi'nde yüksek öğrenimini tamamlayan Hamit Zübeyr Koşay, 1925 yılında Türkiye'ye döndü. Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1926-1927 yılları arasında Asar-ı Atika ve Kütüphaneler Müdürlüğü, 1927-1931 yılları arasında Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü yaptı. 1931 yılında, Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü'nden Müzeler Dairesi Müdürlüğü'ne terfi ederek 1945 yılına kadar çalışmalar yürüttü. Ayrıca Koşay, 1930'da Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyesi olmuş, Türk Tarih Kurumu tarafından planlanan 'Türk Tarihinin Ana Hatları' eserinin hazırlanmasında görev almıştır. Yeni Türk arkeologlarının ortaya henüz çıktığı zamanlarda, Mustafa Kemal'in talimatıyla Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr Koşay, 1933 yılında, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kazılarından biri olan Ahlatlıbel kazısını yönetmiş, 1934 yılında da, Truva yakınlarındaki Kumtepe'de sondaj çalışmaları yapmıştır. Ayrıca, Anadolu arkeolojisi açısından büyük önem taşıyan, uzun yıllar devam eden Alacahöyük kazılarını 1935 yılında başlatmıştır⁴⁵⁵. Daha sonra, milli kazıların birçoğunda görev almıştır. Müzecilik alanında çok çalışma yapan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, milli

⁴⁴⁹ Gerçek, age, 343.

⁴⁵⁰ age.

⁴⁵¹ age.

⁴⁵² age, 344.

⁴⁵³ age.

⁴⁵⁴ Özgünel, A.Çoşkun. 'Cumhuriyet Arkeolojisi ve Ekrem Akurgal Okulu' **Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıkları: Klasik ve Bizans Dönemleri**, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010):172.

⁴⁵⁵ Gerçek, age, 406.

kazılarda da yer alan Hamit Zübeyr Koşay, arkeolog ve müzeci olarak önemli isimlerden biridir.

Oğuz Remzi Arık (1899-1954)

Oğuz Remzi Arık 1926 yılında, yurtdışına yollanan öğrencilerdendir. Avrupa'da arkeoloji eğitimi alır. Sorbonne Üniversitesi'nde sanat tarihi, Louvre Arkeoloji Enstitüsü'nde arkeoloji öğrenimi gördükten sonra 1930 yılında Türkiye'ye döner⁴⁵⁶. O dönemde, Türkiye'de arkeolojik kazıları yabancılar yapmaktadır. Türk arkeolog yokluğundan şikayet edilen bir meclis konuşmasında Afet İnan, Oğuz Remzi Arık'ın bu işi yapabileceğini söyler. 1931 yılında Yalova Kazısı'na başlar⁴⁵⁷. 1935 yılında Alacahöyük Kazısı'nda, Hamit Zübeyr Koşay ile birlikte Arık, Hitit Güneşi'ni ilim dünyasına sunmuştur⁴⁵⁸. Göllüdağ, Çankırıkapı, Karaoğlan, Hacılar, Alaettintepe ve Bitik kazılarını yönettikten sonra Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne atanır. 1939 yılında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde öğretim üyesi olur. Burada, arkeoloji ve sanat tarihi dersleri verir. 1938 ve 1939 yıllarında, yurt dışında çeşitli konferanslar veren Arık, 1939'a kadar Ankara Üniversitesi'nde Önasya Arkeolojisi olarak gelişen ve devam eden bölümün yanında, Klasik Arkeoloji'nin de kurulmasını sağlar ve hocalığını yapar. 1941 yılında Ankara Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürlüğü yapan Arık, aynı yıl Hatay Müzesi'ni kurar⁴⁵⁹. 1949 yılında yeniden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başlar. Burada Sanat Tarihi kürsüsünü kurmuş, Türk İslam Tarihi okutmuş ve Türk İslam Sanatları Enstitüsü'nün temellerini atmıştır.

1942-1944 arasında Hüseyin Avni Göktürk ile birlikte çıkardığı Millet dergisinde Türk milliyetçiliğinin, Anadolu'da oluşan din, dil, soy ve kültür birliğine dayanması gerektiği fikrini savunur ve bunun üzerine çalışmalarını açıklar. 1943-1945 yılları arasında yeniden müze yöneticiliğinde bulunur.

Osmanlı'nın yıkılışına şahit olan Oğuz Remzi Arık, gençliğinden bu yana Anadoluculuk fikrini savunmuş, bunun üzerine yazılar yazmıştır. Bu fikri ile milli kazılar ve özellikle müzelerde etkin biçimde çalışmalar yürütmüştür.

Arif Müfid Mansel (1905-1975)

Arif Müfid Mansel, arkeoloji alanında yaptığı çalışmalar ve özellikle milli kazılardaki araştırmalarıyla dönemin önemli arkeologlarından. Arif Müfid Mansel, dönemin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Halil Edhem'in isteği üzerine 1925 yılında klasik arkeoloji eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderilmiştir⁴⁶⁰. Arif Müfid Mansel klasik arkeolojinin yanı sıra ilkçağ tarihi, Eski Yunanca ve Latince öğrenmiştir. Doktora konusu olarak ilkçağ katmanlarını incelemiş ve birçok övgü almıştır⁴⁶¹. Doktorasını aldıktan sonra İstanbul'a dönen Arif Müfid Mansel, 1931 yılına kadar Müzeler Umum Müdürü Halil Edhem'in ve 1946 yılına kadar ise Aziz Ogan'ın müdür yardımcılığını yapmıştır⁴⁶². Buna ek olarak, akademik çevrede yer alan Mansel, Türkiye'de İstanbul Üniversitesi arkeoloji kürsüsünün oluşmasına yardım etmiştir. Burada, Arif Müfid Mansel genç arkeolog olarak Klasik Arkeoloji

⁴⁵⁶ H. Rıdvan Çongur, **Remzi Oğuz Arık Armağanı**, (Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1987):240.

⁴⁵⁷ **age.**

⁴⁵⁸ **age**, 241.

⁴⁵⁹ **age.**

⁴⁶⁰ Haluk, Abbasoğlu. 'Arif Müfid Mansel: Türkiye Arkeolojisinde Bir Öcü', **Cumhuriyet**

Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri, der.Scott Redford, Nina Ergin, çev. İnci Türkoğlu. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010): 181.

⁴⁶¹ **age**, 182.

⁴⁶² **age.**

kürsüsüne getirilmiştir⁴⁶³. Tüm bu çalışmaların başarısını aslında milli kazılarla tamamlayacak olan Arif Müfid Mansel, 1936 yılında, Trakya kazılarına başlar ve 1936-1939 yılları arasında Alpullu, Hasköy, Lüleburgaz, Vize ve Kırklareli'nde kazı ve çalışmalar yapmıştır⁴⁶⁴. Mansel, Alpullu yakınlarında, Güney Trakya'nın İlk Tunç Çağı'na ait ilk buluntularını keşfetmiştir⁴⁶⁵.

Mansel, 1937 yılında, Trakya çalışmalarına Lüleburgaz yöresindeki tümülüslerle devam eder. O yılki Türk Tarih Kongresi'nde, yeni eserler bulunduğu takdirde kendisinden sergilemesi de istenmiştir⁴⁶⁶. Lüleburgaz buluntuları, Roma Çağı Trakyası'nın nadide eserleridir. Trakya çalışmaları arasındaki en önemli buluntular, 1938 yılında, Vize'de bulunan yaklaşık 40 tümülüsten dört tanesinde yapılan kazıda elde edildi⁴⁶⁷. Doğu Trakya'nın son prenslerinden birine ait olan mezar, yalnız Trakya'nın kültür ve sanatı bakımından değil, aynı zamanda ölümünden önce Atatürk'ün gördüğü son arkeolojik eserler olarak da önem taşımaktadır⁴⁶⁸.

Ekrem Akurgal (1911-2002)

1911 yılında doğan Ekrem Akurgal, arkeoloji ve müzecilik alanlarında Erken Cumhuriyet Dönemi ve sonrası önemli işlere imzasını atmıştır. Ekrem Akurgal Erken Cumhuriyet Dönemi yurtdışına gönderilen başarılı öğrencilerden biridir. Almanya'da 1932 yılında başladığı klasik arkeoloji eğitiminde önemli hocalardan dersler almıştır. 1933-1940 yıllarında Berlin Üniversitesi'nde ünlü arkeolog Gerhard Rodenwaldt'den klasik arkeoloji eğitimi almıştır. 'Hellen ve Roma Arkeolojisi, Eskiçağ Tarihi, Klasik Filoloji, Eski Yunanca, Bizans Sanatı, Avrupa Sanatı, İslam ve Türk Sanatı ile Felsefe Tarihi dersleri almış gönüllü olarak Hititçe ve çivi yazısı öğrenmeye çalışmış Hellen epigrafisi seminerlerine katılmıştır⁴⁶⁹. 1935 yılında Batı Anadolu'daki antik çağ kazılarına katılmıştır,, bu dönemde ilk kez Batı Anadolu'yu ve müzelerini gezmiştir⁴⁷⁰. 1940 yılında Almanya'daki eğitimini tamamlayarak Türkiye'ye geri döner. 1941 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde asistanlık yapmış, 1949 yılında burada profesör olmuştur. Türk Tarih Kurumu'na 1943 yılında çalışmalarına dahil olan Akurgal 1983 yılına kadar kurum içinde çalışmalar yürütmüştür. Türk Tarih Kurumu'nun milli kazılarında yer almış hatta bu kazılardan çıkarılan eserler için müze kurmuştur. İzmir'de 1948 yılında bir arkeoloji istasyonu kurmuş, uzun yıllar çalışmalarına devam etmiştir⁴⁷¹. 'Akurgal 1948 yılından 1993 yılına kadar, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Eski İzmir, Foça, Sinop, Daskyleion, Çandarlı ve Erythrai kazılarını yürütmüştür⁴⁷².

Halet Çambel (1916-)

Halet Çambel 1935-1939 yılları arasında, Fransız Hükümeti'nin bursu ile Paris'deki Sorbonne Üniversitesi'nde arkeoloji eğitimi tamamlamıştır⁴⁷³. Dönemin önemli

⁴⁶³ Özgünel, age, 172.

⁴⁶⁴ Abbasoğlu, age, 184.

⁴⁶⁵ age.

⁴⁶⁶ age, 185.

⁴⁶⁷ age.

⁴⁶⁸ age, 186.

⁴⁶⁹ <http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir/Ord.Prof.Dr.EkremAkurgal.aspx>

⁴⁷⁰ age.

⁴⁷¹ Başgelen, Nezihe. Atatürk'ün Yurt Dışına Öğrenci Gönderme Projesi ve Eskiçağ Bilimleri Alanında İlk Yetişenler, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011): 29.

⁴⁷² www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CEoQFjAE&url=http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KimKimdir/Ord.Prof.Dr.EkremAkurgal.aspx&ei=UaQ8UMffNYej4gT32YGIAw&usq=AFQjCNGsXXqU5C9ANLXKqDnokX4YDMPvcw

üniversite hocalarından dersler almıştır. Charles Picard'dan Klasik arkeoloji ve Helen sanat tarihi, M. Louis Delaporte'den Hititçe'dir⁴⁷⁴. 1938 yılında hocası olan Delaporte ile Malatya-Aslantepe kazısına katılmış, bir sonraki yıl İstanbul Üniversitesi'nde asistan olmuştur⁴⁷⁵. 1943 yılında doktora çalışmasına bağlı olarak Türk Tarih Kurumu adına Kırşehir'deki Hashöyük'te bir kontrol kazısı yapmıştır⁴⁷⁶. Halet Çambel, 1946 yılında H. Th. Bossert ve Adana Müzesi Müdürü Naci Kum ile birlikte Kadirli yakınlarındaki Karatepe-Aslantaş'ında bir çok eser bulmuşlardır⁴⁷⁷. Çambel en önemlisi, Karatepe kazılarında bulunan binlerce parça yazıt ve heykeltraşi eserlerin birleştirilmesiyle Açık Hava Müzesi kurulmasını sağlamıştır⁴⁷⁸.

Nimet Özgüç (1916-)

Nimet Özgüç, 1936-1940 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Arkeoloji Bölümü'nde eğitim görür. Cumhuriyet Dönemi'nin önemli isimlerinden olan Afet İnönü, Şemsettin Günaltay, Fuat Köprülü, daha sonra bunlara katılan Şevket Aziz Kansu, Remzi Oğuz Arık ile yurt dışından gelen, dallarında uzman olan arkeolog Hans Henning von der Osten, Asurolog Benno Landsberger, Hititolog Hans Güstav Güterbock gibi hocalardan dersler almıştır⁴⁷⁹. Öğrenciliği sırasında, hocaları Prof. Dr. H. H. Von der Osten ve Remzi Oğuz Arık tarafından yapılan Ankara Roma Hamamı, Çankırıkapı ve Augustus Tapınağı kazılarına katılarak kazı deneyimi edinen Nimet Özgüç, 1940 yılından itibaren arazi çalışmalarına başlar⁴⁸⁰.

Tahsin Özgüç ve Kılış Kökten ile birlikte Nimet Özgüç Samsun Düdartepe, Kavak-Kaledoruğu, Tekeköy'de 1940-41 yılları arasında yapılan kazılara katılır.

Nimet Özgüç 1943 yılında Ankara Bedesteni'nde (günümüzün Anadolu Medeniyetleri Müzesi) dağınık halde bulunan kabartma parçalarının bir araya getirilmesi ve 'Eti Müzesi' olarak hazırlanması işinde hocası H. G. Güterbock ile çalışır⁴⁸¹. Eti-Hitit Müzesi olarak hizmet veren müzenin orta salonunu şekillendirirler. H. G. Güterbock tarafından kapsamlı bir biçimde kaleme alınan müzenin ilk rehberi N. Özgüç tarafından Türkçe'ye kazandırılır⁴⁸².

1947 yılında Tahsin Özgüç ile birlikte yaptığı Elbistan Ovası yüzey çalışmaları ve Elbistan- Karahöyük kazılarının sonuçlarını yazdığı makaleler kitap olarak basılır⁴⁸³.

Nimet Özgüç, 1948 yılından itibaren T. Özgüç başkanlığındaki Kültepe kazılarına kurul üyesi olarak katılır. Anadolu tarihinin bugün için en eski döneminin ortaya çıkmasını sağlayacak Eti Tunç Çağından Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na uzanan birçok eseri yayınlanır⁴⁸⁴. Nimet Özgüç, Hitit sanatının özelliklerine dayanarak bazı Hitit tanrıalarının Anadolu'daki varlığı ve mühür baskılar, diğer arkeolojik eserlere dayanarak Mezopotamyalı tanrıların Anadolu'da kazandığı yeni kimliği üzerine birçok makale yazmıştır⁴⁸⁵.

⁴⁷³ Nezh Başgelen, **Halet Çambel-Nimet Özgüç TC Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 Yılı Sanat Büyük Ödülü**, (İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011), 11.

⁴⁷⁴ age.

⁴⁷⁵ age.

⁴⁷⁶ age, 11-12.

⁴⁷⁷ age, 12.

⁴⁷⁸ age.

⁴⁷⁹ age, 42.

⁴⁸⁰ age, 43.

⁴⁸¹ age, 45.

⁴⁸² age.

⁴⁸³ age.

⁴⁸⁴ age.

⁴⁸⁵ age.

Tahsin Özgüç (1916-2005)

Tahsin Özgüç, Cumhuriyet'in ilk fakültesi olarak kurulan Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi'nde yüksek öğrenimine 1936 yılında başlamış ve oradaki eğitimini 1940 yılında tamamlamıştır. Üniversitede arkeoloji eğitimi alan Tahsin Özgüç, H. Von Der Osten, Benno Landsberger, H.G. Guterbock, Şemsettin Günaltay gibi kendi alanlarında önemli isimlerden dersler almıştır⁴⁸⁶. Daha ikinci sınıftayken, Kültepe, Boğazköy, Kargamış Kazılarını yerinde görmüş, dersleri kapsamında tanımıştır. 1937 yılında T.T.K kapsamında düzenlenen sergide görevlendirilmiş, kongreyi takip etmiştir⁴⁸⁷. 1938 yılında Ankara, Çankırıkapı'da, Van der Osten idaresinde yürütülen kazıda staj yapmış, orada çıkarılan Roma Hamamı üzerine çalışmıştır⁴⁸⁸. Doktorasını tamamlayan Tahsin Özgüç, akademik yapıda yer almaya başlar. O dönemde, Samsun Kazıları'nda (Dündartepe, Tekeköy, Kaledeoruğu) yer alır⁴⁸⁹. Tahsin Özgüç, 1949 yılında, Uppsala Üniversitesi'nde misafir profesör olarak çalışır. Tamamladığı doçentlik tezi ile 1949 yılında Arkeoloji Bölümü'ne doçent olarak atanır. Akademik çalışmalarda yer alan Tahsin Özgüç, bir yandan da, kazılar yapmış ve bunları yayınlamıştır⁴⁹⁰.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kurulan üniversitede okuyarak, yine üniversitede kalarak bir yandan akademik çalışmalar yürüten Tahsin Özgüç, bir yandan da milli kazılarda yer almış, birçok eseri müzelere kazandırmıştır.

⁴⁸⁶ Nursel Duruel, *Cumhuriyetin Çocukları Arkeolojinin Büyükleri Nimet Özgüç- Tahsin Özgüç*, (Ankara: TÜBA, 2011, 28.

⁴⁸⁷ *age.*

⁴⁸⁸ *age.*

⁴⁸⁹ *age*, 37.

Ek 5. 1936 Yılında Arif Müfid Mansel'in araştırma için Yunanistan ve Kıbrıs'a
Gönderilmesi adına çıkarılan kararname

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

5865

Türk Tarih Kurumu tarafından çıkarılacak olan "Türk Tarihinin Ana Hatları" eserinde "Ege Medeniyeti" bahsini yazacak olan İstanbul Üniversitesi Eski Zamanlar Tarihi Doçenti ve İstanbul Müzeleri Yardirektörü Dr. Arif Müfidin ilmi tetkikatta bulunmak üzere Yunanistan, Kıbrıs ve Giride gönderilmesi ve tahakkuk edecek harcırah ve yevmiyelerinden Yunanistana isabet edecek kısmının kliring yolu ile ve Kıbrısa ait kısmının da 1937 takvim yılı itibarile tanzim olunacak döviz cetvellerinde eonebi memleketler harcırahı namile Maarif Vekâleti hesabına konulacak tahsisattan tediyesi; Maarif Vekillığının 19/II/936 tarih ve 1466 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 26/II/936 tarih ve IIII49/5156 sayılı mutaleaamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 29/II/936 da onanmıştır.

29/II/936

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

T. İsmi

Ad. V.

G. S. S. S.

M. M. V.

U. O. S. S.

Da. V.

S. Kara

Ha. V. V.

G. S. S. S.

Ma. V.

G. S. S. S.

Mf. V.

S. S. S. S.

Na. V.

A. C. S. S.

İk. V.

C. S. S. S.

S. I. M. V.

S. S. S. S.

G. I. V.

S. S. S. S.

Zr. V.

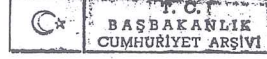
M. S. S. S.

18 01 02 70 98 2

Ek 6. Ankara Çankırıkapı İnşaatında Sırasında Ortaya Çıkan Eserlerin
Bildirilmesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
MÜAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube: K
Sayı: 77089

KARARNAME

Ankaranın Çankırıkapısındaki yol inşaatı münasebetile yapılan hafriyat neticesinde meydana çıkan ve milâdın ikinci asrına aidiyeti tahmin olunan muazzam bir roma binası ve Friyalılara ait diğer bazı eserler görüldüğünden agora tabir edilen pazar yeri veya bir mabet x olması muhtemel bulunan abidenin tamamen meydana çıkarılarak bulunduğu yerin daha eski devirlerdeki vaziyetinin tespiti için hafriyat yapılması lâzımgeldiğinden bu maksadı teminen (Deutsche Notgemein xx Schaft) müessesesine veya diğer bir ecebî ilim müessesesine müracaat edilmesi zımında Maarif Vekâletine mezuniyet verilmesi; Vekâleti Müğarünleyhanın 12/5/93I tarih ve 85274 numaralı teskeresile x yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/5/93I tarihli x içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.
20/5/93I

REİSİCÜMHUR

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

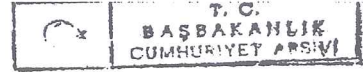
080	18	01	02	20	32	14
-----	----	----	----	----	----	----

Ek 7. 1934 yılında Prag'a Gönderilen Tabletlerin Teslimi Kararnamesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube : 2
Sayı : 1312

KARARNAME

1925 senesinde Kayseri civarında Kültepede hafriyat yapan Prag Üniversitesi professörlerinden Mr.Hrozny tarafından meydana çıkarılıp İstanbul Müzelerine tevdi edilmiş olan Çivi yazılı tabletlerden 93I parçasının, Prağda temizlenmek, yapıştırılmak ve ilmi tetkikler yapılmak üzere ve bütün masrafı kendisine ait olmak ve bir sene sonra tamamen iade edilmiş bulunmak şartıyla Mumaileyh Mr.Hrozny'ye teslimi Maarif Vekillığının 20/9/934 tarih ve 9I755 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 27/9/934 te tasvip ve kabul olunmuştur.

27/9/934

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

İsmail

Ad. V.

S. Savaş

M. M. V.

Kuvâi

Da. V.

S. Kara

Ha. V.V.

S. Kara

Ma. V.

Ömer

Mf. V.

Ömer

Na. V.

İsmail

İk. V.

İsmail

S. İ. M. V.

S. Savaş

G. İ. V.

Hi. Rana K.

Zr. V.

İsmail

0 50 18 01 02 48 65 70

Ek 8. İstanbul Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eski Eserlerin Bildirilmesi

DEVLET ARŞİVLERİ
TÜRK TARİH KURUMU

2760

Ankara: 26/10/1937

26. 10.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel

Satılmıştır Sekreterliğine

Ankara

19.X.1937 Tarih ve 5/3605 sayılı tezke-
releri cevabıdır:

Küçükçekmece civarında ve gölün şima-
linde mevcudiyeti anlaşılan şehir harabesi hak-
kında tarafı âlinizden gösterilen alâkaya ve
alınan müessir tedabire karşı ilim namına teşekkür ederiz. Bu harabenin hemen tetkik edilerek
neticesini Kurumumuza bildirmesini mutahassıs
arkadaşlarımızdan İstanbul Müzeleri Müdür mua-
vini Doktor Arif Müfit'ten rica ettik.

Bu vesile ile de derin saygılarımı
sunarım.

Türk Tarih Kurumu
Asbaşkanı

C. H. P. Genel Sekreterliği

Günleşmeç: 27 T.E. 1937

Sayı: 5857

Em:

Aspet
Dosyasına
Yip
serzettin 12 T.Sani 1937
R-eb
25

CUMURİYET HALK PARTİSİ

GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara : 19 T.Evil 1937

3604

Acele

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Vali ve C.H.P. Başkanlığına

Istanbul

Küçük Çekmece civarında ve gölün şimalinde bir şehir harabesinin mevcut olduğu ve bu harabeden köylüler taş çıkarmak suretiyle bunu tahrip etmekte olduklarını haber aldım.

Derhal vaziyeti tetkik etmenizi ve köylüleri menederek icap eden muhafaza tedbirlerini almanızı ve neticeden bana malûmat vermenizi rica ederim.

Sevgilerimi sunarım.

Dahiliye Vekili
C.H.P.Genel Sekreteri

19 T.Evil 1937

Yazıldı 1 / 1937

Kaydedildi

27

Ek 9. Küçük Çekmece Civarında Bulunan Eserler Hakkında Bilgi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türk Tarih Kurumu Yüksek Başkanlığına
26/10/37 tarih ve 2761 No.11 tezkerelerine cevaptır:

Emriniz veçhile Küçük Çekmece civarındaki eski eser bakiyelerini Müzeler Genel Direktörü Aziz ve bu havalide bir müddettenberi tetkikatta bulunan M.Mamboury ile tetkik ettim. Küçük Çekmece köyünün içinde bir takım sütun başlıkları ve sütun kaideleri mevcut olması ve hemen her duvarın içinde bir takım arşitektionik parçalara rastlanması bu civarda bir şehir harabesinin mevcut olduğunu vazih bir surette göstermektedirler. Camî avlusunda bulunan, yahut Muhtar evinin ittisalindeki bahçede duran M.S. 5 inci asra ait sütun başlıkları bilhassa calibi dikkattirler. Çekmece Köprüsünün alt kısımlarında bir takım Bizantien inşaat, sahilde ise eski bir rıhtım bakiyesi göze çarpılmaktadır. Gölün kenarında düz bir arazide bulunan Küçük Çekmece Köyünün şark tarafında bir takım tepeler bulunmaktadır. Eski bir şehrin bu tepenin üzerinde ve gölün mansabına doğru inen yamaçlarda olduğu anlaşıyor. Her halde eski şehrin alt kısmı bu günkü köyün yerinde değil, fakat daha cenubda, gölü deniz ile birleştiren dar derenin kenarında idi. Tepenin üzerindeki yüksek şehir yahut akropolün bir sur ile çevrilmiş olduğu anlaşıyor. Gerek tepenin ve gerek şark yamacının merbut krokide kırmızı ile işaret edilmiş olan sahaya tesadüf eden yerlerinde bir çok taş ve kiremit kırıkları göze çarpılmaktadır. Taş yahut define arayıcılar tarafından açılmış bazı çukurlarda bu taş ve tuğla yığınının 1 metre derinliğe kadar indiği görülmektedir. Binaenaleyh tekmil bu havalinin bir zamanlar bir takım binalarla kaplı olduğunu kabul etmek mecburiyeti hasıl oluyor demektir. Yine bu tepelerin bir kısmını işgal eden metrük Türk mezarlığında mezar taşı olarak kullanılmış yüzlerce granit sütunu görmek kabildir. Bunlardan bazılarının kutrunun 0,70 M. olduğu anlaşıyor. Bu kadar çok ve bazıları pek büyük sütunların aşağıdan yukarıya çıkarılmış oldukları kabul olunamaz. Bunlar her halde akropol binalarından buraya getirilmiş olacaklardır. Ve hakikaten akropolün bulunduğu mevkiide, yine taşçılar tarafından açılmış bir çukurda uzunluğu beş metreyi

22

geçen granit bir sütun yapılmaktadır. Binaenaleyh bu yüksek ve civara tamamen hakim mevkiide bir takım cesim abniyenin mevcut oldukları anlaşıyor.

Akropolis tahdid eden surun ana hatlarını meyilli arazinin şeklinden istidlâl etmek kabildir. Bu surun esas itibarile garb ve cenup taraflarında dik meyilli araziye takib ettiği anlaşıyor. Taş-cılar garb yamaçlarında iki büyük sondaj yapmışlar, bazen 8 Mt. derinliğe kadar inmişler ve surun bazı kısımlarını meydana çıkarmışlardır. Büyük tahribata uğramış olan bu kısımlarda surun tuğla ve taş tabakalardan teşekkül ettiği görülmektedir. Kerbut krokide A harfile gösterilen sondaj mahallinde yıkılmış olan kale duvarının arkasında muntazam bir hat üzerinde bulunan yüzlerce küp bakiyesi göze çarpmaktadır. Karınları aşağı doğru incelen ve mahrutî bir şekil arzeden bu küpler ihtimal kale muhafızları için tesis edilmiş olan bir depoda bulunuyorlardı. Tabii burada bir sondaj yapmadan kat'î bir şey söylemeğe imkan yoktur.

İşte Küçük Çekmece Köyünün şarkındaki tepeler ve bu tepelerin yamaçlarında olarak tesbit ettiğimiz bu şehir hiç şüphesiz Bizans muharrir ve haritalarının bahsettikleri "Region" şehridir. Tabula Peutingeriana ve Bizans 'lı Stefan da İstanbul takriben 11 mil garbinde bulunan bu şehrin zikri geçmektedir. Bu şehir (Agath. V, 3-Theophares, Chron. 196) ve Justinien tarafından yeniden hına olunmuştur. Justinien'in aynı zamanda İstanbuldan bu şehre kadar yeni bir yol yaptırmış olduğunu Prokop (De Aedificiis IX LV, 8.5-18) yazmaktadır. Liman kırmaks (Küçük Çekmece) ismini taşıyan ve gölü denizle birleştiren derenin garb kenarında idi. Tekmil bu havalinin sahil teşekkülâtına dair Prokop (De Aedificiis LV, 8, 10-17) etraflı malûmat vermektedir.

Region kalesi, Küçük Çekmece gölü ve İstanbul-Trakya yoluna tamamen hakim bir noktada olduğundan ötedenberi büyük stratejik bir ehemmiyet arzettiştir. Tabula Peutingeriana'da zikredildiğine göre bu şehrin M.S. 4 üncü asırda mevcut olması lâzımgelir. Diğer taraftan gerek köyde ve gerek Floryada Dahiliye Vekili Villâsında bulunan pek enteresan sütun başlıkları bu şehrin bilhassa 5 inci asırda bir çok büyük binalarla süslenmiş olduğunu göstermektedirler.

Taş ve define aravacılar tarafından bu şehrin eski

Ek 10. 1933-1950 Yılları Arası Milli Kazılar Tablosu

Kazı Adı	Başlangıç tarihi	Bitiş tarihi	Direktörler	Hangi döneme ait eserler	Hangi müzeye eserlerin gönderildiği
Ahlatlıbel Kazısı	1933			Hitit Uygarlığı Bakır Devri	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Alacahöyük (Çorum) Kazısı	1935		Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay	Hitit Uygarlığı, Geç Kalkolitik Çağ, Frig Devri	Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Alacahöyük Müzesi ve Ankara Etnoğrafya Müzesi
Trakya Timülüsleri	1936	1939	Arif Müfid Mansel	Roma Dönemine	İstanbul Arkeoloji Müzelerine
Ankara Kalesi	1937			Roma Dönemine	Ankara Etnoğrafya Müzesi
Etiyokuşu Hafriyatı	1937		Şevket Aziz Kansu	Paleolitik Dönem, Bakır çağı, Klasik (Roma-Bizans) Dönemleri, Osmanlı Dönemi	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Pazarlı Hafriyatı	1937		Hamit Zübeyr Koşay	Kalkolitik Devri, Bakır Devri, Eti Devri, Frigya Devri, Klasik Devri	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Çankırıkapı hafriyatı	1937	1943	Remzi Oğuz Arık/ Hamit Zübeyr Koşay	Frigya, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı Dönemleri	-
Karaoğlan (Ankara) Hafriyatı	1937	1943	Remzi Oğuz Arık	Kalkolitik çağ, Bakır çağ, Eti, Frigya, Helenistik ve Roma, Bizans	Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Sarayburnu (İstanbul Topkapı Sarayı) hafriyatı	1937		Aziz Ogan	Eski Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri	İstanbul Arkeoloji Müzeleri
İzmir (Namazgah)	1938	1944	Selahattin Kantar/Rüstem Duyuran	Roma ve Bizans Dönemleri	İzmir Arkeoloji Müzesi
Region (İstanbul)	1938		Aziz Ogan	Helen, Bizans ve Osmanlı Dönemleri	İstanbul Arkeoloji Müzeleri
İnönü Tuzgölü Kazıları	1938		Şevket Aziz Kansu	Kalkolitik, Bakır Dönemi, Frigya, Bizans ve Osmanlı Dönemleri	-
Samsun Bölgesi (Dündartepe, Tekeköy, Kaledoruğu)	1940	1941	Kılıç Kökten	Bakır Çağ, Hitit Devri, Bizans, Selçuk ve Osmanlı Dönemleri	Kastamonu müze-deposu
Bitik (Ankara) Kazısı	1942		Remzi Oğuz Arık	Hitit, Bakır Çağı, Klasik çağ eserleri bulunmuştur.	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Hatay Bölgesi araştırmaları ve kazısı	1942		Remzi Oğuz Arık	Paleolitik Çağa, Klasik Çağa, Hitit Dönemleri	Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Adana Müzesi sonrasında eserler Hatay Müzesine gönderilmiştir.
Karaz (Erzurum)	1942	1944	Hamit Zübeyr Koşay	Bakır ve Bronz Dönemleri	Erzurum müze-deposu ve Ankara Arkeoloji Müzesi
Perge Kazıları (Antalya)	1946		Arif Müfid Mansel	Antik Yunan Dönemi, Klasik Dönem	Antalya Müzesi
Anıttepe (Rasattepe) Kazısı	1945		Nezih Fıratlı	Frig Dönemi	Anadolu Medeniyetleri
Karahöyük (Elbistan)	1947		Tahsin ve	Hitit	

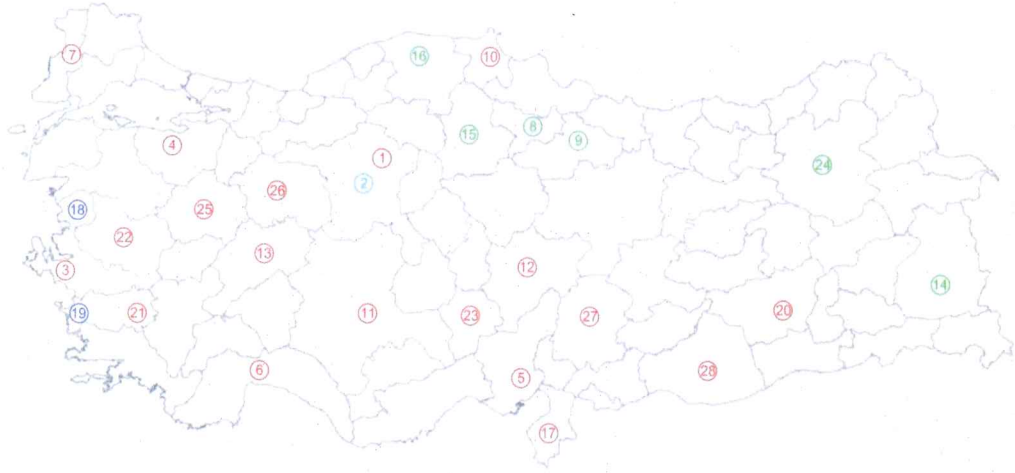
Kazısı			Nimet Özgüç	Uygarlığı, Roma Dönemi, Helenistik Dönem	
Güllücek (Çorum) hafriyatı	1947		Hamit Zübeyr Koşay	Kalkolitik Dönem, Frigya Dönemi	Alacahöyük Müzesi
Karatepe (Adana) Kazısı	1947		Bahadır Alkım/ Halet Çamlıbel	Hitit Dönemi	Karatepe Açık Hava Müzesi
Side (Antalya)	1947		Arif Müfid Mansel	Antik Yunan Dönemi, Bizans Dönemi	Antalya Arkeoloji Müzesi- Side Müzesi
Kültepe (Kayseri) kazısı	1948		Tahsin ve Nimet Özgüç	Hitit Dönemi	Kayseri Müzesi

Ek 11. Müzeler Tablosu

Müze Adı	Şehir	Kurulma Tarihi
Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Hitit-Eti Müzesi)	Ankara	1921
Ankara Etnoğrafya Müzesi	Ankara	1925
İzmir Müzesi (İzmir Arkeoloji Müzesi)	İzmir	1923
Bursa Müzesi (Bursa Arkeoloji Müzesi)	Bursa	1923
Adana Müzesi (Adana Arkeoloji Müzezi)	Adana	1923
Antalya Müzesi (Antalya Arkeoloji Müzesi)	Antalya	1924
Edirne Müzesi	Edirne	1925
Amasya Müze-Deposu	Amasya	1925
Tokat Müzesi (Gök Medrese)	Tokat	1926
Sinop Müzesi	Sinop	1925
Konya Arkeoloji Müzesi	Konya	1902
Kayseri Müzesi	Kayseri	1928
Afyon Müzesi	Afyon	1933
Van Müzesi	Van	1932
Alacahöyük Müze-Deposu	Çorum	1935
Kastamonu Müze-Depo	Kastamonu	1941
Hatay (Antakya) Müzesi	Hatay	1948
Bergama Müzesi	İzmir	1936
İzmir Selçuk Efes Müzesi	İzmir	1930
Diyarbakır Müzesi	Diyarbakır	1934
İzmir-Tire Müzesi	İzmir	1935
Manisa Müzesi	Manisa	1935

Niğde Müzesi	Niğde	1936
Erzurum Müzesi	Erzurum	1942
Kütahya Müzesi	Kütahya	1945
Eskişehir Müzesi	Eskişehir	1944
Kahramanmaraş Müzesi	Kahramanmaraş	1947

Ek 12. Müzeler haritası

Kırmızı: Arkeoloji Müzesi

Yeşil: Müze-Depo

Mavi: Etnoğrafya Müzesi

Lacivert: Sit Alanı

1-Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 2-Ankara Etnoğrafya Müzesi, 3-İzmir Arkeoloji Müzesi, 4- Bursa Müzesi (Bursa Arkeoloji Müzesi) 5- Adana Müzesi (Adana Arkeoloji Müzesi) 6- Antalya Müzesi (Antalya Arkeoloji Müzesi) 7- Edirne Müzesi 8- Amasya Müze-Deposu 9- Tokat Müzesi (Gök Medrese) 10- Sinop Müzesi 11- Konya Arkeoloji Müzesi 12- Kayseri Müzesi 13- Afyon Müzesi 14- Van Müzesi 15- Alacahöyük Müze-Deposu 16- Kastamonu Müze-Depo 17- Hatay (Antakya) Müzesi 18- Bergama Müzesi 19- İzmir Selçuk Efes Müzesi 20- Diyarbakır Müzesi 21- İzmir-Tire Müzesi 22- Manisa Müzesi 23- Niğde Müzesi 24- Erzurum Müzesi 25- Kütahya Müzesi 26- Eskişehir Müzesi 27- Kahramanmaraş Müzesi 28- Şanlıurfa Müzesi

Ek 13. Diyarbakır Halkevlerinin Bölgede Yaptığı Tetkik Gezisi Sonrası Bildirisi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara : 16 Şubat 1939

12042

Bağlısı: /

Türk Tarih Kurumu Başkanlığına

Diyarbakır Halkevinden gönderilip tarihten önceki insanlara mesken vazifesini görmüş bulunan mağaralara dair Başkanlık marifetile yaptırılan tetkik gezisi neticesinde tanzim olunan otuz bir parça fişle mağaraların yerlerini gösterir harita bağlı olarak takdim kılınmıştır.

Saygılarıma sunarım .

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldek Saylavı

Yazıldı: 16 Şubat 1939

FİŞE (BİTİRİLDİ)

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Toy 26.08.1985 tarihinde İstanbul'da doğdu. Ataşehir Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi Sahne ve Gösteri Sanatları Yönetimi Bölümü'nden 2009 yılında mezun oldu. 2009 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Bölümü'nde Yüksek Lisans'da okumaya başladı. 2007-2009 yılları arasında Santralistanbul müzelerinde rehberlik yaptı. Çeşitli medya kuruluşlarında yönetmen asistanlığı yaptı ve prodüksiyonlarda görev aldı. Kültür alanında proje yöneticiliği ve gönüllü uluslararası kültürel alanlarda görev aldı. Şu an kültür projelerinde yer almaktadır.